

diyanet

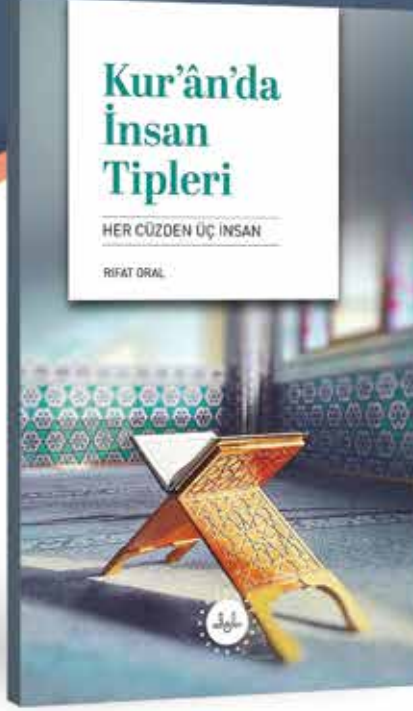
Aylık Dergi | Ağustos 2026 | Sayı: 428

HZ. PEYGAMBER VE GÜZEL AHLAK

- Ayetlerin İnşa Ettiği
Peygamberî Karakter
- Ahlak İbadet İlişkisi
- Nebevi Zarafetin
Dünyevi Hayata Yansıması
- Prof. Dr. Mustafa Çağrıcı ile
Hz. Peygamber ve Güzeli
Ahlak Üzerine Söyleşi
- İmandan İhlasa Kulun Kalkanı
Takva

YAYINLARIMIZ

“Kur'an, insan ve insan grupları bağlamında tekrar tekrar okunmalı ve yüce kitabımızda sunulan insan örnekleri yeniden analiz edilmelidir.”

www.yayinsatis.diyanet.gov.tr

Yurt içinde Diyanet Yayınları satış yerlerinden,
yurt dışında müşavirlik ve atışeliklerimizden temin edebilirsiniz.

İslam'dan önce dahi çevresinde “Muhammedü'l-Emin” olarak bilinen, ümmet-i Muhammed için her çağda “üsve-i hasene” olan Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.), yalnızca yüce dinimiz İslam'ı tebliğ etmemiş, aynı zamanda bütün insanlık için kurtuluş reçetesinin, en güzel ahlakın ve yüce erdemliliğin timsali olmuştur. O, sözleriyle ve davranışlarıyla hayatın her alanında yol gösterici, öncü ve örnektir. Güvenilirlik, adalet, şefkat, merhamet, dürüstlük ve hoşgörü gibi pek çok haslet, onun şahsında somutlaşmıştır. Dün olduğu gibi bugün de insanlığın ihtiyaç duyduğu pusula, hiç şüphesiz onun ahlakıdır. Kur'an ayetleri ile şekillenen, dolayısıyla “Kur'an ahlakı” olarak da tanımlanan nebevi ahlak, bireysel hayattan bütün sosyal ve toplumsal ilişkilere kadar her alanda huzur, sevgi ve adaletin en tabii teminatıdır.

Hemen her şeyin hızla metalaşarak tüketildiği, manevi değerlerin zedelendiği ve artan bireyselleşmeyle birlikte dünyevi hırsların da derinlemesine kök saldığı günümüzde, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünnetini, ahlakını, merhamet ve zarafetini yeniden kuşanmaya her zamankinden daha fazla muhtacız. Zira ahlaktan ayrı bir ibadet anlayışı nakıs; ibadetle taçlanmamış ahlak iddiaları da köksüz, mesnetsiz kalacaktır. İslam'ın idealize ettiği model; vahiy ve nebevi ahlakla inşa edilen bir karakter, ibadetle derinleşen ve güzelleşen bir ahlak, hayatın her anına yansıyan peygamberî bir zarafettir. Dünyayı, içerisinde bulunduğu bütün çıkmazlardan, buhranlardan ve ahlak erozyonundan kurtaracak yegâne kurtuluş da bu model olacaktır.

Diyanet Aylık Dergi olarak bu ay, tüm insanlığın muhtaç olduğu en güzel ahlaka yer verdiğimiz, “Hz. Peygamber ve Güzel Ahlak” dosya konusuyla huzurlarınızdayız. Prof. Dr. Yavuz Köktaş, “Ayetlerin İnşa Ettiği Peygamberî Karakter” başlıklı makalesiyle ilahi vahyin biçimlendirdiği nebevi ahlakı okurlarımız için titizlikle tahlil etti. Prof. Dr. Selçuk Coşkun, “Ahlak İbadet İlişkisi” yazısında, dinî hayatın ayrılmaz iki unsuru olan “ibadet ve ahlak” arasındaki köklü bağı, Kur'an ayetleri ve Peygamber Efendimizin sünneti ışığında ele alırken Prof. Dr. Soner Duman, “Nebevi Zarafetin Dünyevi Hayata Yansıması” başlıklı makalesiyle dosya konumuza zarif bir katkıda bulundu. Bu çalışmasıyla Duman; Resul-i Ekrem'in (s.a.s.) insan ilişkilerindeki söz ve tutumlarını, hususiyetle nezaketini ve zarafetini, “günümüz dünyasına ve hayatımızın her safhasına nasıl dâhil edebiliriz?” sorusunun izini sürerek okurlarımız için nebevi nezaketin ölçülerini aktardı.

Ağustos sayımızın söyleşi konuğu olan Prof. Dr. Mustafa Çağrı ise Kur'an ayetleri ve hadis-i şerifler eşliğinde Peygamber Efendimizin güzel ahlakı, örnek şahsiyeti, aile içi iletişimi ve sosyal ilişkileri gibi pek çok meseleye dair sorularımızı yanıtlarken okurlarımıza kıymetli mesajlar verdi.

Sevgili Peygamberimizin (s.a.s.) dünyayı teşriflerinin sene-i devriyesi itibarıyla idrak edecek olduğumuz Mevlid Kandilimizi ve içerisinde bulunduğumuz zaferler ayı vesilesiyle 30 Ağustos Zafer Bayramımızı tebrik ederim. Mevlid-i Nebi Haftası münasebetiyle yapılacak etkinliklerin ve okumaların da gönüllerimizi, zihinlerimizi ve davranışlarımızı ihya etmesini; Resul-i Ekrem'in (s.a.s.) sünneti, mesajı ve güzel ahlakının bütün ömrümüzü kuşatmasını Cenab-ı Hak'tan niyaz ederim.

Okumanın bereketlendirdiği günler dileğiyle...

Hamza BAYRAM

6 GÜNDEM

AYETLERİN İNŞA ETTİĞİ
PEYGAMBERİ KARAKTER
Prof. Dr. Yavuz KÖKTAŞ

12 GÜNDEM

AHLAK İBADET İLİŞKİSİ
Prof. Dr. Selçuk COŞKUN

17 GÜNDEM

NEBEVİ ZARAFETİN DÜNYEVİ HAYATA
YANSIMASI
Prof. Dr. Soner DUMAN

22 SÖYLEŞİ

PROF. DR. MUSTAFA ÇAĞRICI:
"İNSANLARIN, HZ. MUHAMMED'E
(S.A.S.) SEVGİ VE SAYGI DUYMALARININ
ARKASINDA, ONUN SADELİĞİ VE YALIN
AHLAKIYLA İNSANLARA TELKİN ETTİĞİ
ONU KENDİLERİNDEN BİLME DUYGUSU
VARDI. O, KURU SÖZLERİYLE DEĞİL
YAŞADIĞI HAYATLA ONLARDANDI."
Rüya TÜRKBEY TEMEL

26 DİN DÜŞÜNCE YORUM

ERDEMLİ İNSAN VE TOPLUMUN İNŞASINDA
REHBER BİR HITAP: VEDA HUTBESİ
Doç. Dr. Tuba Nur UMUT

28 VAHYİN AYDINLIĞINDA

BAĞIMLILIĞI DEĞİL ÖZGÜRLÜĞÜ SEÇ
Dr. Mahmut KAYIŞ

30 HADİSLERİN İŞİĞİNDE

GÖNÜLLERİN BAĞI, İMANIN ŞİARİ
SALAT Ü SELAM
Dr. Halil KILIÇ

32 ÜSVE-İ HASENE

HZ. PEYGAMBER'İN EĞİTİM ANLAYIŞI:
İNSAN YETİŞTİREN BİR MUALLİM
Doç. Dr. Mehmet EFENDİOĞLU

36

KUDÜS'ÜN GÖKYÜZÜNE
AÇILAN ZARİF EŞİKLERİ:
MESCİD-İ AKSA'NIN
KEMERLERİ-II
Betül ALTUN ERİNCİK

Diyanet İşleri Başkanlığı Adına
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Hamza BAYRAM

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Gülhiman HEKİMOĞLU

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Zeynel Abidin AKDUMAN

Yayın Kurulu
Hamza BAYRAM
Gülhiman HEKİMOĞLU
Dr. Hüseyin ARI
Dr. Mahmut KAYIŞ
Dr. Mehmet YAZICI

Editör
Mustafa Mirza DEMİR

Yayın Koordinatörleri
Sema DEMİR
Nisanur Mukaddes UYANIK
Rüya TÜRKBEY TEMEL

Sosyal Medya
Asuman AYDIN

Dijital Medya
Şahin BODUR

Arşiv
Ali Duran DEMİRCİOĞLU

Grafik - Tasarım
Arketip Ajans
www.arketipajans.com

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel : 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92
dergi.diyanet.gov.tr
diyanetdergi@diyanet.gov.tr

Sosyal Medya Hesapları
Facebook: /diyanetdergisi
Twitter: /diyanetdergisi
Instagram: /diyanetdergisi

38 YARININ DÜNYASI

ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ İŞSİZLİK DALGASI MI YARATACAK YOKSA YENİ BİR TOPLUMSAL DÜZEN Mİ GETİRECEK?

Ahmet Melih KARAUĞUZ

42 ARIFLERİN DİLİNDEN

İMANDAN İHLASA KULUN KALKANI
TAKVA

Prof. Dr. Mahmud Esad ERKAYA

44 BUNU KONUŞALIM

NUSRET KAÇIRAN:

“ÇOCUKLARIMIZA VE GENÇLERİMİZE SADECE KÜRSÜDEN HİTAP EDEREK DEĞİL SPOR, SANAT VEYA TEKNOLOJİ GİBİ ONLARIN İLGİ ALANINA YÖNELİK YOLLARDAN BİRİYLE YAKLAŞMALI VE ONLARIN SEVDİĞİ DİLLE KONUŞMALIYIZ.”

Mahir KILINÇ

46 DİN TARİH TOPLUM

ARKA AFRİKA, NİJER VE AGADEZ
OSMANLI’NIN SİLİNMEYEN İZLERİ

Veysel ALTUNTAŞ

50 KUR’AN SURELERİ

DUHAN SURESİ

Doç. Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

52 DİJİTAL DÜNYA GERÇEK HAYAT

DİJİTAL ÇAĞDA
ÇOCUĞUN MAHREMİYETİ

M. Cüneyd ÇİĞDEMLİ

56 NEYE NASIL İNANIYORUM?

İSLAM’DA ASTRAL SEYAHAT VAR MI?

Prof. Dr. Temel YEŞİLYURT

58 BİR İNSAN MESELESİ

YALNIZLIK VE ÜNSİYET BİLİNCİ
Tuba KAPLAN

62 KİTAP MEDENİYETİ

ASIRLARA MEYDAN OKUYAN
KÖKLÜ MİRAS
ES-SİRETÜ’N-NEBEVİYYE

Dr. Elif ERDEM

64 FİNANSAL OKURYAZARLIK

TUTUM I – BİRİKİM ANLAYIŞI: BEŞERİ,
SOSYAL VE KÜLTÜREL SERMAYE YATIRIMI

Doç. Dr. Harun ŞENCAL

66 KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

TOPLUMSAL VİCDAN VE
SANATKÂRANE TAVİR

Emrah ATİŞ

70 KIRILMA NOKTASI

KOYUNHİSAR MUHAREBESİ
Alparslan AKÇA

72 SAHABENİN AYAK İZLERİ

CERİR B. ABDULLAH EL-BECELİ
DEYRİZOR’UN BAĞRINDA MİSAFİR
ETTİĞİ SAHABİ

Enbiya YILDIRIM

76 İNSAN HÂLİ

RUTİNLERİMİZ BİZİ
GÜVENDE Mİ TUTAR
YOKSA MONOTONLUĞA MI
HAPSEDER?

Betül KARAPINAR

78 HATIRA DEFTERİ

BİR MESCİTTE BAŞLAYAN KUR’AN
YOLCULUĞU

Fezullah YANIK

80 KİTAPLIK

BUGÜNÜN DÜNYASINDA
EBEVEYN OLMAK
Mustafa Mirza DEMİR

Abone İşlemleri

Tel: 0312 295 71 96 – 97
0312 295 72 05 – 06
Faks: 0312 285 18 54
e-mail: dosim@diyanet.gov.tr
dosabone@diyanet.gov.tr

Online Abonelik

dergiabone.diyanet.gov.tr
yayinsatis.diyanet.gov.tr

Hesap No

Döner Sermaye Daire Başkanlığı TC Ziraat Bankası,
Mustafa Kemal Mahallesi Şube IBAN:
TR61 0001 0024 8605 9943 0850 57

Temsilcilikler; Yurt İçi: İl Müftülükleri, İlçe Müftülükleri -

Yurt Dışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Din Hizmetleri Ataşelikleri.

Yayın Türü:

Aylık, Yaygın, Süreli Yayın, Diyanet Aylık Dergi (Türkçe)

Baskı

BAŞAK Matbaacılık Tanıtım Hizmetleri İth. İhr. A.Ş.
Anadolu Bulvarı Meka Plaza 5/7 7. Kat
Gimat Yenimahalle/Ankara
Tel: 0 312 397 16 17

Basım Tarihi: 27.07.2026

Yayımlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Diyanet Aylık Dergi, Diyanet İşleri Başkanlığı yayın organıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden her türlü ortamda alıntı yapılamaz.

Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla.

PEYGAMBERİMİZ VE GÜZEL AHLAK

Prof. Dr. Safi ARPAGUŞ

Diyanet İşleri Başkanı

Zeminini vicdani, dinî ve içtimai etkenler oluşturduğundan ahlakın; hayatın tüm alanlarına yön veren, tutum ve davranışları belirleyen, fert ve toplum ilişkilerini düzenleyen bir gücü vardır. Her insanı faaliyetin kaynağı olması hasebiyle ahlak, insanın hem kendisiyle barışık ve uyumlu bir hayat sürmesinin hem de toplumsal huzurun en önemli dayanağıdır.

İnsanın kendisiyle ve çevresiyle ilişkilerinin sağlıklı ve barışçıl olması; kuşkusuz adalet, merhamet, sadakat, vefa, saygı, duygudaşlık, cömertlik, diğerkâmlık gibi evrensel ahlaki değerlerin içselleştirilmesine bağlıdır. Bütün bu değerler, özünde insanın “insan” olma kimliğinin korunması ve onun yücelmesi için vardır. Bu sebeple insanın, söz konusu değerlerin farkına varmasını ve onları dikkate almasını, yalnızca zihnî bir kabul değil aynı zamanda varoluş amacı ve hayatın anlamı bakımından bir uyanış, içsel bir keşif ve olgunluk emaresi olarak görmek gerekir. Zira ahlaki olgunluğun en

önemli göstergesi, mezkûr değerlerin soyut birer kavram olmaktan çıkarılıp hayata yön veren bir bilince dönüştürülmüş olmasıdır.

Ne var ki çağımızda sürekli ve hızlı bir şekilde değişen algılar, iyileştirici gücüyle insanlık tarihinde her zaman önemini muhafaza eden dinî ve ahlaki değerlerin örselenmesine ve hayatın dışına itilmesine yol açmaktadır. Bu durum insanın kendisiyle barışık ve çevresiyle uyumlu bir hayat sürme imkânını daha da güç hâle getirmektedir. Neticede fert ve toplum boyutunda ciddi kırılmalara da sebebiyet veren bu durum karşısında din ve ahlak konularının yapıcı bir üslupla gündemde tutulması ve toplumsal pratiğe dönüştürülmesi büyük bir önem arz etmektedir. Bu noktada yüce dinimiz İslam'ın evrensel ahlak ilkelelerinin, tüm insanlık için ilahi bir pusula işlevi gördüğünü belirtmek yerinde olacaktır. Bu ilahi pusulanın en berrak tecelisi ise hayatın tüm alanlarıyla ilgili ahlaki zemini bütüncül bir yaklaşımla bizzat inşa eden

Peygamber Efendimizdir. Zira bütün insani erdemler ve ahlaki değerler onun şahsında hayat bulmuştur.

Güzel ahlakı tamamlamak için gönderilen Hz. Peygamber (s.a.s.), İslam'ın evrensel değerlerini ömrünün her anına yansıtmış, sergilediği tavır ve davranışlarla tüm insanlık için ideal bir örnek olmuştur. Nitekim, "Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin." (Kalem, 68/4) fermanı ile ahlak-ı nebeviyyeyi medh ü sena eden Cenab-ı Hak, "Andolsun, Allah'ın Resülü'nde sizin için; Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır." (Ahzab, 33/21) ayetiyle de Müslümanları onun örnekliğini benimsemeye davet etmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) örnekliği, elbette sadece geçmişe ait, o güne özgü ve uzaktan hayranlık duyulan bir örneklikten ibaret değildir. Bilakis ilahi övgüye mazhar olan bu örneklik, kıyamete kadar tüm insanlık için erdemli bir hayatın pratiğini ve çağları aşan boyutuyla vahyin hayata nasıl taşınacağına temsil etmektedir.

Bu bağlamda Sevgili Peygamberimizin mümtaz hayatına baktığımızda, hangi konum ve statüde olursa olsun, hangi meslek ve vazifede bulunursa bulunsun her insanın ufkuna ışık tutacak, benimsediğinden kendisini hem bu dünyada

hem de ebedî âlemde huzura kavuşturacak nice güzellikler görürüz. Çünkü Hz. Peygamber'in güler yüzü, nazik tabiatı, ince ve hassas ruhu ile temsil ettiği nebevi ahlakın kaynağı yüce Kur'an'dır. Vahiyle şekillenen bu ahlak, ibadetten eğitime, ticaretten siyasete, aile hayatından devlet yönetimine, beşerî ilişkilerden çevreyle münasebete kadar hayatın her alanında örnek alınacak muazzam bir numune-i imtisal ve kıyamete kadar insanlığın ufkunu aydınlatacak şaşmaz bir saadet kılavuzudur.

Söz, tutum ve davranışlarıyla hayatın her alanında tüm insanlığa yol gösteren Hz. Peygamber, ibadetle muamelat, ticaretle sosyal hayat veya din ile dünya arasında hiçbir ayırım yapmaksızın ömrünü bütününüyle ahlaki sınırlar içinde yaşamış; her tasarrufunda daima Allah'ın rızasını gözetmiştir. Dürüstlük ve sadakati Müslüman şahsiyetinin temel umdelerinden kabul eden Allah Resülü, kuşandığı bu vakur duruş sayesinde çevresinde bir güven iklimi oluşturmuş ve kendisini tanıyan herkes tarafından "el-Emin" olarak anılmıştır. Hayatı boyunca dünyevi hırslardan ve kişisel menfaatlardan uzak durarak her durumda adalet ve hakkaniyete riayet etmesi, insan onurunu yücelterek toplumun tüm kesimlerine -özellikle güçsüzle-

re, kadınlara ve çocuklara- şefkat ve merhametle muamele etmesi, intikam duygusundan uzak durarak en azılı düşmanlarını bile affedebilmesi, onun ahlakının bariz özelliklerindendir. Nitekim Cenab-ı Hak, "Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davranırsın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Artık sen onları affet. Onlar için Allah'tan bağışlama dile. İş konusunda onlarla müşavere et. Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah'a tevekkül et (ona dayanıp güven). Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever." (Âl-i İmran, 3/159) fermanı ile Resulullah'ın bu merhamet merkezli yaklaşımına dikkat çekmektedir.

Her türlü kötülüğün sıradanlaştığı, adaletsizlik, merhametsizlik, haksızlık, arsızlık ve bencilliğin ruhları esir aldığı, insan ilişkilerinde kişisel menfaatlerin öne çıktığı günümüzde, insan onuruna layık bir hayat yaşamamanın yolu, Peygamber Efendimizin cihanşümül ahlakını tanımaktan ve ona sıkı sıkıya sarılmaktan geçmektedir. Bireysel huzurun ve toplumsal barışın temini, ancak "Sizden biri kendisi için istediğini kardeşi için de istemedikçe iman etmiş olmaz." buyuran Resulullah'ın ahlakını hayat düsturu edinmekle mümkün olabilecektir. ■

AYETLERİN İNŞA ETTİĞİ PEYGAMBERÎ KARAKTER

Prof. Dr. Yavuz KÖKTAŞ

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Ahlak meselesi insanlık tarihi boyunca, sadece bireysel davranışların değil medeniyetlerin yönünü de belirleyen temel bir unsur olmuştur. İslam düşüncesinde ise ahlak, bağımsız bir alan olmaktan ziyade vahyin inşa ettiği bir varoluş biçimi olarak ele alınır. Bu bağlamda Hz. Peygamber (s.a.s.), yalnızca ilahi mesajı tebliğ eden bir elçi değil aynı zamanda o mesajın bizzat hayata dönüşmüş hâlidir. Kur'an'ın "yaşayan tefsiri" olarak Resulullah'ın şahsiyeti, vahyin insanı nasıl dönüştürdüğünü gösteren en somut örneği teşkil eder. Bu nedenle onun ahlakını anlamak, doğrudan Kur'an'ın insan tasavvurunu ve değerler sistemini anlamakla eş değerdir.

Resul-i Ekrem'in (s.a.s.) ahlakı Kur'an'dı. Peygamberimiz, Kur'an neyi emretmişse onu hayatına aktarmış, neyi yasaklamışsa ondan kaçınmıştır. Bir defasında, "Ey müminlerin annesi, bana Resulullah'ın ahlakını anlatır mısın?" diye soran bir kişiye, Hz. Aişe (r.a.) validemiz şöyle cevap vermişti: "Sen Kur'an okumuyor musun? Onun ahlakı Kur'an'dı."

(Ebu Davud, Tatavvu, 26)

Resulullah'ın (s.a.s.) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim." (Ahmed b. Hanbel, II, 381) Bu hadiste ne kastedilmektedir? Bu hadis üç şekilde anlaşılabilir diye düşünüyorum:

1. “Ben güzel ahlakı yaşamak, örnek olmak için gönderildim.” Bu, “Onun ahlakı Kur’an’dı.” hadisine de uygundur. Kur’an’da emir ve yasaklar vardır, davranış tarzları ve örneklikler vardır. İşte bunları pratik hayatta göstermeye geldim.

2. Hadisteki “tamamlamak”, kemale erdirmek demektir. Yani güzel ahlak hem Kur’an’da hem de sünnette genel olarak ortaya konulmuştur. Ama ahlakın kemale erdirilmesi gerekir. Zaten ahlak, kemal ve fazilet demektir. Resulullah, ahlakı kemale erdirmek için gönderilmiştir. Ayette “güzel örnek” olarak ümmete gösterilmesi de buna işaretler. Ahlakın hem zorunlu kısmı vardır hem de gönüllü kısmı. Adaletin zorunlu, affın gönüllü olması gibi... Allah Resulü, zorunlu kısmı zaten yerine getirmekte, bunun yanında gönüllü olan kısmı da yaşayarak ümmetine örnek olmaktadır. Böylece güzel ahlak kemale erdirilmiştir.

3. Mekarim-i ahlak, yani güzel ahlak, yüksek değer ve erdemleri ifade eder. Yüksek değer ve erdemler aslında esma-i hüsnayı temsil eder. Bir anlamda esma-i hüsnâ, yüksek değer ve erdemlerin de kaynağıdır. Bu durumda ahlaki eylemler, insanın ontolojik potansiyelinin, yani esma-i hüsnânın somut tezahürleridir. Şimdi Hz. Peygamber’in gönderiliş amacını hatırlayalım: “Ben güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderildim.” Peki, güzel ahlakın tamamlanması ne demektir? “İtımam”, aslında bir eksikliğin var olduğunu gösterir. Burada

asıldaki eksiklik nedir de Hz. Peygamber onu tamamlayacaktır? Cahiliyede de birtakım ahlaki örnekler vardı. Cömertlik ve cesaret gibi... Bu vasıflar ya şahsi bir övünç kaynağı ya da kabile için bir şeref dayanağı idi. Oysa değerlerin kaynağı bunlar olamazdı. İşte onun için Hz. Peygamber, bu ahlaki unsurlarda en önemli olan eksikliği tamamlamak istedi. O da değerlerin kaynağı olan Allah idi. Değerler veya ahlak, kabile için veya şahsi övünç kaynağı olarak değil onları fıtrata kodlayan Allah’a ait olacaktı ve bunlar Allah için yapılacaktı. Bunu Kur’an ve sünnetin tümünden anlıyoruz ancak buna bir iki misal vermek faydalı olacaktır.

Bir sahâbi, Hz. Peygamber’e sorar: “En hayırlı amel nedir?” Hz. Peygamber cevap verir: “Allah’a iman ve cihat etmektir.” (Buhari, İtk, 2) Sahâbi Ebu Amr Süfyan b. Abdullah şöyle dedi: “Ya Resulullah! Bana İslam’ı öylesine tanıtt ki onu bir daha senden başkasına sormaya ihtiyaç hissetmeyeyim.” Resulullah da: “Allah’a inandım de, sonra da dosdoğru ol!” dedi. (Müslim, İman, 62) Görüldüğü gibi Hz. Peygamber, en başa, “Allah’a iman”ı koydu. Çünkü değerlerin kaynağı O’ydu. “Allah’a iman”ı bir lafız olarak söylemeseydi bile o sözden aynı şey anlaşılacaktı. Değerler muhakkak Allah’a bağlanacaktı. Ama lafız olarak da Hz. Peygamber değerlerin kaynağını hatırlatmış oldu. Elbette insani pek çok değer, Allah’a inanılmadan da var olan

bir gerçekliktir. Allah onları eşya ve insanın tabiatına kodlamıştı. Ama Allah olmadan bu değerlerin yönsüz ve dayanıksız kalacağı da aşikârdı. Onun için Hz. Peygamber, ahlakı da Allah’a bağladı. Bağlamasaydı seküler bir ahlak ortaya çıkacaktı. Tam da bu bağlamda şu örnek çok çarpıcıdır:

Resulullah (s.a.s.) bir sahâbi ile karşılaşmıştı. Ona: “Nasılsın?” diye sordu. O da “İyi-yim.” dedi. Efendimiz (s.a.s.) tekrar tekrar sordu. Sahâbi ancak üçüncüde: “Allah’a hamd olsun, iyiyim.” dedi. Bunun üzerine Allah Resulü (s.a.s.): “İşte benim senden istediğim bu cevaptı!” buyurdu. (İbnü’l-Mübarek, Zühed, I, 328) Hadise dikkat edelim: Hz. Peygamber soruyor, sahâbi üç kere iyiyim, diyor sadece. Sonuncusunda, “elhamdülillah” deyince maksat hâsıl oluyor. Bu hadis bize hayatın merkezine bir dünya görüşü, bir inanç, bir tefekkür tarzı, bir bakış açısı, bir yaşayış tarzı olarak Allah’ı koymak gerektiğini göstermektedir. İslam dininin topluma yansıdığı geleneksel dünyada oluşan tasavvurlara ve işleyen hayat tarzına baktığımızda merkezde Allah’ın olduğu apaçıktır.

Merkezde Allah’ın oluşu, en başta zikrettiğimiz, “Onun ahlakı Kur’an’dı.” sözünde olduğu gibi merkezde Kur’an’ın olması demektir. Zira tüm zihin ve davranış inşasında Hz. Peygamber ve ashabını yönlendiren Kur’an’dı. Şimdi Kur’an’dan örneklerle Sevgili Peygamberimizin ahlakının nasıl inşa edildiğini görelim:

1. Tevhid bilinci ve Allah’a tam teslimiyet

Kur’an, Peygamberimizin bütün varlığını Allah’a yönelmiş bir kul olarak inşa etti: “Ey Muhammed! De ki: ‘Şüphesiz benim namazım da diğer ibadetlerim de yaşamam da ölümüm de âlemlerin Rabbi Allah içindir.’” (Enam, 6/162) Bu ayet, hayatın hiçbir alanının Allah’tan bağımsız düşünülmemeyeceğini öğretir. Resulullah’ın ibadeti, aile hayatı, ticareti, savaşları, merhameti ve ahlakı hep bu tevhid ekseninde şekillenmiştir.

2. Merhamet ve yumuşaklık

Peygamberimizin insanlarla ilişkisindeki temel unsur merhametti: “Allah’ın rahmeti sayesinde sen onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın onlar etrafından dağılıp giderlerdi...” (Âl-i İmran, 3/159) Bu ayet, liderlikte sertliğin değil rahmetin esas olduğunu gösterir. Resulullah (s.a.s.), kendisine kötülük edenleri bile çoğu zaman affetmiş, insanları kırmadan ıslah etmeye çalışmıştır.

Onun ümmete karşı tavrı, Kur’an’da doğrudan tanımlanmıştır: “Andolsun, size kendi içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki sizin sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir. O size çok düşkün, müminlere karşı da çok şefkatli ve merhametlidir.” (Tevbe, 9/128) Peygamberî karakterin temel unsurlarından biri rahmettir. Onun merhameti, yalnızca dostlarına değil düşmanlarına ve bütün insanlığa yöneliktir.

**Kur’an’ın
“yaşayan
tefsiri” olarak
Resulullah’ın
şahsiyeti, vahyin
insanı nasıl
dönüştürdüğünü
gösteren en
somut örneği
teşkil eder.
Bu nedenle
onun ahlakını
anlamak,
doğrudan
Kur’an’ın insan
tasavvurunu
ve değerler
sistemini
anlamakla eş
değerdir.**

3. Sabır ve sebat

Kur’an, Peygamberimizi zorluklar karşısında sabra çağırarak onun karakterini olgunlaştırdı: “O hâlde yüksek azim sahibi peygamberlerin sabrettiği gibi sabret...” (Ah-kaf, 46/35) Mekke Dönemi’ndeki baskılar, boykot, hakaret ve yalnızlık; Medine Dönemi’ndeki savaşlar ve münafıkların fitneleri karşısında Resulullah’ın sarsılmaması bu ilahi terbiyenin sonucudur. Tebliğ yolundaki zorluklar karşısında Kur’an, Hz. Peygamber’i sabırla eğitmiştir: “Sabret. Şüphesiz Allah’ın vaadi gerçektir.” (Rum, 30/60); “Rabbinin hükmüne sabret. Çünkü sen bizim gözlerimizin önündesin...” (Tur, 52/48) Bu ayetler, sabrın pasif bir bekleyiş değil Allah’a güvenerek istikamet üzere sebat etmek olduğunu öğretir.

4. Adalet ve doğruluk

Kur’an, Peygamberimizi sadece dostlarına değil herkese karşı adaletli olmaya yönlendirdi: “Ey iman edenler! Allah için hakkı titizlikle ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluma olan kininiz sizi adaletsizliğe itmesin. Adil olun. Bu, Allah’a karşı gelmekten sakınmaya daha yakındır...” (Maide, 5/8) Bu ilke, Peygamberimizin uygulamalarında açıkça görülür. Nitekim suç işleyen kişi soylu bir aileden olsa bile cezanın uygulanmasını istemiş, adaletin şahıslara göre değişmeyeceğini vurgulamıştır.

5. Tevazu ve kulluk bilinci

Kur'an, Peygamberimizi ilahi bir güç olarak değil Allah'ın kulu ve elçisi olarak insanlara takdim etti: "De ki: Ben de ancak sizin gibi bir insanım, (Ne var ki) bana, 'Sizin ilahınız ancak tek bir ilahdır.' diye vahyolunuyor..." (Kehf, 18/110) Bu ayet, Resulullah'ın tevazusunu besledi. O, insanların önünde ayrıcalıklı bir hükümdar gibi değil onlarla birlikte yaşayan bir kul olarak bulundu.

6. Güvenilirlik ve emanet bilinci

Kur'an, emanete riayeti imanın bir gereği olarak öğretti: "Allah size emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasanızda hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor." (Nisa, 4/58) Peygamberimiz daha nübüvvetten önce "el-Emin" diye anılıyordu. Vahyin terbiyesiyle bu güvenilirlik daha da derinleşti; toplumun en zor anlarında bile insanlar mallarını ve sırlarını ona emanet etti.

7. Affedicilik ve kin tutmamak

Kur'an, kötülüğe kötülükle değil iyilikle karşılık vermeyi öğretti: "İyilikle kötülük bir olmaz. Kötülüğü en güzel bir şekilde sav..." (Fussilet, 41/34) Mekke'nin fethinde yıllarca kendisine zulmedenlere, "Bugün size kınama yoktur." demesi, bu ayetin peygamberî hayattaki en parlak tezahürlerinden biridir. Kur'an, Hz. Peygamber'i kaba ve sert olmaktan uzak bir lider olarak tasvir eder.

Resulullah'ın günlük hayatına baktığımızda hemen her olayın Allah ile ilişkilendirildiğini görürüz: Bir nimete kavuşunca hamdeder, bir sıkıntıyla karşılaşınca Allah'a sığınır, bir işe başlarken besmele çeker, başarı elde ettiğinde bunu kendisine değil Allah'a nispet ederdi.

8. Ahlaki bütünlük ve istikamet

Kur'an, Hz. Peygamberin ahlakını doğrudan övmüştür: "Sen elbette yüce bir ahlak üzere-sin." (Kalem, 68/4) Bu ifade, peygamberî karakterin parçalı değil bütüncül olduğunu gösterir. İnanç, ibadet, söz ve davranış aynı ahlaki ekseninde birleşir.

Kur'an'ın Peygamberimizde inşa ettiği en temel özelliklerden biri de istikamettir. İstikamet, Allah'ın gösterdiği doğrultuda sapmadan yürümek, inanca, ibadette, ahlakta ve davranışlarda doğruluğu korumaktır. Nitekim Kur'an'da, Resulullah'a doğrudan şöyle emredilmiştir: "Öyle ise emrolunduğun gibi dosdoğru ol..." (Hud, 11/112) Bu ayetin Peygamber Efendimiz üzerinde ne kadar derin bir tesir bıraktığını şu sözünden anlıyoruz: "Beni Hud suresi ihtiyarlattı." (Tirmizi, Tefsir, 56) Âlimler, bunun sebebinin özellikle "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol." emri olduğunu söylemişlerdir. Çünkü istikamet, bir anlık doğruluk değil ömür boyu süren bir kulluk disiplindir. Bir iyiliği yapmak kadar onu sürdürmek de önemlidir. Bir gün doğru olmak değil hayatın tamamında doğruluktan ayrılmamak gerekir.

9. İstişare ve ortak akıl

Kur'an, Resulullah'ı vahiy alan bir peygamber olmasına rağmen istişareye yönlendirmiştir: "... İş konusunda onlarla müşavere et..." (Âl-i İmran, 3/159) Dikkat edilirse bu ayet Uhud Savaşı'ndaki acı tecrübenin ardından gelmiştir. Savaş öncesinde genç sahabilerin görüşü

benimsenmiş, sonuç istenildiği gibi olmamıştı. Buna rağmen Kur'an, "Artık onlarla istişare etme!" dememiş, aksine "Onlarla istişare et!" buyurmuştur. Böylece Peygamberimizin şahsında ümmete önemli bir ilke öğretilmiştir: Hata ihtimali istişareyi ortadan kaldırmaz. Çünkü istişare sadece doğru sonuca ulaşmanın değil insanı değerli görmenin de bir yoludur. Resulullah (s.a.s.) savaşta, siyasette, aile meselelerinde ve toplumu ilgilendiren konularda sürekli ashabıyla istişare etmiş, böylece ümmetine katılımcı bir yönetim anlayışı bırakmıştır.

10. Dünya nimetleri karşısında zühd ve ahiret bilinci

Kur'an, Peygamberimizin dikkatini sürekli ahirete yöneltmiş ve onu dünya nimetlerinin cazibesine kapılmaktan korumuştur: "Onlardan bazı kesimlere, kendilerini sınamak için dünya hayatının süsü olarak verdığımız şeylere gözünü dikme..." (Taha, 20/131)

Başka bir ayette de şöyle buyrulur: "Muhakkak ki ahiret senin için dünyadan daha hayırlıdır." (Duha, 93/4) Bu ayetler, Peygamberimizin şahsiyetinde güçlü bir ahiret perspektifi oluşturmuştur. O, devlet başkanı olduğu dönemde bile sade bir hayat yaşamış, eline büyük imkânlar geçtiği hâlde bunları biriktirmemiştir. Çünkü onun nazarında asıl hayat ahiret hayatıydı. Kur'an, böylece ümmete dünyanın inkârını değil dünya karşısında özgürleşmeyi öğretmiştir.

11. Sürekli tezekkür ve Allah'ı zikretme şuuru

Kur'an, Resulullah'ın zihnini ve kalbini sürekli Allah ile irtibat hâlinde tutmuştur: "Rabbini adını an ve bütün benliğine O'na yönel." (Müzzemmil, 73/8) Bir başka ayette ise "Sabah akşam Rabbinin adını an." (İnsan, 76/25) buyrulmaktadır.

Bu ayetlerin inşa ettiği peygamberî karakterde Allah, sadece ibadet anlarında hatırlanan bir varlık değildir. O, hayatın merkezindedir. Nitekim Resulullah'ın günlük hayatına baktığımızda hemen her olayın Allah ile ilişkilendirildiğini görürüz: Bir nimete kavuşunca hamdederek, bir sıkıntıyla karşılaşınca Allah'a sığınır, bir işe başlarken besmele çeker, başarı elde ettiğinde bunu kendisine değil Allah'a nispet ederdi. Böylece Kur'an, Allah'ı hayatın merkezine yerleştiren bir şahsiyet inşa etmiştir.

12. Tevekkül ve Allah'a güven

Kur'an'ın, Peygamberimizde inşa ettiği en önemli vasıflardan biri de tevekküldür. Sebeple sarıldktan sonra sonucu Allah'a bırakmak, onun hayatının temel ilkelerinden biri hâline gelmiştir: "Bir kere karar verip azmettin mi artık Allah'a tevekkül et (O'na dayanıp güven). Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever." (Âl-i İmran, 3/159) Başka bir ayette de şöyle buyrulur: "Allah, kuluna yetmez mi?" (Zümer, 39/36) Peygamberimizin hayatına baktığımızda bu ayetlerin canlı bir şekilde yaşandığını görürüz. Hicret esnasında müşrikler mağaranın ağzına kadar

geldiklerinde Hz. Ebubekir endişelenmiş, bunun üzerine Resulullah: "...Üzülme! Çünkü Allah bizimle beraber..." (Tevbe, 9/40) buyurmuştur. Bu söz, onun Kur'an'ın inşa ettiği tevekkül anlayışını ne kadar derinden yaşadığını göstermektedir. O, tedbiri hiçbir zaman terk etmemiş; fakat tedbiri Allah'ın yerine de koymamıştır. Böylece ümmetine hem çalışmayı hem de Allah'a güvenmeyi öğretmiştir.

Sonuç

Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'in şahsiyetini dışarıdan şekillendiren bir metin değil onu içeriden inşa eden ilahi bir hıptır. Onun hayatında tevhid, merhamet, adalet, sabır, istikamet, tevekkül ve istişare gibi temel erdemler soyut birer ilke olarak kalmamış, doğrudan davranışa dönüşmüştür. Böylece Resulullah'ın ahlakı, Kur'an'ın emir ve yasaklarının teorik bir yansıması değil vahyin insan hayatında gerçekleştirdiği en mükemmel örneklik hâline gelmiştir.

Bu çerçevede Hz. Peygamber'in ahlakını Kur'an'dan bağımsız düşünmek mümkün olmadığı gibi Kur'an'ın insanı dönüştürme gücünü de Resulullah'ın hayatından ayrı değerlendirmek mümkün değildir. Çünkü o, vahyin sadece taşıyıcısı değil aynı zamanda en mükemmel tezhürüdür. Dolayısıyla onun şahsiyeti, Müslüman için hem bir ahlak modeli hem de Kur'an'ın insan inşa eden yönünün canlı bir delili olarak varlığını sürdürmektedir. ■

AHLAK İBADET İLİŞKİSİ

Prof. Dr. Selçuk COŞKUN

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yüce dinimiz İslam, insanı, hem Yaradan'ına hem de yaratılmışlara karşı sorumluluklarını idrak eden kâmil bir varlık olarak inşa etmeyi hedeflemiştir. Bu manevi insanın temel zeminini ise fitrat oluşturur. Nitekim Allah Teâlâ, "... Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fitrata sımsıkı tutun..." (Rum, 30/30) buyurmuştur. Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) de "Her doğan, fitrat üzere doğar." (Buhari, Cennaiz, 80) buyurarak bu yaratılış kanununa vurgu yapmıştır. Dinler ise bir anlamda, söz konusu fitratı koruyup geliştirmek için gönderilmiştir. Bu manada dinimiz, fitrat üzere dünyaya gelen insanı koruyacak ve onun fitri melekelerini geliştirecek reçeteler sunmuştur. Bunu yaparken İslam, insanın fitratıyla tam uyumlu bir hayat programı uygulamış ve fitratla uyumlu olduğu için kendisini, kabullenilmesi ve yaşanması kolay olan "itidal ve kolaylık dini" (Buhari, İman, 29) olarak vasıflandırmıştır.

Söz konusu hayat programı dört temel sütun üzerine kurulur: İman, ibadet, muamelat ve ahlak. Bu yapının temeli iman, binası ibadet ve muamelat; binayı süsleyen, ona ruh veren ve görenleri hayran bırakan ziyneti ise güzel ahlaktır. Bu ay içerisinde idrak edeceğimiz Mevlid Kandili gecesinde âlemlere rahmet olarak doğan ve veladetiyle de yeryüzünü şereflendiren Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.), "Ben ancak bir muallim (öğretici) olarak gönderildim." (İbn Mace, Mukaddime, 17) buyurarak bu dört sütuna dair her şeyi insanlığa öğreteceğini açıklamıştır. Yüce bir ahlak üzere olduğu ayetle sabit olan (Kalem, 68/4) Efendimiz, sadece iman, ibadet, muamelatla yetinilmemesi gerektiğini, ahlakın da en az onlar kadar hayati bir öneme sahip olduğunu vurgulamak için şöyle buyurmuştur: "Ben ancak güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim." (İbn Hanbel, Müsned, II, 381) Böylece İslam'ın nihai gayelerinden birinin de ahlaki bir olgunluk olduğunu tüm insanlığa ilan etmiştir. Büyüyük mutasavvıf Yunus Emre de bu gaye ve hassasiyeti şu veciz dizeleriyle dile getirmiştir:

*Girdim ilim meclisine, eyledim kıldım talep,
Dediler ilim geride, illa edep, illa edep.*

İbadetlerin ahlaki boyutları

Kaybolan değerlerimizin ancak yokluklarında kıymetini anlamaya başladığımız günümüzde, Resulullah'ın (s.a.s.) ahlakını kuşanmak; imanın, ibadetin ve ahlakın o kopmaz bağıni yeniden tesis etmek zorunlu bir hâl almıştır. Mevlid-i Nebi Haftasında bunun için bulunmaz bir fırsat olarak görülmeleir. Zira günümüzde dijital medyanın hayatımızın merkezine yerleşmesiyle birlikte zihni ve kalbi çeldiriciler büyük ölçüde çoğalmıştır. Toplumun dini ve manevi hayatı zehirlenmeye çalışılmış ve ne yazık ki bu süreçte büyük oranda başarılı olunmuştur. İnsanımızı ahlak-ı hamideden (övgüye değer güzel ahlaktan) uzaklaştırıp ahlak-ı zemimeyi (kötü ahlakı) özendiren bu mecralar, bugünümüzü ve geleceğimizi tehdit etmektedir. Bu fırtınada sağlam durabilmek, ancak Kur'an'a ve sünnete sıkı sıkıya sarılmakla ve onların emrettiği, iman, ibadet, muamelat ve ahlakı hayatın tam merkezine yerleştirmekle mümkün olacaktır. Zira iman, bu iman gerektirdiği ibadet ve ibadetin meyvesi olan ahlak, bir Müslüman için ayrılmaz bir bütündür. İslam düşüncesinde iman, sadece kalpte saklı kalan soyut ve pasif bir inançtan ibaret değildir; o, sahibini iyiliğe doğru harekete geçiren, hayata yön veren ve eylemlerle görünür hâle gelen dinamik bir güçtür. İmanın kemale ermesi, inancın ibadet ve davranışlarla bütünleşmesiyle yani kişinin ahlaklı bir yaşantı sürme arzusuyla gerçekleşir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de pek çok ayette "iman edenler" ifadesinin

hemen ardından "salih amel işleyenler" vurgusunun gelmesi bir tesadüf değildir. Çünkü salih amel; imanın meyvesi, kalpteki tasdik bedendeki ve toplumsal hayattaki tezahürüdür.

Gerçek dindarlık; Allah'a olan sarsılmaz inancın, halis bir niyet ve takvalı bir duruşla hayatta yansımasıdır aslında. Takva, yalnızca haramlardan kaçınmak değil aynı zamanda Allah'ın rızasına uymayan her türlü kötü söz, eylem ve ahlakı zaaftan da titizlikle sakınmaktır. Takva, bir anlamda, "Rabbin makamından korkmak"tır. (Nazi-at, 79/40) Ancak bu korku, ürkütücü bir korku değil aksine en üst seviyedeki bir muhabbetten kaynaklanan asil bir çekinmedir. Kul, Allah'ı o kadar çok sever ki O'nu gücendirmekten ve üzmemekten korkar. O'nun yasaklarından, hatta şüpheli durumlarından bile kaçınarak O'nun sevgisine halel getirmemeye çalışır. Bu asil duruşun yolu da Hz. Peygamber'den geçer. Onu her şeyden çok sevmek, kâmil imanın bir gereğidir. (Âli İmran, 3/31) Çünkü o, hayatın her alanını ilmek ilmek işlemiş ve bize en güzel örneği sunmuştur. (Ahzab, 33/21) Bizden de topluma örnek olmamızı istemiş ve şöyle buyurmuştur: "Müminlerin iman bakımından en kâmil (en olgun) olanı, ahlakı en güzel olanıdır." (Ebu Davud, Sünnet, 15)

Günümüzde sıkça düşülen büyük yanılgılardan biri, ibadetleri sadece belirli zaman dilimlerinde yerine getirilen, şekilsel ve mekanik ritüellere indirgemektir. Oysa Kur'an ve sünnet perspektifinden bakıldığında hiçbir ibadet kuru bir eylemden ibaret değildir. Her bir ibadetin, mü-

minin karakterini yontan, nefisini terbiye eden ve onu güzel ahlaka ulaştıran derin bir eğitici boyutu vardır. Zahirin, şekli boyutuyla kıyam, kıraat, rükû ve secde etmek olarak görünen namaz; kişiyi yalandan, gıybetten, haksızlıktan, kötülüğten ve zulümden korur. (Ankebut, 29/45; Tirmizi, Salat, 188) Zahirin belirli bir süre yeme, içme ve cinsellikten uzak durmak olarak görünen oruç; dili kem sözden, kalbi kötü niyetten koruma ve iradeyi eğitime pratiğidir. (Bakara, 2/183; Buhari, Savm, 8) Malın belirli bir kısmını yılda bir kez ihtiyaç sahiplerine teslim etmek şeklindeki zekât; insanı cimrilik ile bencillik kirinden arındırır, yardımlaşma, cömertlik ve diğerkâmlık ahlakını büyütür. (Tevbe, 9/103; Buhari, Zekât, 18) Yine zahirin, belirli bir zaman diliminde kutsal mekânları ziyaret edip ibadetleri ifa etmek şeklinde yapılan hac; sabrın, eşitliğin, mahviyetin, dilini korumanın ve kardeşliğin muazzam bir talimgâhidir. (Bakara, 2/197; Buhari, Hac, 4) Görüldüğü üzere ibadetler, kişiyi Allah'a yaklaştırırken aynı zamanda onu topluma karşı daha ahlaklı, daha merhametli ve daha adil bir insan hâline getiren en güçlü manevi dinamiklerdir.

İki büyük yanılgı

Günümüz toplumunda; iman, ibadet ve ahlak dengesinin bozulması iki tehlikeli dindarlık algısını beraberinde getirmektedir:

İslam'ın eleştirdiği en büyük tehlikelerden biri, şeklen ibadet eden ancak ahlaken derin bir zaaf içinde bulunan dindarlık tasavvurudur. İbadetlerine

şeklen riayet ettiği hâlde komşusuna eziyet eden, ticaretinde hileye başvuran, emanete hıyanet eden veya kalp kıran bir kimsenin dindarlığı hastalıklıdır. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.s.), bir gün ashabına, “Müflis kimdir, biliyor musunuz?” diye sormuştu. Sahabe, “Bize göre müflis, parası ve malı olmayan kimsedir.” cevabını verince Efendimiz (s.a.s.) şu ibretlik açıklamayı yapmıştı: “Benim ümmetimin müflisi, kıyamet gününde namaz, oruç ve zekâtla gelir. Fakat şuna sövmüş, buna iftira atmış, şunun malını yemiş, bunun kanını dökmüş ve şunu dövmüştür. Bunun üzerine onun iyiliklerinin sevabı hak sahiplerine dağıtılır. Eğer üzerindeki kul hakları ödenmeden sevapları tükenirse hak sahiplerinin günahları o kimseye yüklenir ve sonra ateşe atılır.” (Müslim, Birr, 59) Bu sarsıcı hadis-i şerif, ahlaktan bağımsız bir ibadet hayatının kişiyi tek başına kurtuluşa erdiremeyeceğinin en açık delillerinden biridir.

Günümüzde sıkça karşılaştığımız bir diğer büyük yanılgı ise meseleyi sadece toplumsal bazda “iyi insan” olmaya indirgeyerek “Benim kalbim temiz.”; “Kimseye zararım yok.”; “İnsanlarla barışığım.” şeklindeki düşüncelerle yetinmektir. Bu yaklaşım, hem Kur’an-ı Kerim’in ortaya koyduğu gerçeklikten hem de nebevi çizgiden tamamen uzaktır. Elbette İslam’da niyetin halis olması ve kalbin temizliği (kalb-i selim) önemlidir. Ancak kalbin temizliği, Allah’ın emirlerine isyan ederek veya ibadetleri terk ederek ömür boyu korunabilecek

statik (sabit) bir durum değildir. Yaratılmışların en temiz kalplisi, günah ve masivadan en çok arınmış olanı şüphesiz Hz. Muhammed Mustafa (s.a.s.) idi. Buna rağmen o, ayakları şişinceye kadar geceleri namaz kılmış; kendisine, “Ya Resulallah, geçmiş ve gelecek tüm günahların bağışlandığı hâlde neden kendini bu kadar yoruyorsun?” diye sorulduğunda şu asil cevabı vermişti: “Şükreden bir kul olmayayım mı?” (Buhari, Teheccüd, 6) Dolayısıyla kalbin ziyneti olan iman ve güzel ahlakın korunması, ancak ibadetlerin sağla-

”

**İmanın kemale
ermesi, inancın
ibadet ve
davranışlarla
bütünleşmesiyle
yani kişinin
ahlaklı bir yaşantı
sürme arzusuyla
gerçekleşir.
Nitekim Kur’an-ı
Kerim’de pek
çok ayette
“iman edenler”
ifadesinin hemen
ardından “salih
amel işleyenler”
vurgusunun
gelmesi bir
tesadüf değildir.**

dığı manevi zırhla mümkündür. İbadetsiz bir kalbin tertemiz kalacağını iddia etmek; sulanmayan bir çiçeğin solmayacağını iddia etmek gibidir. Allah’ı, rükûyu, secdeyi, duayı ve zikri ihmal eden bir kalbin iddiasındaki “temizlik”, kibrin ve kendini kandırmanın gizli bir tezahürü olabilir. İnsanın asıl temizliği ve ahlakı, yaratıcısı karşısında acziyetini bilip O’nun iman, ibadet, muamelat ve ahlak konularındaki bütün emirlerine samimiyetle boyun eğmesiyle mümkün olur.

Toplumumuzda iman, amel, ahlak üçlüsünden birinin veya ikisinin noksan olması durumlarına ne yazık ki sıkça rastlanılmaktadır. Dindarlık iddiasında bulunan bazı insanların bu hâl-i pürmelali, bazı çevrelerin. “Güya Müslüman, yaptığı işe, söylediği söze bak!” cinsinden itirazlarına yol açmaktadır. Akabinde ise “Bu Müslümanlar hep böyledir.”; “İslam insanları kötülüklerden alıkoysaydı bunlar düzgün olurlardı.” şeklinde haksız eleştirilere bahane kılınmaktadır. Bu eleştirilerin doğrudan İslam diniyle bağlantılı hâle getirilmesi şüphesiz dinimize yapılmış büyük bir bütündür! Ancak bu durum, bazı Müslümanların hayat pratiklerindeki bazı noksanlıklarını ve iman ve davranışa dönüşme sürecindeki tikanıklıklarını da açıkça göstermektedir.

Klasik âlimlerimizin geçmişte yaptıkları, “Amel, imandan bir cüz müdür?” başlıklı ilmî tartışmalarının arka planında aslında, Müslümanların hayatla kuracakları dengenin mücadelesi yatmaktadır. Bu akademik konuları kendi mecrasında ve ehline bırakarak günümüz dün-

yası için pratik bir gerçeğe odaklanmamız gerekir: İman, amel, ahlak bütünlüğünün tesisi. Bu, aynı zamanda bir karakter ve şahsiyet inşası meselesidir. Bu da sadece kuru bir teorik öğretimle mümkün görünmemektedir. Günümüzde din öğretimi imkânlarının yaygın olmasına rağmen gitgide tırmanan ahlaki erozyonu sadece bilgisizlikle izah edemeyiz. Bu şuur eksikliğinin terbiye noksanlığından ve buna bağlı olarak karakter inşası probleminden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Köklü karakter terbiyesi, çocuğun şahsiyetinin şekillendiği ilk yaşlarda gerçekleşir ve bu dönem büyük oranda ailenin yanında geçer. Dolayısıyla aileyi güçlendirmek, şahsiyet inşasının en temel taşıdır. Süreçte öncelikle anne ve baba figürünün güçlendirilmesi gerekir. Bu iki figürün güçlü olduğu, ev içinde iman, amel, ahlak dengesinin bizzat yaşanarak gösterildiği bir ailede büyüyen çocuk, sağlam bir Müslüman karakteriyle donanır. Böyle bir karakterle sosyal çevreye girdiğinde toplumda olumlu davranışların neşvü-nema bulmasına sebep olur; zira grup psikolojisi insan hayatında çok etkilidir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) komşuluk ilişkilerine yaptığı güçlü vurgular ve cemaate devamı ısrarla tavsiye etmesi, işte bu sağlam şahsiyetlerden oluşan nitelikli bir cemaat ve toplum inşa etme gayesine matuftur.

Peygamberlerin ilk tavsiyelerinden biri: Hayâ

Fitratımızda kökten var olan ve ahlakın en temel koruyucu dinamiklerinden birini teşkil eden

hayâ duygusuna burada özel bir parantez açmak gerekir. Zira modern dünyada ve son dönemlerde en yoğun aşındırma faaliyetlerine maruz kalan değerimiz hayâ duygusudur. Hâlbuki tarih boyunca gönderilen bütün peygamberler insanlığı hayâlî olmaya davet etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) bu gerçeği şöyle ifade etmiştir: “Şüphesiz peygamberlerden insanlığa ulaşan ilk sözlerden birisudur: Hayâ etmedikten sonra dilediğini yap!” (Buhari, Edeb, 78) Hayâ sahibi bir erkek, hayâ

sahibi bir kadın ve hayâ sahibi bir çocuk, neslimizin ve geleceğimizin en büyük güvencesi olacaktır. Bizden beklenen; sadece insanların görebileceği açık alanlarda değil kimse-nin olmadığı tenhalarda dahi Allah'ın bizi müşahade ettiğinin bilincinde olarak O'ndan hayâ edebilecek bir ahlaki olgunluğa erişmektir ki bunu Hz. Peygamber, “ihsan” olarak ifade etmiştir. Nitekim sahabe-i kiram, Peygamber Efendimizin hayâsını, “örtüsüne bürünmüş bir genç kızdan daha hayâlî” (Buhari, Menakıb, 23) olarak nitelendirmiş; böylece bu zarif duygunun kimlere ne kadar yakıştığını da zımnen ortaya koymuşlardır.

Özetlemek gerekirse İslam da-iresinde iman, ibadet ve ahlak, birbirini durmaksızın besleyen, büyüten ve tamamlayan ayrılmaz bir bütündür. Mevlid-i Nebi haftası ve Mevlid Kandili vesilesiyle Peygamber Efendimizin (s.a.s.) veladetini anarken onun hayatını sadece kronolojik bir tarih okuması gibi geçiştiremeyiz. Onun şu muazzam ve içten duasına gönülden “âmin” demeliyiz: “Allah'ım! Yaratılışımı güzel kıldığın gibi ahlakımı da güzelleştir.” (İbn Hanbel, Müsned, I, 403) Bu duayı dillerimize vird edinirken kendi niyetlerimizi, ibadetlerimizi ve ahlaki durumumuzu da derin bir nefis muhasebesine çekmek mecburiyetindeyiz. Zira tarihçilerin ifade ettiği gibi: “Tarih, geçmiş değil gelecektir.” Kur'an ve sünnet de sadece geçmişte kalmış dinî kaynaklar değil bugünümüzü aydınlatan, hâlimizi ıslah eden ve geleceğimizi inşa eden dinamik rehberlerimiz olmalıdır.■

Kaybolan değerlerimizin ancak yokluklarında kıymetini anlamaya başladığımız günümüzde, Resulullah'ın (s.a.s.) ahlakını kuşanmak; imanın, ibadetin ve ahlakın o kopmaz bağınyeniden tesis etmek zorunlu bir hâl almıştır.

NEBEVİ ZARAFETİN DÜNYEVİ HAYATA YANSIMASI

Prof. Dr. Soner DUMAN

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yaşadığımız asırda insanlık, bilim ve teknolojiye tarihte hiç sahip olmadığı imkânlarla sahip oldu. Bugün artık Güneş sisteminin ötesine gönderilen uzay mekikleri, denizlerin altını dip bucak inceleyen kameralar, anında kıtalar arası iletişimin sağlandığı sosyal medya platformları, hayatımızı son derece kolaylaştıran yapay zekâ uygulamalarına sahibiz. Peki gökdelenlerin gölgesinde, bitmek bilmeyen bildirimlerin dijital gürültüsü arasında insanlık aradığı huzuru ve mutluluğu bulabiliyor mu? Maalesef bu soruya olumlu cevap vermemiz pek mümkün değil. Yapılan araştırmaların ortaya koyduğuna göre intiharlar, cinayetler, yasaklı madde kullanımı, soygunlar, cinnet nöbetleri tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar artmış durumda.

Ebru: Fatma Taşçı Ankey

Bu keşmekeşlik içinde insanlar maddi olarak birtakım rahatlık ve kolaylıklara kavuşmuş olsa da geçmişte sahip olduğu pek çok değerini yitirdi. En başta Yüce Rabbimiz ile olan bağlantımız ciddi ölçüde yara aldı. Bugün ateizm, deizm, agnostisizm gibi birtakım inanç karşıtı akımların sosyal medyada kitlesel bir şekilde arz-ı endam etmesi, ahlaki erozyon ve yozlaşmanın hiçbir zaman olmadığı kadar ayyuka çıkışı bu durumu gözler önüne seriyor. Yara alan yalnızca inançlarımız ve ahlakımız değil. 21. yüzyılın insanı, tarihin hiç görmediği bir hız ve konfor çağında yaşıyor olsa da içsel bir daralmanın, kitlesel bir bunalımın pençesinde kıvranıyor. Kalabalıklar içinde yalnızlaşan, metropol koşturmacasında ifadesiz yüzlerle birbirinin yanından geçip giden günümüz insanı, aslında en çok nezaketi ve ruhi zarafeti özlüyor.

Bu kötü gidişata dur diyebilecek yegâne reçeteye biz Müslümanlar sahibiz. Bir yandan Rabbimizin son kelamı olan, indirildiği andaki saflik ve tazeliğiyle elimizde bulunan Kur'an, diğer yandan ise Rabbimizin âlemlere rahmet olarak gönderdiği Allah Resulü'nün (s.a.s.) örnekliği olan sünnet ve nebevi ahlak. Aslında Peygamberimizin nebevi ahlakı -Hz. Aişe (r.a.) validemizin de belirttiği üzere- Kur'an'ın pratiğe geçmiş hâli olduğundan Kur'an ve sünneti birbirinden ayrı düşünmek yerine etle tırnak gibi bir arada düşünmek gerekiyor.

Bugün şikâyetçi olduğumuz ne varsa hepsine karşı topyekûn bir bilinçlenme ve bir karşı duruş, tüm kopuşlara karşı yeneden bağlanmayı sağlayacak o kutlu iksir: Peygamberimizin sünneti. Ancak tam da burada yapmamız gereken en hayati hamle; sünneti sadece şekilsel kalıplara, belirli ritüellere sıkıştırmaktan kurtarıp trafikte, sosyal medyada, komşulukta ve aile içinde doğrudan yaşayan bir ahlaka dönüştürmektir. Çünkü sünnet, sadece geçmişe ait bir hatıra değil bugünün insanına da nefes alıracak taze bir ihya çağırısıdır.

Metropolün ifadesiz yüzlerine nebevi bir hediye: Tebessüm

Bugün toplu taşıma araçlarında, iş yerlerinde, cadde ve sokaklarda insanların yüzlerine baktığımızda çoğunlukla donuk, yorgun ve asık çehrelerle karşılaşırız. Oysa Allah Resulü (s.a.s.) insan ilişkilerinin merkezine samimi bir çehreyi yerleştirmişti. "Mümin kardeşinin yüzüne tebessüm etmen, senin için bir sadakadır." (Tirmizi, Birr, 36)

Sahabeden Cerir b. Abdullah (r.a.) şöyle der: "Müslüman olduğum günden beri Resulullah (s.a.s.) beni her gördüğünde mutlaka yüzüme tebessüm ederdi." (Buhari, Edeb, 68)

Güler yüz deyip geçmeyin! Bir öğretmen öğrencisine göstereceği güler yüz, öğrencisinin okula, derslere daha çok bağlanmasını sağlar. Bir işverenin işçisine göstereceği güler yüz, onu işine daha çok bağlı kılar.

Bir ebeveynin çocuklarına güler yüzlü davranması, oluşabilecek pek çok sorunu daha baştan çözer. Hatta bazen bir güler yüz, hayata tutunacak hiçbir şeyi kalmamış olan ve intiharı tek çare olarak gören bir insanı hayata bağlayabilir. Öyleyse insanlar arası ilişkilerin olmazsa olmazı mahiyetinde olan tebessüm sünnetine daha çok önem vermeliyiz.

Yüz yüze temas: Muhataba değer vermek

Akıllı telefonların hayatımıza girmesiyle birlikte son derece önemli bir hasletimizi kaybettik: Muhatabımızla yüz yüze konuşma, ona değer verme, onun söyledikleri ile ilgilenme. Şimdilerde pek çoğumuz, fiziksel olarak bir arada bulunsak bile bir elimizde telefon, bir yandan muhatabımızla konuşurken diğer yandan sürekli kaydırma işi ile meşgulüz. Karşınızdakinin sizi dinlememesi, söylediklerinize kulak asmaması, yüzünüze bakmaması kadar sinir bozucu, nezaketsiz ve kaba bir şey olamaz.

Allah Resulü'nün insan ilişkilerindeki nezaketi, yalnızca güler yüzlülüğünde değil karşındaki kişiye önem ve değer verdiğini gösteren yaklaşım tarzında da görülür. Sahabenin aktardığına göre birisi Peygamberimizle konuşmak istediğinde Allah Resulü (s.a.s.) sadece başını o tarafa çevirmez, bütün vücuduyla o kişiye döner ve onu can kulağıyla dinlerdi. Biriyle tokalaştığında karşıdaki kişi elini bırakmadan Efendimiz kendi elini

çekmezdi. Konuştuğu kişi, yüzünü başka tarafa çevirmedikçe Efendimiz de yüzünü ondan çevirmezdi. Bu davranış, karşısındaki insana, “Sen benim için değerlisin ve şu an tamamen seni dinliyorum.” mesajını veren muazzam bir sosyal nezaket örneğidir.

Trafikte göz önünde bulundurulması gereken nebevi hasletler: Sabır ve hilm

Günümüzün en büyük nezaket krizlerinden biri şüphesiz trafikte yaşanıyor. En ufak bir gecikmede çalınan kornalar, hakaretler ve şiddete varan öfke patlamaları... Öyle ki insanlar araçlarından inerek birbirine zarar vermesinler diye bu konuda caydırıcılık düzeyi yüksek cezalar konulmasına rağmen hemen her gün haber bültenlerinde trafikte yaşanan kavgalara şahit olmaya devam ediyoruz.

“Hız ve haz çağı” şeklinde tanımlanan modern yaşam tarzı bize sürekli acele etmeyi ve bencilliği dayatırken Efendimiz (s.a.s.), bize hakiki gücün tanımını yapıyordu: “Güçlü kimse, güreşte üstün gelen değil öfke anında kendine hâkim kalabilendir.” (Buhari, Edeb, 76)

Bir gün bir bedevi, Efendimiz’in hırkasını arkadan öyle sertçe çekmişti ki boynunda hırkanın izi kalmıştı. Bedevi kaba bir üslupla mal istemesine rağmen Rahmet Peygamberi ona sadece dönüp tebessüm etmiş ve istediğinin verilmesini emretmişti. (Buhari, Edeb, 68)

Allah Resulü’nün insan ilişkilerindeki nezaketi, yalnızca güler yüzlülüğünde değil karşısındaki kişiye önem ve değer verdiğini gösteren yaklaşım tarzında da görülür. Sahabenin aktardığına göre birisi Peygamberimizle konuşmak istediğinde Allah Resulü (s.a.s) sadece başını o tarafa çevirmez, bütün vücuduyla o kişiye döner ve onu can kulağıyla dinlerdi.

Demek ki bazen kural tanımaz, hâlden anlamaz birisine karşı tartışmaya girmek yerine tebessüm etmek, ona yol vermek doğabilecek pek çok soruna engel olabilir.

Nobranlığa karşı nebevi duruş: Alttan almak

Nezaketin sınıandığı en zor anlar, kural tanımaz ve kaba insanlarla karşılaştığımız anlardır. Bir yerde sıra beklerken birilerinin gelip sizin önünüze geçmeye çalışması, trafikte kuyruk hâlinde iken birilerinin araya kaynamaya çalışması, marketlerde kampanyalı ürünler söz konusu olduğunda insanların itiş kakış bir yarış içine girmesi gibi durumlar nezaketin yokluğunu en çok hissettiğimiz durumlardır.

Böyle bir durumda ne yapmalı, nasıl davranmalı? Fevri şekilde hareket edip hak ettiği karşılığı mı vermeli yoksa nezaketi elden bırakmamalı mı? Konuya ilişkin bir örnek şudur: Sahabeden Muaviye b. Hakem, namaz esnasında aksıran birine, “Yerhamukallah” (Allah sana merhamet etsin) der. Namazda konuşulmaya çağını henüz bilmediği için diğer sahabiler ona bakışlarıyla tepki gösterir. Muaviye de şaşkınlıkla “Neden bana öyle bakıyorsunuz?” deyince sahabiler uyluklarına vurarak onu sustururlar. Namaz bittikten sonrasında Muaviye şöyle anlatır: “Anam, babam ona feda olsun! Ne ondan önce ne de sonra daha güzel eğiten bir öğretmen görmedim. Vallahi beni ne azarlardı ne vurdu ne

de ayıpladı. Sadece şöyle buyurdu: ‘Bu namazda insani kelam konuşulmaz. Namaz ancak tesbih, tekbir ve Kur’an okumaktır.’” (Müslim, Mesacid, 33)

Hataları yüzüne vurarak değil kişinin izzet-i nefsinin koruyarak öğretmek, nebevi iletişimin en zarif kuralıdır.

Evet, ortada kurala aykırı bir davranış söz konusu olduğunda bunu hatırlatmak gerekir. Ama kırıp dökmeden, bağırıp çağırmadan, karşı tarafın onurunu zedelemekten... İşte o zaman nezaket, kabaliğin veremeyeceği güzel sonuçları verecektir.

Dijital dünyada “klavye ahlaki” ve dilin muhafazası

Sosyal medya mecraları, bugün insan onurunun en çok zedelendiği, gıybetin, iftiranın ve alayın sıradanlaştığı birer “dijital gürültü” alanına dönüştü. Profil resimlerinin ardına gizlenerek yapılan siber zorbalıklar, nebevi ahlakın getirdiği “emanet” bilinciyle tamamen çelişmektedir. Yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: “Mal toplayan ve onu durmadan sayan, insanları arkadan çekiştiren, kaş göz işaretiyle alay eden her kişinin vay hâline!” (Hümeze, 104/1)

Efendimiz (s.a.s.) ise Müslümanı tanımlarken sınırları çok net çizer: “Müslüman, dilinden ve elinden diğer Müslümanların güvende olduğu kimsedir.” (Buhari, İman, 4)

Bu çağda sünneti ihya etmek; bir gönderinin altına yorum yazarken, bir paylaşım yaparken

Yapmamız gereken en hayati hamle; sünneti sadece şekilsel kalıplara, belirli ritüellere sıkıştırmaktan kurtarıp trafikte, sosyal medyada, komşulukta ve aile içinde doğrudan yaşayan bir ahlaka dönüştürmektir. Çünkü sünnet, sadece geçmişe ait bir hatıra değil bugünün insanına da nefes aldırarak taze bir ihya çağrısıdır.

ya da sosyal medya grubunda konuşurken nebevi zarafeti elden bırakmamaktır. Doğruluğundan emin olunmayan bilgiyi yaymamak, kimseyi dijital ortamda linç etmemek ve klavye başında da “kul hakkı” bilinciyle hareket etmek günümüzün en önemli davranış kalıpları ve nezaket örneklerindendir.

İstişare ahlaki

Nezaketin en güzel yansımalarından birisi de bir konuda insana fikrinin sorulmasıdır. Bu, ona değer verildiğini, onun yok sayılmadığını gösterir. Gelgelelim modern yaşam; egoların çarpıştığı, mobbingin arttığı ve iletişimin tıkandığı kurumsal krizlerle dolu bir hâle evrilmiştir. Oysa İslam, yönetim ve iletişim modelinin merkezine “ortak akıl” yani istişareyi koymuştur. Allah Teâlâ, Peygamberine hitaben şöyle buyurur: “...İş konusunda onlarla müşavere et. Bir kere de karar verip azmettin mi artık Allah’a tevekkül et, (ona dayanıp güven)...” (Âl-i İmran, 3/159)

Uhud Savaşı öncesinde Efendimiz (s.a.s.) şehirde kalarak müdafaa savaşı yapmayı uygun gördüğü hâlde, genç sahabilerin çoğunluğunun isteğine uyarak Uhud Ovası’na çıkmıştır. Bir peygamber olduğu hâlde ashabının fikrine değer veren bu nebevi zarafet, bugün plazalarda, şirketlerde ve kurumlarda alt kademelerin fikrine değer veren, kriz anlarında “Ben yaptım, oldu.” demeyip ortak akla başvuran bir yönetim ahlakına dönüşmelidir.

Komşuluk hukuku

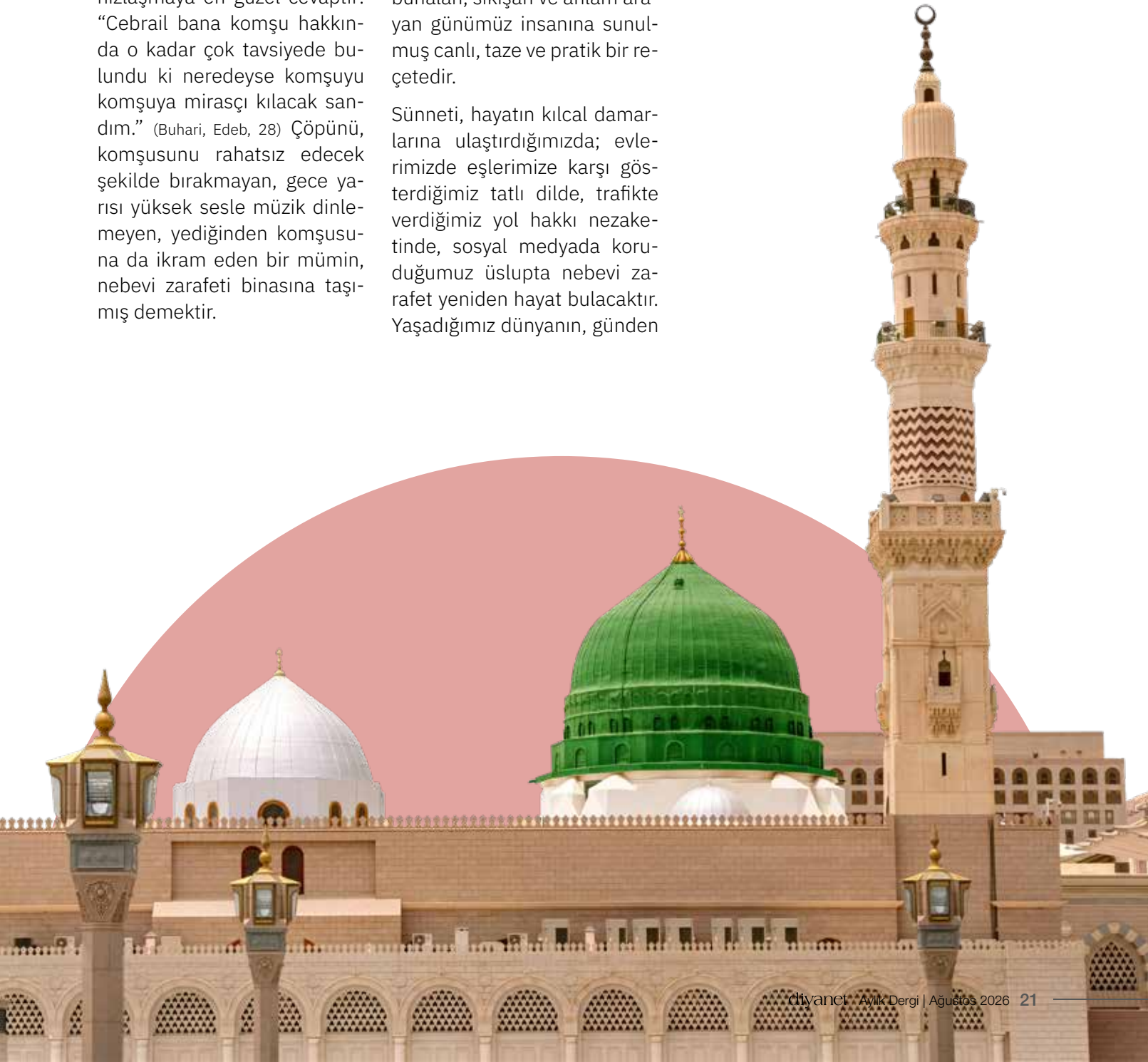
Modern insan, evinin dışını “başkasına ait” görerek çevreyi kirletmekten çekinmiyor; apartman dairesindeki komşusunun varlığından dahi haberdar olmuyor. Komşuluk ilişkilerinde Hz. Aişe’nin (r.a.) rivayet ettiği şu hadis, apartman hayatının getirdiği yalnızlaşmaya en güzel cevaptır: “Cebrail bana komşu hakkınca o kadar çok tavsiyede bulundu ki neredeyse komşuyu komşuya mirasçı kılacak sandım.” (Buhari, Edeb, 28) Çöpünü, komşusunu rahatsız edecek şekilde bırakmayan, gece yarısı yüksek sesle müzik dinlemeyen, yediğinden komşusuna da ikram eden bir mümin, nebevi zarafeti binasına taşımış demektir.

Sonuç yerine

Mevlid Kandilinin manevi gölgesini üzerimizde hissettiğimiz bu günlerde şu hakikati birkez daha hatırlamakta fayda var: Peygamber ahlakı sadece tarih sahnesinde kalmış, bugün iç çekerek ve geçmişe öykünerek okuyacağımız bir tarih tablosu değildir. O aynı zamanda; bunalan, sıkışan ve anlam arayan günümüz insanına sunulmuş canlı, taze ve pratik bir reçetedir.

Sünneti, hayatın kılcal damarlarına ulaştırdığımızda; evlerimizde eşlerimize karşı gösterdiğimiz tatlı dilde, trafikte verdiğimiz yol hakkı nezaketinde, sosyal medyada koruduğumuz üslupta nebevi zarafet yeniden hayat bulacaktır. Yaşadığımız dünyanın, günden

güne daha çok hissettiğimiz anlamsız, mekanik ve dijital soğukluğunu ancak sünnetin o yaşayan, ısıtan ve iyileştiren nezaketiyle eritebiliriz. Bugün insanlığa nefes aldıracak olan şey, şekilden ruha yürümek ve onun (s.a.s.) zarafetini hayatımızın tam merkezine yerleştirmektir. ■

Söyleşi
Rüya TÜRKBEY TEMEL

Prof. Dr. Mustafa ÇAĞRICI:

“İnsanların, Hz. Muhammed’e (s.a.s.) sevgi ve saygı duymalarının arkasında, onun sadeliği ve yalın ahlakıyla insanlara telkin ettiği onu kendilerinden bilme duygusu vardı. O, kuru sözleriyle değil yaşadığı hayatla onlardandı.”

Kur’an, hadis-i şerifler ve diğer İslam kaynaklarına bakarak Hz. Peygamber’in (s.a.s.) ahlakı hakkında neler söylersiniz?

Kur’an-ı Kerim, pek çok ayette ahlak konularına yer vermekle kalmamış, bunun yanı sıra Hz. Peygamber’i üstün ahlak örneği olarak göstermiş, onun şahsında pratik bir ahlak modeli ortaya koymuştur. Dolayısıyla İslam’ın getirdiği ahlakı daha iyi kavramak için Kur’an, hadisler ve diğer İslam kaynaklarına göre Hz. Muhammed’in (s.a.s.) ahlakı hakkında da bilgi edinmek gerekmektedir. Ahlakla dair son kitabım olan *Kur’an’ın Ahlâk Çağrısı*’nın hazırlık aşamasında önce ahlakla ilgili ayetleri tespit ettim. Bu maksatla Kur’an-ı Kerim’i baştan sona defalarca gözden geçirdim. Sonunda 2.000 civarında ayetin ahlakla doğrudan ilgili olduğu kanaatine vardım. Yani Kur’an’ın takriben üçte biri ahlakla ilgili. Bu tespit şu yönden de önemli: Kur’an’ın tebliğcisi Hz. Muhammed (s.a.s.) olduğuna göre, ahlaki buyruk ve yasakların yer aldığı bu ayetlerin gereklerini yerine getirmek, bunlarda bildirilen erdemlerle donanmak, erdemsizliklerden arınmak da doğal olarak öncelikle Hz. Peygamber’in görevidir. Hz. Aişe’nin, kendisine Hz. Pey-

“İslam’ın getirdiği ahlakı daha iyi kavramak için Kur’an, hadisler ve diğer İslam kaynaklarına göre Hz. Muhammed’in (s.a.s.) ahlakı hakkında bilgi edinmek gerekiyor.”

gamber’in ahlakına dair bir soru sorulması üzerine, “Onun ahlakı Kur’an’dı.” demesi (İbn Hanbel, *el-Müsned*, VI, 91; Müslim, *Müsfirin*, 139) de bunu göstermektedir.

Kur’an-ı Kerim’in yanında hadis ve haberlere dair rivayetler de Hz. Peygamber’in ahlakı hakkında geniş bilgiler içerir. Keza daha sonraki İslami kaynaklarda da onun, üstün ahlakıyla çevresinde nasıl takdir, saygı, sevgi, hatı hayranlık hisleri uyandırdığını gösteren zengin bilgiler var. Bu konuda sadece okuyucuların kolayca ulaşabileceği bir eserin ismini vermekle yetineyim: Gazali, *İhyâü Ulûmî’l-Dîn*’inde hepsi hadislerden oluşan bu bilgilerin bir özetini sunmuştur. Değerli okuyuculara bu bilgileri okumalarını kesinlikle tavsiye ediyorum. (*İhyâ*, çev. Mustafa Çağrırcı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2024, II, 507-538)

İzninizle başka bir eseri de hatırlatayım: Bu eser, İslam dünyasının yetiştirdiği en değerli müfessirlerden biri olan Fahrreddin er-Razi’nin *Mefâtîhu’l-Ğayb* adlı ünlü tefsiridir. Ahlakı dair ayetlerin geniş tefsirinin yapıldığı, 32 ciltten oluşan bu eserde Razi, Bakara suresinin 129. ayetine getirdiği yorumun bir yerinde Hz. Peygamber’in, halkını imana ve iyi işlere (el-amelü’s-salih) çağırırken erdemli işleri önce kendisinin yaptığına dikkat çeker. Böyle davranmakla davetinin et-

kisini güçlendirdiğini hatırlattıktan sonra şöyle der: “Bundan dolayı Allah, yüksek bir ahlaka sahip olduğunu ifade ederek onu övmüş, ahlaki erdemler (mekârimü’l-ahlak) ile donatmıştır.” (*Mefâtîhu’l-Ğayb*, Beyrut 1421/2000, IV, 61-62) Çünkü birinin örneklige layık olmasının ilk şartı, konuştuğu iyilikleri önce kendisinin yapmasıdır. “Beni Rabbim terbiye etti ve en güzel şekilde terbiye etti.”; “Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim.” mealindeki hadislerde bu örnekliliğin kaynağı ve amacı gösterilmiştir.

Müminlere hitap eden bir ayet-i kerimede, “Andolsun, Allah’ın Resulü’nde sizin için, Allah’a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah’ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır.” buyruluyor. (Ahzab, 33/21) Bizler, Sevgili Peygamberimizin örnekliliğini nasıl anlamalıyız?

Ben, ilgili ayetlere ve hadislerle bütüncül bakarak Hz. Peygamber’in ahlakını üç yönden incelemeyi tercih ediyorum: İnsan olması yönünden, peygamberlik ve tebliğ sorumluluğu yönünden, temsil ve örnek olma sorumluluğu yönünden...

Kur’an’ın deyimiyle “beşer” olarak Hz. Muhammed de (s.a.s.) diğer insanlar gibi bir insandır. O, bir insan olarak birey ve top-

lum vicdanında iyi, doğru, faydalı, erdemli gibi değer yargılarıyla bilinen yüksek bir ahlaka, temiz bir karaktere sahip olmuş ve buna uygun davranışlar sergilemiştir. Yanlış ve zararlı, erdemsiz olduğu kabul edilen huylardan nefsi-ni arındırmış; kötü karakterli olmaktan kaynaklanan tutum ve davranışlardan uzak durmuştur. Peygamberlikten önce ya da sonra herhangi birine kaba davranıldığına, incitici sözler söylediğine dair kaynaklarda hiçbir bilgi yoktur. Müsteşrik Prof. W. Montgomery Watt’ın dediği gibi: “Kaynaklar yakından incelendiğinde (Hz.) Muhammed’in davranışlarının çağdaşları tarafından ahlaki açıdan eleştirilmediği açıkça görülmektedir.” (*Muhammad: Prophet and Statesman*, London, 1961, s. 233)

Hz. Aişe’nin, “Onun ahlakı Kur’an’dı.” şeklindeki ifadesi, Hz. Peygamber’in, kişisel ahlakının yanında, “başkalarını davet ettiği erdemleri önce kendisinin yaşaması gerektiği” şeklinde özetleyeceğimiz temel ahlaki sorumluluğuna işaret etmesi bakımından da önemlidir. Bu sebeple Kur’an-ı Kerim’in iki ayetinde, Resulullah’a hitaben, “Emrolunduğun gibi dosdoğru ol!” (*Hud*, 11/112; *Şura*, 42/15) buyrulmuştur. Çünkü insanlık bakımından olduğu gibi risalet ve tebliğ so-

rumluluğu bakımından da dürüst ve güvenilir olması gerekiyordu.

Hiz. Peygamber'in ahlakını, "in-san olması ve tebliğ sorumluluğu yönünden" bu şekilde özetledikten sonra "örnek olma ve temsil sorumluluğu yönünden" kısmını da izah edelim. Kur'an-ı Kerim'in bildirdiğine göre bütün peygamberler kendilerine uyulması, dolayısıyla örnek alınmaları için gönderilmiştir. (Nisa, 4/64) Allah Teâlâ, peygamberleri doğru yolun rehberleri kılmış, insanlara ise onları örnek alıp onların yoluna uymalarını emretmiştir. (Enam, 6/90) Sizin de belirttiğiniz üzere Ahzab suresinin 21. ayetinde, Allah'ın Resulü'nde bizim için güzel bir örnek olduğu vurgulanır. Başka birçok ayette, buyruk ve yasakların doğrudan Hiz. Muhammed'e (s.a.s.) yöneltilmesi de onun, ümmetine örnek olacak şekilde davranmakla yükümlü olduğuna delalet eder.

Kur'an-ı Kerim'in bir başka ayetinde, "Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin." (Kalem, 68/4) buyruluyor. Hiz. Peygamber'in yüce ahlakı nasıl şekillenmiştir?

Kur'an-ı Kerim'i insanlara tebliğ edip açıklayan Hiz. Peygamber'in, Kur'an'ın ahlak öğretisini hem kendisinin yaşaması hem de toplumuna yaşatmasından daha doğal bir şey olamaz. Bizler, Peygamber Efendimizin nasıl bir ahlak yaşamaya ve yaşatmaya çalıştığını; Kur'an'dan ve daha ayrıntılı olarak onunla yaşayan ilk Müslümanların, onun sözleri ve davranışları hakkında anlattıklarından, bu anlatılanları toplayan hadis ve siyer kaynaklarından öğreniyoruz.

Hiz. Peygamber'in ahlakını Kur'an-ı Kerim şekillendirmiştir. Resulullah Efendimizin ahlakı

hakkında Kur'an'ın en kuşatıcı ifadesini, sizin de hatırlattığınız Kalem suresinin 4. ayetinde bulduğumuzu söylemek mümkün. Akademik branşım gereği bu ayetin geçmişte nasıl anlaşıldığı hakkında ilk kaynaklardan başlayarak önemli tefsirleri inceledim. Hepsinde, buradaki "hulukun azim" ifadesinin, "edebül-Kur'an" yani Kur'an edebi/ahlakı şeklinde açıklandığını gördüm. Ayrıca tefsirlerde bu ayetin ardından, Resul-i Ekrem'in ahlakı hakkındaki bir soruya Hiz. Aişe'nin, "Onun ahlakı Kur'an'dı." şeklinde cevap verdiği zikredilir ve önemi dolayısıyla bu bilgi, konuyla ilgili eski ve yeni kaynaklarda her zaman hatırlatılır. Keza, kaynaklarda Resulullah'a yöneltilen ahlakla ilgili emir ve yasaklar açıklanırken bunların yüce ahlakın kapsamında değerlendirildiği görülmektedir.

Matüridiyye mezhebinin kurucusu olan, kelim ve tefsir âlimi İmam Matüridi (ö. 333/944), bu ayette Resulullah'ın niteliği olarak geçen "yüce ahlak" ifadesiyle Kur'an'ın ona kazandırdığı edep ve ahlakın kastedildiğini belirttikten sonra bu ahlaka örnek olarak, "Sen af yolunu tut, iyiliği emret, cahillerden yüz çevir..." (Araf, 7/199); "...Kötülüğü, en güzel bir şekilde sav." (Müminun, 23/96; Fussilet, 41/34); "...Müminlere şefkat kanadını indir." (Hicr, 15/88) mealindeki ayetleri zikreder. Ardından, Resulullah'a emredilen bu davranışların yüce ahlak kapsamındaki erdemlerden olduğunu belirtir. (Te'vilâtu Ehli's-Sünne, nşr. M. Bâsellûm, Beyrut, 1426/2005, X, 136)

Peygamberimizin doğruluk, dürüstlük ve güvenilirliği de onun en önemli erdemlerindendir kuşkusuz. Bu kavramları, nebevî ahlakla bağlantılı

olarak biraz daha açıklayabilir misiniz?

Tabii ki... Herkes için, en başta da peygamberler için belirttiğiniz erdemler çok büyük önem taşır. M.1283'te vefat eden Zekerriya el-Kazvinî, *Müfîdü'l-'Ulûm ve Mübîdü'l-Hümûm* adlı eserinde (Beyrut, 1997, s. 360-361) Resulullah'ın başlıca erdemlerinin güzel bir özetini verir: "Doğru sözlü olmak, insanlara karşı dürüst olmak, ihtiyacı olanlara yardım etmek, iyiliklere karşılık vermek, güvenilir olmak, akrabalık ilişkilerini yaşatmak, dostlarına karşı alçakgönüllü davranmak, misafir ağırlamak."

Bu sözler, eskilerin deyimiyle tahdidî değil tadadîdir; yani sınırlayıcı değil örnekler kabilindenir. Kuşkusuz, Hiz. Peygamber'in bunlardan başka da çeşitli hâl ve şartlarda sergilediği sayısız erdemleri vardır. Fakat diyebiliriz ki doğruluk, dürüstlük ve güvenilirlik, onun en başta gelen erdemleridir. Onun içindir ki kelim ilminde hem doğru ve dürüst olmak (sıdk) hem de güvenilir olmak (emanet), peygamberliğin şartlarından kabul edilmiştir. Bildiğiniz gibi insanlar, birinin yüksek bir ahlaka sahip olduğunu belirtmek istediklerinde en sık kullandıkları faziletler doğruluk, dürüstlük ve güvenilirliktir.

Şunu da hatırlatayım ki kaynaklar, Hiz. Peygamber'e İslam'dan önce de "Muhammedü'l-Emin" denildiğini yazarlar. Emin "güvenilir insan" demektir. 16. yüzyılın başlarında ölen çok yönlü âlim Süyuti'nin *er-Riyâzu'l-Enîka* adlı eserinde kaydettiği bir rivayete göre Hiz. Peygamber'in damadı da Müslüman olmadan önce hanımı Zeyneb'e, "Bintü'l-Emin" (güvenilir zatın kızı) diye hitap edermiş. Süyuti'nin

tespitine göre Resulullah'ın şairi Ka'b b. Malik de Hz. Peygamber'i methederken aynı sıfatı kullanmıştır.

“İman” (inanma) ile “emin” (güvenilir kimse) kelimeleri aynı kökün türevleridir. Emin olmaya iman edilmez; yani güvenilir olmayana inanılmaz. Onun için Kur'an-ı Kerim'de, “doğru, dürüst” anlamındaki “sadık” ile “emin” kelimeleri peygamberlerin sıfatı olarak çeşitli ayetlerde tekrar edilmiştir. Akaid kitaplarında ve özellikle “a'lâmü'n-nübüvve” başlıklı eserlerde bu kavramların peygamberlerde bulunması gereken temel nitelikler olarak zikredilmesi, Kur'an'da her iki sıfatın da en yüksek ahlaki faziletlerden olduğunu gösterir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, Sevgili Peygamberimizin (s.a.s.) velayet gecesini kapsayan zaman dilimini “Mevlid-i Nebi Haftası” olarak her yıl belirli bir tema üzerinden idrak etmeyi hedefliyor. Malumunuz, bu yıl ki temamız da “Hz. Peygamber ve Güzel Ahlak”. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in (s.a.s.) güzel ahlakıyla da ilişkili olarak bilhassa onun ailevi ve sosyal ilişkileri, çevresiyle iletişimi konusunda neler söylemek istersiniz?

Öncelikle bütün okurlarımızın Mevlid Kandilini bu vesileyle tebrik etmek isterim. Bazı kıymetli günler ve geceler, müminler için müstesna zaman dilimleridir. Hz. Peygamber'in âlemlere rahmet olarak dünyamızı teşrif ettiği geceye de Müslümanlar tarafından son derece önem verilmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, bu geceyi içerisine alan haftayı da “Mevlid-i Nebi Haftası” etkinliklerinde belirli bir tema üzerin-

den işlemesi; insanların Peygamber Efendimizi anmasına, tanımasına, anlamasına, sevmesine, onun güzel ahlakını ve sünnet-i seniyyesini yaşamasına vesile olması temennisiyle atılan güzel adımlardır. Böylelikle Kur'an ve sünnet yolunda güzel hizmetlerin amaçlanıyor olması da takdir görüyor. Nitekim gönüllerdeki ve zihinlerdeki Peygamber sevgisi de her daim canlı kalıyor. Bilhassa da günümüz insanının manevi dertlerinin yegâne çaresi, Resul-i Ekrem'in güzel ahlakıyla kuşanmaktadır.

Sorunuzun, diğer kısmına gelecek olursak şunları hatırlamakta fayda görüyorum: Resulullah'ın aile ilişkileri son derece muntazamdı. Eşlerine saygı duyar, haklarına riayet eder, hatta geceleyin nafil ibadet edeceği zaman bile eşinden izin alma inceliğini gösterirdi.

Hz. Peygamber'in bildiğimiz dinî ve siyasi başarısında ise insani sorunları öncelemesinin büyük payı vardır. Bu bağlamda yoksullar, köle ve cariyeler, kadınlar, yetimler, hastalar, çocuklar, gençler, arkasızlar ve toplumun şefkat, ilgi ve itibar bekleyen diğer dezavantajlı kesimlerine özel yakınlık göstermiştir. Düşmanlarına bile değer verip insanlar arasında kaynaştırıcı bir ilişki kurmayı öncelemiş; iletişim dilinde daima yumuşak ve yapıcı bir üslup kullanmaya özen göstermiştir. Ayrıca Buhari'nin, *el-Câmiu's Sahîh*'inde, Peygamber ahlakının da yer aldığı “Kitabu'l-Edeb”in 78. bölümünün 27. babı “Rahmetü'n-nâs ve'l-behâim” yani “insanlara ve hayvanlara merhamet” başlığını taşır. Bu da son derece önemli bir detaydır.

Son olarak Hz. Peygamber'in ge-

rek aile içi gerekse sosyal ilişkilerine dair edindiğimiz bilgiler; bize, herkesle iletişim kuran ve herkesin kendisiyle kolayca iletişim kurabildiği sade bir insanı resmeder. İnsanların, Hz. Muhammed'e (s.a.s.) sevgi ve saygı duymalarının arkasında, onun sadeliği ve yalın ahlakıyla insanlara telkin ettiği onu kendilerinden bilme duygusu vardı. O, kuru sözleriyle değil yaşadığı hayatla onlardandı. Medine'ye geldiğinde dostlarıyla beraber kerpiçten yapıp üstünü hurma dallarıyla örttüğü evceğizde, mutlu bir aile ortamında yaşamış ve aynı evde sevgili eşi Hz. Aişe (r.a.) validemizin kollarında Refik-i A'lâ'sına kavuşmuştu. ■

Öz Geçmiş

Prof. Dr. Mustafa Çağrırcı, 1950 yılında Sivas'ın Şarkışla ilçesinde doğdu. Kayseri'de hafızlığını tamamladı. 1969'da Sivas İmam Hatip Lisesinden, 1973'te İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünden mezun oldu.

1977'de İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünde lisansüstü çalışmalarına başlayan Çağrırcı, 1982'de Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde doktor, aynı yıl aynı üniversitenin İlahiyat Fakültesinde yardımcı doçent, 1990'da doçent, 1996'da profesör oldu.

Ayrıca Türkiye Diyanet Vakfının çıkardığı *TDV İslam Ansiklopedisi*'nde yazar ve redaktör olarak 32 yıl görev yapan Çağrırcı, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi bünyesindeki Kur'an Araştırma Merkezinde (KURAMER) çalışmalarını sürdürmektedir.

Çağrırcı'nın İslam felsefesi, ahlak, İslam ve ilahiyat konularına ilişkin kitap, çeviri, makale, bildiri, konferans metni, ansiklopedi maddesi olarak çok sayıda eseri bulunmaktadır.

ERDEMLİ İNSAN VE TOPLUMUN İNŞASINDA REHBER BİR HİTAP: VEDA HUTBESİ

|| Doç. Dr. Tuba Nur UMUT

Güzel ahlakı tamamlamak için gönderilen Hz. Peygamber'in (s.a.s.), Veda Hacı'nda insanlığa hitaben dile getirdiği tavsiyelerin ahlaktan bağımsız olmayacağı açıktır. Bununla birlikte Veda Hutbesi'ni yalnızca belirli ahlaki ilkeler ile dinî hükümlerin hatırlatıldığı tarihî bir konuşma olarak görmek de eksik kalacaktır. Esasında Veda Hutbesi'ni, nasıl bir insan olmamız ve nasıl yaşamamız gerektiğine dair mesajlar içeren, iyiliği karakterinin ayrılmaz parçası hâline getirmiş insanlar yetiştirmeyi hedefleyen bir hitap olarak da rehber edinmek gerekir.

Zira ahlak, belirli bir durumda sergilediğimiz tek bir davranış biçiminden yahut münferit bir tercihimizden ibaret değildir; kime dönüştüğümüz, karakterimizi nasıl ve ne yönde yetkinleştirdiğimiz, nasıl bir şahsiyet inşa ettiğimiz meselesidir. Erdem de belirli bir zamanda ve durumda kişiden sâdır olan tek bir iyi eylem değil iyiliğin insan karakterine yerleşmesi ve bir istikamet hâline gelmesidir. Ahlakta asıl gaye, yalnız-

ca yanlış davranışların ortadan kaldırılması değil karakterde ahlaki hasletlerin yerleşmesi, erdemlerin karakterin bir parçası hâline gelmesidir. Öyle ki kişi, kötülükten sadece yasak olduğu için kaçınmasın; kötü olan onun karakterine yabancı hâle gelsin. Doğruyu da zorlama neticesinde değil iyiliğe tabi olarak yöneldiği için gerçekleştirsün.

Bu itibarla Veda Hutbesi'ni, insanın ahlaki inşasını hedefleyen, emir ve yasakların karşılık bulacağı erdemli karakteri yetiştirmeye, insanın iç dünyasındaki ölçüyü yeniden kurmaya ve şaşan vicdan terazisini dengelemeye yönelik davet olarak değerlendirebiliriz.

Veda Hutbesi, bize insan tabiatının değişmeyen zaafalarına karşı erdemlerle kuşanmayı teklif etmekte; ilkesel olarak gücün karşısına adaleti, kibrin karşısına tevazuyu, bencillik karşısına kardeşliği yerleştirmektedir. Üstelik Veda Hutbesi, ahlakın yalnızca teorik ilkeler düzeyinde kalmaması gerektiğini, bu ilkelerin toplumun somut problemlerinde nasıl karşılık bulacağını da göstermiştir.

Cahiliye Dönemi'nin direnç noktalarını kıran Veda Hutbesi, güzel ahlakın sadece nasihatlerde kalmayacağını, ahlak timsallerinin var ve görünür olduğu bir toplum imkânını gösteren ve muhatabını böyle bir toplum idealine davet eden bir hitaptır. Bu yönüyle hitap, bizi de kendi toplumsal meselelerimizde bu ilkeleri nasıl görünür kılabileceğimiz konusunda düşünmeye çağırır.

Her asırda güncelliğini muhafaza eder Hz. Peygamber'in hitabı. Zira çağlar değişse, insanın çevresi, kullandığı araçlar ve hayat tarzı başkalaşsa da zaafaları ve onları terbiye edecek ilkeler ve erdemler değerini kaybetmez. Nitekim bugünün insanı da başkasının hakkını kendi kazancı sanmak; üstünlüğü servette, soyda yahut görünürlükte aramak gibi kadim zaafalarla malul.

Asrımızın kendine özgü ürettiği "cahiliye", malumatın çoğaldığı ve teknolojinin ilerlediği; ama karakter zafiyetinin de arttığı bir dönem. Teknolojinin baş döndürücü bir hızla ilerlediği, insanın tabiat üzerindeki hâkimiyetinin genişlediği; ama

kendi hırsını, öfkesini ve bencilliğini yönetmekte başarı gösteremediği, ahlaki olarak en karmaşık sorunlarla baş ettiğimiz bir çağda yaşıyoruz. Teknik ilerleme ile ahlaki olgunluk arasındaki mesafe gittikçe açılıyor.

Veda Hutbesi'nin ilk cümleleri, insan canının, malının ve onurunun dokunulmazlığına dikkat çeker. İnsanın yaratılmışlar arasındaki yerini ve insan olmak bakımından taşıdığı asli değeri hatırlatır. İnsanın emaneti taşıma kabiliyeti, onuru, haysiyeti itibarıyla değer görmesi gerektiğini hatırlatır. İnsanı sahip olduklarıyla tanımlayan, ekonomik gücü, sosyal statüsü, verimliliği yahut dijital toplumdaki performansı ile değerlendiren tüketim kültüründen farklı olarak insana İslam ahlaki "değer" biçmez; insana "kerem" nispet eder. Böylece insanı bir fiyatın, performansın veya faydanın konusu hâline getiren anlayışların karşısında durur.

Veda Hutbesi'nde faizin kaldırılması, sadece bir hükmün ilanı ve ekonomik bir işlemin yasaklanması olarak okunmamalıdır. Bu, güçlü olanın zayıfı sömürmesini engellemeyi hedefleyen adalet anlayışının ifadesidir. Bu yönüyle faiz yasağı, insanın hırsına sınır çizen, sömürü düzenine itiraz eden ve paylaşmayı öne çıkaran ahlaki bir ayar niteliği taşır. Gelir eşitsizliğinin derinleştiği bu düzende Veda Hutbesi, ekonomik ilişkileri paylaşma, hakkaniyet, adalet erdemleri ekseninde yeniden düşünmeye davet eder.

Hz. Peygamber'in Veda Hutbesi'nde kadınların hakları

nı özellikle hatırlatması, aileyi ve toplumu ayakta tutan ilişkilerin ahlaki niteliğini gösterir. Bugün bir yandan Cahiliye'deki gibi kadınlara yönelik şiddet ve hak ihlalleri sürerken bir yandan da kadın araçsallaştırılmakta, tüketim kültüründe, reklam ve eğlence sektöründe bedeni üzerinden metalaştırılmaktadır. Veda Hutbesi, her iki anlayışın karşısında da kadının şahsiyetini ve insan olmak bakımından taşıdığı değeri öne çıkaran bir ahlak çağrısıdır. Kadını ekonomik, kültürel yahut ideolojik bir hesabın nesnesi olarak değil hakları, sorumlulukları ve haysiyeti bulunan bir insan olarak görmeyi öğütler.

Veda Hutbesi'nin kardeşlik hukukunu ahlaki zeminde yeniden kuran bir yönü de vardır. Hutbe'nin en güçlü ahlaki mesajlarından biri, müminler arasındaki kardeşlik bilincinin ve insanların ortak kökene sahip olduğunun hatırlatılmasıdır. Hz. Peygamber, üstünlüğün renkte, soyda, servette değil ahlaki yetkinlikte aranması gerektiğini bildirir. Kardeşlik yalnızca aynı inancı paylaşmanın değil birbirinin hakkını, haysiyetini ve acısını gözetmenin ahlaki sorumluluğu olarak ele alınır. Oysa bugün, sürekli bağlantıda kaldığımız fakat birbirimizin acılarına, sorunlarına yabancılaştığımız yeni bir iletişim vasatında yaşıyoruz. İnsanlığın ortak vicdanını harekete geçirmesi gereken savaş ve soykırım karşısında bile duyarsızlaşıyor, acıyı sıradanlaştırıyoruz.

Veda Hutbesi'nde emanete riayet çağrısı ise emanetçisi olduğumuz her şeyi koruma, ona sadakat gösterme ve toplumda güven tesis edecek ahlaki bilinci yerleştirme hedefi taşır. Dezenformasyonun hızla yayıldığı, insanların birbirinden gelebilecek zarara karşı teyakkuzda oldukları bir çağda "itimat edebilmek" büyük kıymet taşır. Böyle bir güven krizini aşabilmek ise sözüne sadık, emanete riayet eden, erdemlerle donanmış insanların çoğalmasıyla mümkündür.

Tüm bu hususlar, Veda Hutbesi'ndeki ilkelerin ve inşa edilmek istenen karakter idealinin, insanlığın bugün de dertlerine deva olabilecek kuşatıcı bir ahlak ufku sunduğunu gösterir. Veda Hutbesi geçmişte kalmış bir hatıra değil her daim insan tabiatına yöneltilmiş canlı bir ahlak çağrısıdır. ■

BAĞIMLILIĞI DEĞİL ÖZGÜRLÜĞÜ SEÇ

Dr. Mahmut KAYIŞ
DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ
وَالْأَزْلَامُ رَجَسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ
إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقَعَ بَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ
وَالْمَيْسِرِ وَيُضْذِّكُم عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ

Ey iman edenler! (Aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları, ancak şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan, içki ve kumarla, ancak aranızda düşmanlık ve kin sokmak; sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçiyor musunuz?

(Maide, 5/90-91)

Kur'an-ı Kerim'in ahkâma yönelik hükümleri, yalnızca nüzul döneminin sosyal problemlerine çözüm getirmez. Bütün zaman ve mekânlarda yaşayan insanları, tehlikelere karşı koruyacak prensipler ortaya koyar. Çünkü onun mesajı evrenseldir ve zaman üstüdür. İçki ve kumar bağımlılığı, insanoglunun geçmişten günümüze çokça içine düştüğü hatalardan birisi olagelmıştır. Buna karşılık ilahi vahiy, getirdiği emir ve yasaklarla insanın bedenini, aklını, iradesini ve ruhunu korumayı hedeflemiştir; bireysel ve toplumsal hayatı derinden sarsan tehditlere karşı ferdi ve toplumu muhafaza etmeyi amaçlamıştır.

Son din olan İslam'ın yasakladığı içki, kumar ve türevlerinin,

insanı nefsinin ve tutkularının esiri hâline getiren bağımlılıklar ürettiği apaçık bir gerçektir. Beynin haz mekanizmasını sürekli uyaran bu tür bağımlılıklar, öz denetim ve sağlıklı karar verme becerilerini zayıflatmakta, kişiyi anlık tatminlerin peşinde sürüklemektedir. İlk başta eğlence amacıyla veya geçici bir lezzet elde etme kasıtlıyla başlanan bu alışkanlıklar, zamanla kişinin iradesini çöktürmekte, muhakeme gücünü köreltmekte ve onu maddi ve manevi kayıplara sürüklemektedir.

Kumar, içki ve madde bağımlılıkları insanın bedenine, aklına, malına, ailesine ve çevresine çeşitli zararlar vermektedir. Öyle ki günümüzde ilim adamları içki bağımlılığının karaci-

ğer, kalp ve sindirim sistemi başta olmak üzere tüm vücudu ağır şekilde tahrip ettiğini ifade etmektedir. Yine onların belirttiğine göre içki sebebiyle beyin işlevleri yavaşlamakta ve hafıza zayıflamaktadır. Ayrıca karaciğerde yağlanma ve siroz, kalpte ritim bozuklukları ve yetmezlik ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla içki ve kumarın yaşattığı kısa süreli sevinç ya da mutluluk, sonrasında derin pişmanlıklar ve hastalıklar getirmektedir. Neticede insan huzur ararken daha büyük bir mutsuzluğun girdabına düşmektedir.

İçki ve kumar bağımlılığı, toplumun temeli olan aileyi de olumsuz etkilemektedir. Bağımlı bireylerin olduğu ailede iletişim zedelenmekte, fiziksel

ve sözlü şiddet artmakta, aile ekonomisi bozulmakta, çocukların gelişimi menfi yönde etkilenmektedir. Böyle bir ailede büyüyen çocuklar kaygı, okul başarısında düşüş, davranış problemleri ve özgüven eksikliği yaşayarak hayata atılmak zorunda kalmaktadır. Kumar bağımlısı bireylerin olduğu bir ailede ise aile fertlerine harcanması gereken nafaka veya servet boşa harcanmakta, elde edilen kazanç nefsanî arzular doğrultusunda zayıf edilmektedir. Ardından manevî yıkım gelmekte, kumar oynamak için söylenen yalanlar, tutulmayan sözler ailedeki güven bağına yok etmektedir. Aile fertleri hayal kırıklığı, öfke ve çaresizlik içinde kalabilmektedir. Nihayetinde kişi, hem kendisine hem de ailesine zarar vermektedir. (Begavi, *Me'alimu't-Tenzil*, 3/94)

İçki ve kumar bağımlılığı, ayrıca toplumsal huzuru bozmakta ve sosyal ilişkileri sarsmaktadır. Aralarında kin ve husumet bulunmayan insanlar arasında yoktan kırgınlıklar ve düşmanlıklar ortaya çıkmaktadır. Kumarhaneler ve yasa dışı bahis mekânları, organize suç örgütlerine zemin hazırlamakta, borç batağına sürüklenen bireyler gasp, hırsızlık ve dolandırıcılık gibi suçlara yönelmektedir. Kumar masalarında çıkan tartışmalar ise çoğu zaman şiddet olaylarına dönüşmektedir. Alkol bağımlılığı ise trafik kazalarına, kavgalara ve sosyal huzursuzluğa sebep olmaktadır. İçki ve ku-

mar bağımlılığı, toplumu bir arada tutan güven, aile, hukuk, adalet ve hakkaniyet gibi değerleri yok etmekte; kolon ve girişleri eskiyen bir binanın en küçük sarsıntıda yıkılması gibi bağımlılıkların pençesindeki bir toplum da ekonomik, siyasi veya sosyal bir kriz anında hızla çöküşe geçebilmektedir.

Bütün bu olumsuzlukların girdabında sıkışmış bireye Kur'an, hayat veren mesajları ile çağrı yapmaktadır. Onu nefsinin arzu ve heveslerinin tutsaklığından kurtulmaya davet etmektedir. Huzur ve sükûn bulacağı fitratını ve dünyaya geliş amacını ona hatırlatmaktadır. Konumuz olan ayetlerde, şeytanın içki ve kumar ile namaz kılmayı ve Allah'ı anmayı/zikri engellediği haber verilmektedir. Böylece bizlere namazın ve zikrin bağımlılığı tedavi edebilecek iki önemli esas olduğu ihsas ettirilmekte ve bu iki fiilin insan hayatındaki dönüştürücü ve koruyucu rolüne dikkat çekilmektedir. Başka bir ayette ise Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Onlar, inananlar ve kalpleri Allah'ı anmakla huzura kavuşanlardır. Biliniz ki kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur." (Rad, 13/28) Çünkü insan zihni sürekli geçmiş ve gelecek arasında dolaşarak kaygılar üretmektedir. Zikir ise dikkati Allah'a yönelterek bu kaygı zincirini kırmakta ve kişiye hayatın mutlak hâkiminin Allah olduğunu sürekli hatırlatmaktadır. Zikir, kalbi Allah'a bağlayarak insanı en çok

bağımlı hâle getiren arzuların baskısını azaltmaktadır. Böylece kişi zihinsel esaretten, ruhsal boşluktan ve anlamsızlık hissinden Allah'ı anmaya yani özgürlüğe doğru yürümeye başlamaktadır.

Aynı şekilde dinin direği olan namaz ibadetini ifa ederek Rabbine yönelen insan, gündelik kaygılardan sıyrılmakta, zihni rahatlamakta, kötü düşüncelerin esaretinden kurtulmaktadır. Namaz, cemaatle kılındığında ise insan yalnızlıktan uzaklaşmakta, topluluk içinde özgürce var olmaya başlamaktadır. Dolayısıyla insan sürekli Allah'ı hatırladığında ve namazını kâmil manada ikame ettiğinde anlık arzular yerine Allah'ın emirlerini, doğru olanı ve ahiret hayatını önceleme-yi öğrenmektedir. Bu sayede arzuların sürüklediği bağımlı insandan uzaklaşıp arzularını yöneten özgür insana dönüşmektedir. (Ankebut, 29/45)

Sonuç olarak içki ve kumar, insanın aklını ve iradesini zayıflatarak onu bağımlılığa sürükleyen şeytani ve nefsanî tuzaklardır. Namaz ve zikir ise insanı içsel ve dışsal zincirlerden kurtararak hakiki manada özgürlüğe ulaştıran, hem bireysel hem de toplumsal huzuru inşa eden bir diriliş ve kurtuluş yoludur. O zaman özgürlüğü ya da kurtuluşu seçmek, kalbi Allah'a kulluk ile diriltten çağrıya icabet etmek her insanın görevi olmalıdır. ■

GÖNÜLLERİN BAĞI, İMANIN ŞİARİ: SALAT Ü SELAM

Dr. Halil KILIÇ

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «أَوَّلَى النَّاسِ
بِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَكْثَرُهُمْ عَلَى صَلَاةٍ

Abdullah b. Mesud'dan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Kıyamet günü insanların bana en yakını, bana en çok salavat getirendir.”

(Tirmizi, Vitr, 21)

Bir insanı sevmenin en açık göstergelerinden biri onu unutmamak, her daim gönlünde ve hatırında tutmaktır. Gönüllerde taht kuranlar, zamanla dillerde de yankı bulur. Çünkü kişi kimi seviyorsa onu anar, onu hatırlar ve onun adını duymaktan huzur duyar. İşte Hz. Muhammed'in (s.a.s.) adı da böyledir. Aradan on dört asırdan fazla zaman geçmiş olmasına rağmen bugün dünyanın dört bir yanında milyonlarca mümin onun adını sevgiyle anmakta, ona salat ve selam getirmektedir.

Peki, dillerimizden düşürmediğimiz bu salat ve selam ne anlama gelmektedir? Salat en temelde bir duadır. Müminlerin,

Peygamber Efendimiz'e (s.a.s.) salat etmeleri; onun için dua ve niyazda bulunmaları, onu tazim, övgü ve hayırla anmaları demektir. Selam ise emniyet, barış, selamet ve esenlik demektir. Efendimiz'e (s.a.s.) selam etmek; onun getirdiği dine, sünnetine bağlılığımızı bildirmek, ona bağlılık ahdimizi her an tazelemek ve onun sünnetinin izinde esenlik bulduğumuzu haykırmaktır. Mümin, salat ve selam getirirken bir taraftan Peygamberi için Allah'ın rahmetini niyaz etmekte, diğer taraftan ona olan bağlılığını ve sevgisini ortaya koymaktadır. Bu sebeple salat ve selam, kuru bir söz değil kalbin dile yansıyan sadakatidir.

Salat ü selam, müminlerin kendi kendilerine ortaya koydukları bir zikir değildir. Bilakis o, Cenab-ı Hakk'ın emrettiği, meleklerin de iştirak ettiği ilahi bir zikirdir. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur: “Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber'e salat ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salat edin, selam edin.” (Ahzab, 33/56) Bu ilahi çağrı, mümin ile peygamberi arasında sevgi, sadakat ve vefa temelli güçlü bir gönül bağı kurmaktadır. Nitekim Resulullah'ın (s.a.s.), “Kıyamet günü insanların bana en yakını, bana en çok salavat getirendir.” hadisi de bu manevi yakınlığa işaret eder. Bu sebeple İslam âlimleri, söz konusu ayetten

hareketle ömürde bir defa Hz. Peygamber'e salat ü selam getirmenin farz olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Bununla birlikte onun mübarek adı anıldığında salat ve selam getirmek, mümine yakışan bir davranış, en güzel vefa ve muhabbet nişanesi kabul edilmiştir.

Esasen salat ü selamın özü, Hz. Peygamber'i (s.a.s.) unutmamak ve onunla kurulan gönül bağıni diri tutmaktır. Bir kul, yaratıcısı olan Yüce Allah'ı her daim kalbinde ve dilinde nasıl zikirle tutuyorsa imanin ayrılmaz bir parçası olan peygamberini de unutmamalı ve her daim hatırında tutmalıdır. Zira o bizim önderimiz, rehberimiz ve en güzel örneğimizdir. Onu hatırlayan, onun ahlakını hatırlar; onun örnekliliği doğrultusunda adaletle, merhametle ve şefkatle yaşamını sürdürür. Onu unutan ise modern dünyanın karanlık dehlizlerinde yönünü kaybetmeye, perişan olmaya mahkûm olur. Tam da bu tehlikeye dikkat çekmek adına Rahmet Peygamberi (s.a.s.) bizleri uyarır: "Yanında ismim anıldığı hâlde bana salavat getirmeyen kimseye yazıklar olsun." (Tirmizi, Deavat, 100) Yine bir başka hadis-i şerifte ise şöyle buyurur: "Cimri, yanında adım anıldığı hâlde bana salavat getirmeyen kimse- dir." (Tirmizi, Deavat, 100) Burada-

ki cimrilik mal cimriliği değil- dir; birkaç kelimeyi söyleme- ye kıyamayacak kadar bile ol- sa sevgisini göstermemektir.

Şüphe yok ki Hz. Peygamber (s.a.s.) de bir beşerdir. O da her fâni gibi bu dünyadaki öm- rünü tamamlamış ve Rabbine kavuşmuştur. Ancak onun üm- metiyle olan manevi bağı ve- fatıyla sona ermiş değildir. Zi- ra ümmetinin sevgi ve sada- katle getirdiği salat ü selamlar, Allah Resulü'ne (s.a.s.) ulaştırılmaktadır. Nitekim Efendimiz (s.a.s.), "...Bana salavat getirin. Çünkü nerede olursanız olun salavatınız bana ulaşır." (Ebu Da- vud, Menasik, 97) buyurmuştur. Bu sebeple mümin, dünyanın ne- resinde olursa olsun getirdiği her salat ü selamın Allah Re- sulü'ne (s.a.s.) ulaştığını bil- menin heyecanını taşır. Na- mazlarında, "es-selamü aley- ke eyyühe'n-nebiyyü" derken de onunla olan manevi irtiba- tını tazeler.

Aynı zamanda her salat ü se- lam, "ebter" (soyu kesik) di- yerek Efendimizle dalga ge- çen, onun davasının kendisiyle birlikte toprak olacağını sanan cahiliye zihniyetini asırlar öte- sinden yalanlamaktır. Kevser suresinin bereketiyle biliyoruz ki asıl soyu kesik olanlar, asıl unutulup gidenler ondan yüz çevirenlerdir. Biz her salavat getirdiğimizde, Hz. Peygam-

ber'in (s.a.s.) mübarek isminin kıyamete kadar dillerde ve gö- nüllerde dalgalanacağını sanki asr-ı saadete gidip o müşrikle- rin yüzüne haykırır gibi oluruz: "Hayır! Allah'ın Resulü unutul- madı ve unutulmayacak. Asıl soyu kesik olan, ondan yüz çe- virmiş olanlardır."

Nihayetinde salat ü selam, sa- fımızı belli etme eylemidir. Ki- min yanında durduğumuzu, ki- min arkasında yürüdüğümüzü dünyaya ilan etmektir. Bugün kimilerinin dillerinde dünyalık makamlar, geçici şöhretler, fâ- ni şahısların süslü ama içi boş sözleri yankılanırken müminin dilinde en büyük rehberinin adı yankılanır. Salat ü selam getiren mümin, tıpkı Uhud'da, Bedir'de, Hendek'te Allah Re- sulü'nün (s.a.s.) arkasında dimdik saf tutan sahabe-i ki- ram misali, onlarla aynı safta olduğunu, aynı sancağın altın- da toplandığını haykıran adan- mış bir yürektir.

Özetle salat ü selam; bir aidi- yettir, sevgidir, vefadır, hatırla- yıştır, yöneliştir. Belki hepsin- den önemlisi, kıyamet günün- de kendisine en yakın olmayı arzuladığımız peygamberimize uzanan manevi bir köprüdür.

Öyleyse gelin, dilimizden sala- vat eksik olmasın: "Allahüm- me salli ve sellim ve bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Mu- hammed." ■

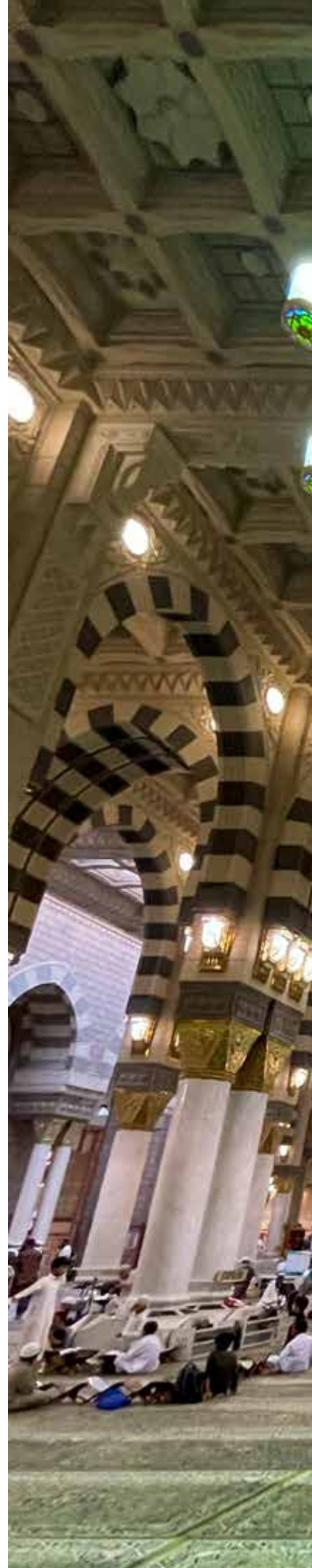
HZ. PEYGAMBER'İN EĞİTİM ANLAYIŞI: İNSAN YETİŞTİREN BİR MUALLİM

Doç. Dr. Mehmet EFENDİOĞLU

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi

Eğitim, insanlığın varoluşundan itibaren hayatın en önemli faaliyetlerinden biri olmuştur. İnsan, sahip olduğu bilgi ve değerleri eğitim yoluyla sonraki nesillere aktarır ve medeniyetler bunlar üzerine inşa edilir. Bu açıdan bakıldığında ilk eğitim müesseselerinin mabetler, ilk öğreticilerin de peygamberler olduğu görülür. Zira peygamberler, insanlara sadece inanç esaslarını bildirmekle kalmamış; aynı zamanda doğru düşünmeyi, güzel davranmayı ve edep kuralları çerçevesinde bir hayat yaşamayı önermiş ve öğretmişlerdir.

Hız. Peygamber'e (s.a.s.) bu açıdan bakıldığında onun da insanlara yalnızca kendisine bildirilen ilahi mesajı ulaştıran bir rehber değil aynı zamanda bilgiyle ahlakı, ilimle ameli buluşturan eşsiz bir eğitimci olduğu görülür. Onun eğitim anlayışı; sevgi, merhamet, hikmet, örneklik ve insanı merkeze alan yaklaşımıyla ön plana çıkmakta ve her devre hitap eden çağlar ötesi bir model ortaya koymaktadır.

Allah Resulü (s.a.s.), peygamberlik görevinin önemli bir bölümünü eğitim ve irşat faaliyetiyle gerçekleştirmiştir. O, insanları karanlıklardan aydınlığa çıkarmak, onları bilgi ve hikmetle buluşturmak için gönderilmiş bir muallimdir. Kur'an-ı Kerim'de onun bu yönüne şöyle işaret edilir: “ Nitekim kendi aranızdan, size ayetlerimizi okuyan, sizi her kötülükten arındıran, size kitap ve hikmeti öğreten, ayrıca bilmediklerinizi de öğreten bir peygamber gönderdik.” (Bakara, 2/151) Bu ayet, Hz. Peygamber'in görevinin sadece tebliğ ile sınırlı olmadığını, kendisine ulaştırılan mesaj yoluyla insanları yanlışlardan uzak tutma ve eğitime sorumluluğunun da bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Efendimiz de (s.a.s.) kendisini bir eğitimci olarak tanımlamış ve “Ben ancak bir öğretmen olarak gönderildim.” (Darimi, Mukaddime, 32) buyurmuştur. Onun öğretmenliği, yalnızca sözlü anlatımdan ibaret değildi. O, söylediklerini hayatında uygulayan, davranışlarıyla örnek olan bir rehberdi. Zira eğitimde kalıcı etki, anlatılanlardan çok yaşananlarla ortaya çıkar. Bundan dolayı Hz. Peygamber insanlara doğruluğu anlattığı gibi kendisi de doğru yaşamış; merhameti tavsiye ettiği gibi merhamet göstermiş; adaleti öğrettiği gibi adaletle hükmetmiştir.

Hz. Peygamber döneminde Mescid-i Nebevi, ibadet edilen bir mekân olmasının yanında önemli bir eğitim merkeziydi. Sahabiler burada Kur'an'ı öğreniyor, dinî bilgilerini artırıyor ve hayatlarına yön verecek

Hz. Peygamber'in eğitim yöntemi; anlatım, soru cevap, örnekleme, kıssa, tekrar, uygulama, teşvik ve sakındırma gibi pek çok yöntemi içinde barındırmaktadır. O, insanlara sadece bilgiyi aktarmamış; bilginin hayata nasıl taşınacağını da öğretmiştir. Bu yönüyle onun eğitim anlayışı, insanı merkeze alan, ahlakı önceleyen ve hayatla bütünleşen bir eğitim modelidir.

esaları bizzat Resulullah'tan öğreniyorlardı. Bir defasında Efendimiz mescide geldiğinde orada bulunanlardan bir grubun Kur'an okumak, namaz kılmak gibi nafil ibadetlerle meşgul olduğunu, diğer bir grubun ise ilmî müzakerelerde bulunduğunu görmüş; her iki grubun da yaptıklarının güzel olduğunu ifade ettikten sonra ilim öğrenen ve öğretenlerin cehaleti ortadan kaldırmak için gayret ettiklerini belirtmiş, ardından, “Ben bir öğretmen olarak gönderildim.” (İbn Mace, Mukaddime, 17) buyurarak onların halkasına katılmıştır. Bu yaklaşım, Allah Resulü'nün (s.a.s.) eğitim ve öğretime verdiği değeri göstermektedir.

Hz. Peygamber'in eğitim metodunun en belirgin özelliklerinden biri, muhataplarını tanıması ve onların özelliklerine uygun yöntemler kullanmasıdır. O, insanları tek tip bir anlayışla eğitmemiş; yaşlarını, kabiliyetlerini, psikolojik durumlarını ve ihtiyaçlarını dikkate almıştır. Küçük yaşta Hz. Peygamber'in hizmetine giren Enes b. Malik'in (r.a.) anlattıkları, bu anlayışın önemli bir örneğidir. Enes (r.a.), yıllarca Resulullah'ın yanında bulunmasına rağmen onun kendisini kırıcı bir şekilde uyarmadığını ifade etmiş; yaptığı veya yapmadığı işler konusunda azarlayıcı bir tavır görmediğini belirtmiştir. (Müslim, Fedail, 51) Bu husus, Hz. Peygamber'in eğitimde sevgi, sabır ve hoşgörüyü esas aldığına delil teşkil etmektedir.

Efendimiz'in (s.a.s.) eğitim anlayışında insan, sadece zihinsel yönüyle ele alınmamış, duyguları, davranışları ve sosyal

ilişkileriyle bir bütün olarak değerlendirilmiştir. Allah Resulü, insanların birbirleriyle sağlıklı ilişkiler kurmasının ve farklı kuşakların bir arada bulunmasının eğitim açısından önemine dikkat çekmiştir. Mesela, çocukların mescide gelmelerine imkân sağlamış, onların toplum hayatından uzak tutulmaması gerektiğini göstermiştir. Henüz çok küçük yaşta olan torunu Ümame bint Zeyneb (r.a.) mescide gelmiş, namaz esnasında Efendimiz onu önce sırtına almış, secdeye gidince de yere bırakmıştır. Onun bu davranışı çocuklara yönelik şefkat ve eğitimlerine verdiği önemin güzel bir örneğidir. (Müslim, Mesacid, 41)

Hız. Peygamber'in (s.a.s.) eğitim anlayışında dikkat çeken hususlardan biri de eğitimin herkese ulaştırılması ilkesidir. O, bilgi edinmeyi belirli bir kesimin ayrıcalığı olarak görmemiştir. Çocuklar, gençler, yaşlılar, kadınlar ve toplumun her kesimi bir şekilde onun eğitiminden faydalanmıştır. Abdullah b. Abbas'ın (r.a.) küçük yaşta Efendimizin sohbet hâkalarında bulunduğunu belirtmesi, ilimde muvaffak olması için kendisine dua etmesi (Buhari, İlim, 17), çocukların eğitim sürecinin bir parçası olduğunu göstermektedir. Yine Hız. Peygamber'in sorduğu sorularla insanları düşünmeye sevk etmesi, her kesimden insanın öğrenme sürecine aktif katılımını sağlamaya yöneliktir. (Buhari, İlim, 5)

Kadınların eğitimi de Hız. Peygamber'in önem verdiği konulardan biridir. Hanım sahabeler mescitteki sohbetlere katıl-

mış, dinî bilgileri öğrenmiş ve sorularını doğrudan Resulullah'a sormuşlardır. Ümmü Hışam bint Harise'nin (r.a.), Kaf suresini Hız. Peygamber'in cuma hutbelerinde okuması ve kendisinin de dinlemesi sayesinde öğrendiğini ifade etmesi, kadınların eğitim imkânlarından yararlandığını göstermektedir. (Müslim, Cuma, 51) Hanım sahabeler ayrıca Allah Resulü'nün kendileri için özel bir eğitim zamanı tahsis etmesini talep etmiş, Efendimiz de onlara has bir gün ayırmıştır. (Buhari, İlim, 35)

Hız. Peygamber'in eğitim anlayışı toplumun hiçbir kesimini dışarıda bırakmamış, engelli bireylerin de eğitim ve rehberlik hizmetlerinden faydalanmasını sağlamıştır. Görme engelli bir sahâbi olan Abdullah b. Ümmü Mektum (r.a.) ile ilgili olay üzerine nazil olan Abese suresinin "Kendisine âmâ geldi diye yüzünü ekşitti ve döndü." (Abese, 80/1-2) anlamındaki ilk ayetleri, insanın dikkate alınması ve eğitim açısından dışlanmaması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu olaydan sonra Hız. Peygamber'in İbn Ümmü Mektum'a (r.a.) özel ilgi gösterdiği bilinmektedir.

Hız. Peygamber'in eğitim yöntemi; anlatım, soru cevap, örnekleme, kıssa, tekrar, uygulama, teşvik ve sakındırma gibi pek çok yöntemi içinde barındırmaktadır. O, insanlara sadece bilgiyi aktarmamış; bilginin hayata nasıl taşınacağını da öğretmiştir. Bu yönüyle onun eğitim anlayışı, insanı merkeze alan, ahlakı önceleyen ve hayatla bütünleşen bir eğitim modelidir.

Sonuç olarak Hız. Peygamber, bir muallim olarak insanları bilgiyle aydınlatmış, ahlakla olgunlaştırmış ve merhametle kuşatmıştır. Onun eğitim anlayışı; öğreticinin sadece bilgi aktaran kişi değil, aynı zamanda örnek olan ve insanın gönlüne dokunan bir rehber olması gerektiğini göstermektedir. Bugün eğitim faaliyetleri açısından ihtiyaç duyulan pek çok ilke, Resulullah'ın (s.a.s.) insan yetiştirme yönteminde açık bir şekilde görülmektedir. ■

”

**Allah Resulü
(s.a.s.),
peygamberlik
görevinin önemli
bir bölümünü
eğitim ve irşat
faaliyetiyle
gerçekleştirmiştir.
O, insanları
karanlıklardan
aydınlığa
çıkarmak, onları
bilgi ve hikmetle
buluşturmak için
gönderilmiş bir
muallimdir.**

Kuzey Kemerı

Kubbetü's-Sahra avlusunun kuzeyinde yer alan Kuzey Kemerı, Atem Kapısı'na yani Bâbü Şerefi'l-Enbiya'ya uzanan yol üzerinde bulunmaktadır. Emeviler Dönemi'nde inşa edildiği belirtilen kemer, Haçlılar Dönemi'nde tahrip olmuş; Memlükler Devri'nde Sultan Muhammed b. Kalavun tarafından yeniden yaptırılmıştır. Önceleri daha geniş ve beş ya da altı açıklıklı olduğu ifade edilen yapı, Memlükler Dönemi'ndeki onarımda üç açıklıklı hâle getirilmiştir.

Kuzeydeki merdiven, belki de Kapıların Kapısı (Babüleb-vab) olarak bilinen Harem-i Şerif kapısına nazire yapmak ya da belki de Harem-i Şerif'in kuzeyinde artan Müslüman nüfusa hizmet edebilmek amacıyla sıra dışı bir şekilde geniştir.

Güney Kemerı

Kemerler arasında en dikkat çekici olanlardan biri Güney Kemerı'dir. Kubbetü's-Sahra ile Kible Mes-cidi arasındaki en yoğun güzergâh üzerinde yer alan bu yapı, yüzyıllardır iki kutsal mekân arasındaki hareketliliğe tanıklık etmektedir. İlk inşası Emeviler Dönemi'ne uzanan yapı, Fatımiler Dönemi'nde yenilenmiş, Osmanlı devrinde de çeşitli bakım ve onarımlardan geçirilmiştir. Sultan II. Abdülhamid döneminde gerçekleştirilen kapsamlı restorasyon, kemerin tarihî serüvenindeki önemli müdahalelerden biridir.

Güney Kemerı'ni diğerlerinden ayıran en özgün ve işlevsel detay, güney cephesinin tam ortasında yerden 8 metre yükseklikte yer alan güneş saatidir. Namaz vakitlerinin belirlenmesinde kullanılan bu saat, Harem-i Şerif'te günümüze ulaşan iki güneş saatinden biri olup geçmişte zaman ile ibadet arasındaki ilişkinin mimariye yansıyan örneklerinden biri olarak dikkat çeker.

Kubbetü's-Sahra'nın güneybatı duvarında yer alan ve ikinci vaktini gösteren diğer güneş saatiyle birlikte değerlendirildiğinde, bu iki yapı Harem-i Şerif'te vakit tayininin mimariye nasıl yansıdığını gösteren dikkat çekici örnekler arasında yer almaktadır. Beşgen formda mermer üzerine kazınarak hazırlanan ve 150x100 cm boyutlarında olan bu saat, üzerindeki 25 cm uzunluğundaki demir mil (gnomon) aracılığıyla halkın öğle namazı vaktini hatasız belirlemesini sağlamıştı.

Kuzeydoğu Kemerı

Hıttâ Kapısı'na (Babü'l-Hıttâ) uzanan yola bakan Kuzeydoğu Kemerı, Memlük Sultanı Muhammed b. Kalavun döneminde Emir Aydemir eş-Şücaî tarafından M. 1325 yılında inşa ettirilmiştir.

Kemerin batı kısmındaki kitabe, yapının Osmanlı Dönemi'nde Kanuni Sultan Süleyman zamanında onarımdan geçirildiğini göstermektedir.

Kuzeybatı Kemer

Nâzır Kapısı (Babü'n-Nâzır) ile Demir Kapı arasında, Hızır Kubbesi ile Ruhlar Kubbesi yakınında bulunan Kuzeybatı Kemer, Memlûk Sultanı el-Melikü'l-Eşref Şaban (1363-1376) tarafından M. 1376 yılında inşa ettirilmiştir.

Yapı, Osmanlı Sultanı Kanuni Sultan Süleyman devrinde M. 1519-1520 yıllarında yenilenmiştir.

Kaidesinin Emeviler Dönemi'ne ait olduğu belirtilen mevcut yapının M. 951 yılı civarında inşa edildiği tahmin edilmektedir. Banisi bilinmeyen kemer, Fatımiler Dönemi'nde çeşitli bakım ve onarımlardan geçirilmiştir.

Müslümanlarca orada her gün görünmez bir şekilde namaz kıldığına inanılan gizemli peygamber Hızır'la (a.s.) ilişkilendirilir. Kubbetü's-Sahra çevresindeki mimari unsurlar, Hz. Peygamber'in miraç yolculuğunu hatırlatan sembolik çağrışımlarla yüklüdür.

Güneydoğu Kemer

Fatımi Halifesi Hâkim-Biemrillah'ın Türk asıllı dâsi Emir Anuştegin el-Guri tarafından M. 1021 yılında inşa ettirilmiştir. Fatımi Dönemi'ne ait en eski mimari unsurlardan biri olan yapı, Eyyubi hükümdarı el-Melikü'l-Muazzam İsa tarafından M. 1211-1212 yıllarında restore edilmiştir. Banisine nispetle Guri (Gavri) Makamı olarak da anılmaktadır. Bu makam, Harem-i Şerif'in şehre en uzak kenarında yer almaktadır.

1898 yılında Alman Kayzeri II. Wilhelm'in Kudüs'ü ziyareti vesilesiyle Harem-i Şerif'teki tüm kemerlerin dış görünüşü estetik bir düzenlemeden geçirilmiştir. Bu hazırlıklar kapsamında kemerlerin tamamı alçıyla kaplanarak süslenmiş ve geçitler birer zafer takı gibi görkemli hâle getirilmiştir. Ancak bu alçı kaplamalar daha sonra 1914-1917 yılları arasında Osmanlı 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa tarafından yapının özgün dokusunu ortaya çıkarmak amacıyla kaldırılmıştır.

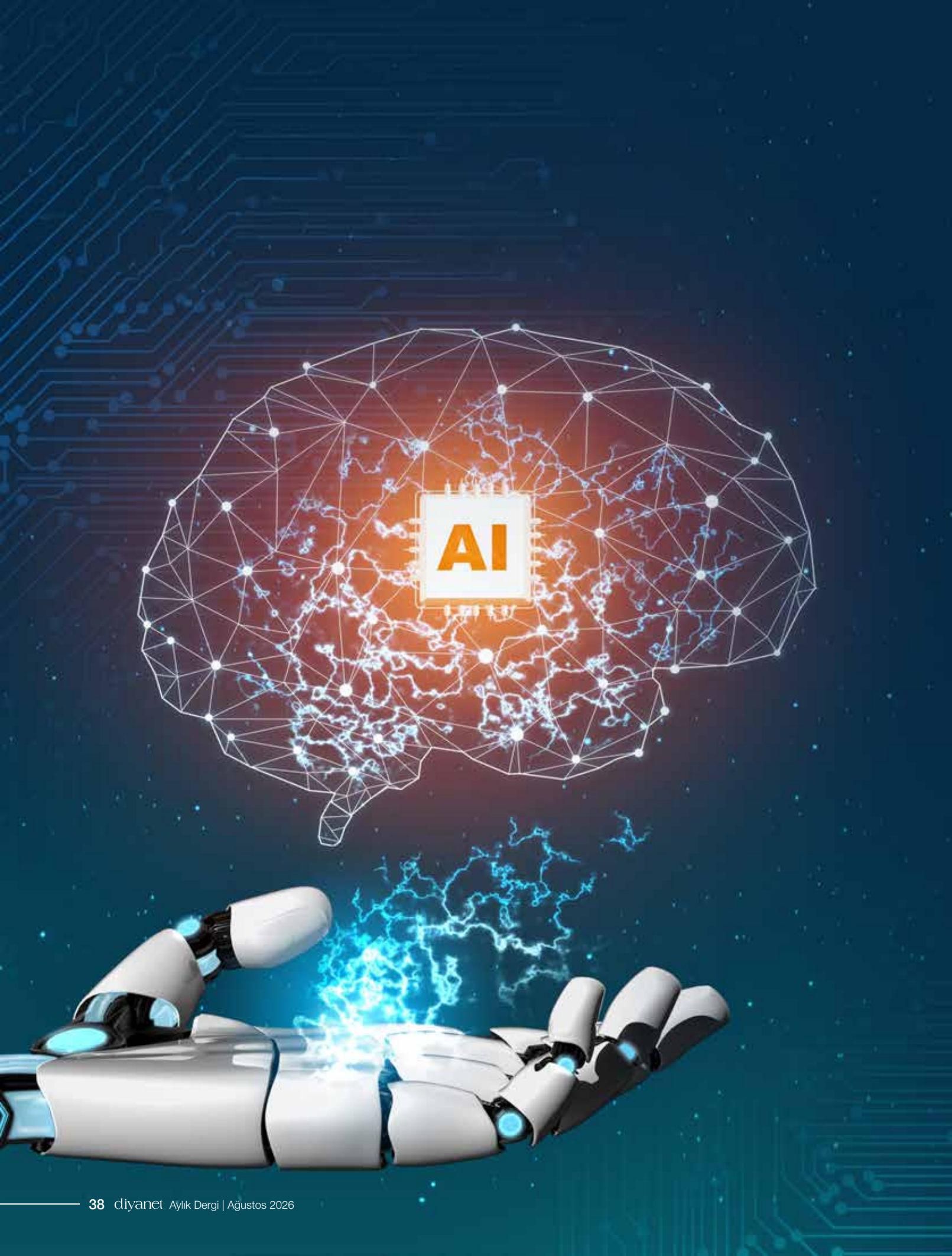
Sonuç olarak Mescid-i Aksa'nın kemerleri, Emevilerden Osmanlılara uzanan müşterek hafızanın taşıyıcılarıdır. Her bir sütun ve kavis, Müslümanların bu kutsal mekâna duydukları estetik saygının ve yüzyılları aşan ortak emeğin sessiz birer abidesidir.

Güneybatı Kemer

Nahviyye Medresesi'nin hemen yanında yer alan Güneybatı Kemer, Memlûk Sultanı Kayıtbay döneminde Haremeynü'ş-Şerife'nin Nâzırı Emir Nasıruddin en-Neşâşibî tarafından H. 877 / M. 1472-1473 yıllarında inşa ettirilmiştir.

Duvarındaki küçük mihrapla dikkat çeken yapı, Kubbetü's-Sahra avlusunu çevreleyen kemerler arasında Memlûk dönemi'nin izlerini yansıtan örneklerden biridir.

ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ İŞSİZLİK DALGASI MI YARATACAK YOKSA YENİ BİR TOPLUMSAL DÜZEN Mİ GETİRECEK?

|| Ahmet Melih KARAUĞUZ

Üretken yapay zekâ etrafında dönen tartışma, nedense hep aynı sığ ve panik yüklü ezbere toslayıp kalıyor: “Yapay zekâ, işlerimizi elimizden alacak.” Aslında bu refleks, teknolojinin hayatımıza yapacağı gerçek dokunuşu tarif etmekten ziyade modern dünyanın o bitmek bilmez “teknoloji kaygısının” bugüne uyarlanmış yeni bir versiyonundan ibaret. İktisat tarihçilerine ve emek teorisyenlerine kulak verdiğimizde bu toplumsal kaygının, özellikle tarihteki büyük teknolojik sıçrama anlarında nasıl şiddetle alevlendiğini gayet net görürüz. “Makinenin, insanın yerini alması...” şeklindeki o tek boyutlu anlatı, ne yazık ki hem kısa vadede yaşanacak değişimi olduğundan büyük gösteriyor hem de uzun vadeli resimde görmemiz gereken asıl gerçeği ustalıklı kapatıyor.

Oysa meselemiz sadece “işsiz kalma” endişesi de değil. Joel Mokyr ve meslektaşları, teknolojik kaygıyı çok daha kapsayıcı üç ana başlık altında toplar: Makinelerin emeği ikame ederek ortaya çıkaracağı “teknolojik işsizlik” ve eşitsizlik; çalışmanın o kadim ahlaki ve toplumsal anlamının aşınması ve nihayetinde dünyayı ileriye taşıyacak o büyük yeniliklerin artık son bulacağına dair “durgunluk” hezeyanı. Bugün üretken yapay zekâyı konuşurken sadece ilk maddeye odaklanıyoruz. Oysa Sanayi Devrimi’nden dijital çağa uzanan o uzun yürüyüşümüz, asıl krizin “işlerin bitmesi” değil “işin doğasının nasıl yeniden tanımlandığı” ve bu sarsıcı dönüşümün yarattığı rantı kimlerin cebine indirdiği noktasında koptuğunu kanıtlıyor.

Sanayi Devrimi’nin hemen ardından yaşanan toplumsal dönüşüm, “makine geliyor, iş bitiyor” paniklerinin aslında ne kadar gerçek olduğunu görebileceğimiz tarihsel laboratuvar olarak önümüzde durmaktadır. Bu laboratuvarın çıkan sonuç son derece

berraktır: Evet, teknolojik geçiş dönemleri her zaman zorlu ve serttir. Ancak uzun vadede istihdam yapısı mutlaka yeniden inşa edilir. Üstelik bu inşa süreci; yepyeni sektörler, daha önce hayal bile edilmeyen görevler ve bambaşka tüketim alışkanlıkları üzerinden gerçekleşir.

Bu durumun ne demek olduğunu, tarihsel gerçekliğini görmek için çok uzaklara gitmeden, Sanayi Devrimi’ni takip eden günlere bakarak görebiliriz. George R. Boyer ve Timothy J. Hatton’ın, 1870-1913 dönemi İngiltere’si için işsizlik verilerini inceleyerek oluşturdukları uzun dönemli seriler gösteren çalışma burada fazlaca işimize yarayacaktır. İkili, ortalama işsizlik oranını 1870-1891 bandında %5,4; 1892-1913 bandında ise %6,2 olarak tespit eder. Asıl sarsıcı olan ise aynı çalışmadaki makro dönem karşılaştırmalarıdır: 1946-1973 yılları arasındaki o “altın çağ”da işsizlik ortalaması %2’lere kadar inerken 1920-1939 arasında %10,4’e, 1974-1999 bandında ise %9,3’e dayanmıştır. Rakamların bize anlattığı gerçek şudur: Teknoloji, hiçbir zaman işsizliğin yegâne belirleyicisi olamaz. İşsizliğin asıl seviyesini belirleyen şey; kurumların inşası, ekonomik konjonktür, savaşlar, kriz dinamikleri ve devletlerin uyguladığı o bilinçli sosyal politika tasarımlarıdır.

Aslına bakarsanız Sanayi Devrimi’nin o en dramatik ve yıkıcı etkisi, sanılanın aksine, “işsizliğin kalıcı olarak artması” değil gelir dağılımındaki o korkunç adaletsizlik ve işçi ücretlerindeki kahredici durgunluktur.

Robert C. Allen, tarihe, “Engels’in Molası” olarak geçen bu karanlık dönemi rakamların diliyle özetler: 1780 ile 1840 yılları arasında işçi başına düşen üretim (çıktı) %46 gibi devasa bir oranda artarken işçinin cebine giren reel ücret endeksi

”

**Teknoloji,
hiçbir zaman
işsizliğin yegâne
belirleyicisi
olamaz.
İşsizliğin asıl
seviyesini
belirleyen şey;
kurumların
inşası,
ekonomik
konjonktür,
savaşlar, kriz
dinamikleri
ve devletlerin
uyguladığı
o bilinçli
sosyal politika
tasarımlarıdır.**

ise yalnızca %12 yükselebilmiştir. Ancak çarklar dönmeye devam etmiş, 1840 ile 1900 yılları arasına gelindiğinde hem üretim hem de ücretler ivme kazanmış; nihayetinde ücret artışı (yüzde 123), üretim artışını (yüzde 90) geride bırakmayı başarmıştır. Bütün bu tarihsel veri setinin bize söylediği en büyük hakikat şudur: Ekonominin nihayetinde bir “dengeye” oturması, otomatik olarak toplumsal refahın sağlandığı anlamına gelmez. Asıl hayati mesele; o çok beklenen dengeye hangi ücret düzeyiyle, ne kadarlık bir gelir eşitsizliğiyle ve ne boyutta bir toplumsal bedel ödenerek varıldığıdır.

**İşin doğası neden asla yok
olamaz?**

“Makine, işimizi elimizden alacak!” şeklindeki popüler panik, aslında “iş” kavramını yekpare ve bölünmez bir külçe sanma yanılgısından besleniyor. Oysa iktisat literatürü, bize işin, birbirinden farklı pek çok görevin karmaşık bir bileşimi olduğunu söyler. Bu ayrımı en berrak hâliyle kavramsallaştıran Daron Acemoğlu ve Pascual Restrepo’nun “görevler” yaklaşımına bakmamız gerekir. İkiliye göre otomasyon, insanın üstlendiği bazı rutin görevleri doğrudan sermayeye devrederek bir “yerinden etme” sarsıntısı yaratır. Ancak madalyonun diğer yüzünde, yepyeni görevlerin doğması veya mevcut süreçlerde insan emeğinin görece üstünlüğünün pekişmesiyle tetiklenen bir “yeniden kurma” mekanizması çalışır. İstihdamın hacmini ve emeğin millî gelirden alacağı payın nihai kaderini be-

lirleyen şey, kaba bir yok oluş değil bu iki gücün kıyasıya yarışıdır.

David Autor'un, "Neden hâlâ bu kadar çok iş var?" sorusu da tam olarak bu dengeye işaret eder. Otomasyon, şüphesiz bazı noktalarda emeğin yerini almıştır ve alacaktır da. Ama aynı esnada diğer emek süreçleri tamamlanacak, üretkenlik artacak ve maliyetler aşağıya inerek talebi büyütecektir. Bu döngü, en nihayetinde emek talebini bambaşka kanallardan yeniden üretir. Tarihsel tecrübenin bize söylediği hakikat son derece nettir: Gelecekteki iş formları zamanla eriyip kaybolabilir ancak çalışma eylemi bitmez; zira insan talebi, yeni hizmetler ve yepyeni beceri kombinasyonları üzerinden sürekli olarak genişler.

Ne var ki toplam istihdamın kendini bir şekilde yeniden üretmesi, "Kim kazanıyor?" sorusunu sormamızı da engellemez. Otomasyon, eşitliği bozan devasa bir yarığa dönüşme potansiyeli taşır. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ücret yapısında yaşanan değişimin %50 ila 70'lik o büyük kısmının, hızlı otomasyona maruz kalan sektörlerdeki "rutin görevlere" hapsolmuş çalışanların yaşadığı görece ücret çöküşüyle açıklandığını ortaya koyar.

Shakked Noy ve Whitney Zhang'in, yazı ve rapor üretimi gibi orta kademe profesyonel görevler üzerine 453 katılımcıyla gerçekleştirdikleri titiz çevrim içi deney, bu rolün en net ispatlarından biridir. Araştırma, ChatGPT kullanımının görev tamamlama süresini ortalama

%40 oranında kısalttığını ve ortaya çıkan işin kalitesini %18 oranında artırdığını ortaya koyuyor. Ayrıca çalışanlar arasındaki üretkenlik uçurumunun kapanması ve katılımcıların aracı kendi gerçek işlerinde kullanma eğilimlerinin çok kısa sürede iki katına çıkması dikkat çekicidir.

Gerçek bir iş yerinin dinamiklerine mercek tutan Erik Brynjolfsson, Danielle Li ve Lindsey Raymond'ın *Quarterly Journal of Economics*'te yayımlanan saha çalışması da benzer bir tablo sunar. 5.172 müşteri temsilcisini kapsayan araştırma, yapay zekâ destek araçlarının ortalama verimliliği %15 artırdığını gösterir. Buradaki can alıcı nokta, bu verimlilik sıçramasının bilhassa daha az deneyimli ve görece düşük beceri seviyesindeki çalışanlarda yoğunlaşmasıdır.

Asıl sınav: Nasıl bir toplumsal sözleşme?

Sanayi Devrimi'nin o kanlı canlı laboratuvarı bize çok net bir ders vermişti: Teknoloji üretimi, pastayı büyütür; ancak bu büyümenin toplumsal adalete tahvil edilmesi kendiliğinden gerçekleşen doğal bir yasa değildir. Üretken yapay zekâ çağında da o karanlık işsizlik korkusunu dağıtacak olan şey, teknolojinin kendi içsel "iyi niyeti" olamaz. Asıl güvence; toplumun koyduğu kuralların, eğitim altyapısının ve sosyal koruma mimarisinin bu devasa dönüşümü yönetebilme kapasitesidir.

Tam da bu eşikte tartışmanın yönünü, "İşsiz bırakacak mı?" sorusundan çıkarıp "Hangi toplumsal sözleşmeye doğ-

ru sürükleniyoruz?" noktasına çekmek zorundayız. Anton Korinek, yapay zekâ çağının iktisat politikaları için sekiz hayati zorluk alanı tanımlar: Gelir dağılımı ve adalet, eğitim ve beceri gelişimi, sosyal ve siyasal istikrar, makroekonomik politika tasarımı, rekabet ve antitröst kuralları, fikrî mülkiyet hakları, çevresel tahribat ve nihayetinde küresel yönetim. Bu kapsamlı liste, meselenin asıl ağırlık merkezini gözler önüne serer. Kriz, işlerin yeryüzünden silinmesiyle ortaya çıkmaz. Kriz, ortaya çıkan o devasa gelirin, gücün ve bilginin kimlerin elinde tekel olacağı sorusunu sorduktan sonra ortaya çıkar. Eğer ofis işlerinde elde edilen o %40'lık hızlanma veya müşteri hizmetlerindeki yüzde 15'lik verimlilik sıçraması; çalışanların ücretlerine, daha insani çalışma sürelerine, yeni mesleklere geçiş desteklerine ve kamu hizmetlerinin kalitesine yansıtılamazsa tarih tekerrür edebilir. Buna karşılık devlet ve toplum akli, insanı tamamen devreden çıkaran bir ikame yarışını değil de insanı tamamlayan, yeni görevlerin doğuşunu destekleyen teknolojik bir yönelimi seçerse oyunun seyri değişir.

Nihayetinde, üretken yapay zekânın önümüze koyduğu en gerçekçi ve yakıcı tehdit, kitleleri topyekûn işsiz bırakma ihtimali değildir. Asıl tehlike; işin içindeki görevleri kökünden dönüştürürken ortaya çıkan o muazzam kazancı çok dar bir zümrenin elinde yoğunlaştırması ve toplumsal kurumlarımızın bu baş döndürücü hıza ayak uyduramamasıdır. ■

İMANDAN İHLASA KULUN KALKANI:

Takva

İnsanın bu dünyadaki en temel gayesi Allah Teâlâ'yı tanımak ve O'na gönülden kulluk etmektir. Allah'ın razı olduğu bir hayat yaşamak ise ancak O'nun istemediği düşünce ve davranışlardan uzak durmakla mümkündür. İslam dininde, Allah'a karşı itaatsizlikten sakınma ve onun emirlerine uygun bir yaşam sürme gayretine takva adı verilir.

Takvanın ne olduğunu en güzel anlatan olaylardan biri Hz. Ömer ile sahabe Übey b. Ka'b arasında geçer. Übey b. Ka'b, Hz. Ömer'e takvanın ne olduğunu sorduğunda Hz. Ömer ona soruyla karşılık verir:

"Sen hiç dikenli bir yolda yürüdün mü?"

"Evet, yürüdüm."

"Peki, orada nasıl yürüdün?"

"Paçalarımı sıvadım ve dikenlerin bana batmaması için azami dikkat göstererek yürüdüm."

Bunun üzerine Hz. Ömer şöyle der:

"İşte takva tam olarak budur."

(İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, Beyrut 1988, I, 42)

Bu diyalogda açıkça görüleceği üzere tıpkı dikenli bir yolda yürürken gösterilen titizlik gibi takva da insanın, hayat yolculuğunda Allah'ın hoşnut olmayacağı her türlü davranıştan sakınması ve adımlarını dikkatli atmasıdır. Ancak bu dikkat ve sakınma hâli, kuru bir korku hissiyatından ibaret değildir. Takva çoğu zaman, "Allah korkusu" olarak tercüme edilir. Mutasavvıflara göre buradaki korku, ürkütücü bir varlıktan veya cezadan çekinmek değildir. Takvadaki korku, çok sevilen, değer verilen ve sığınılan Yaradan'ı incitme, O'nun sevgisini ve rızasını kaybetme endişesidir. Diğer bir deyişle kulun Rabbine karşı saygısızlık etme düşüncesinden dolayı tedirgin olmasıdır.

Kur'an-ı Kerim'deki, "Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten nasil sakınmak gerekiyorsa öylece sakının!" (Âl-i İmran, 3/102) ayeti bu bilince işaret eder. İslam âlimleri sakınma hâlini Allah'a isyan etmeyip itaat etmek, O'nu hiç unutmamak ve verdiği nimetlere karşı her daim şükür içinde olmak şeklinde özetlemiştir. Kısaca-

sı takva, hayatı Allah'ın rızasına uygun bir bilinçle yaşamaktır. Gerçek takva Zünnun-ı Mısri'nin dediği gibi şekillenir: "Muttaki (takva sahibi), dışını günahlarla, içini de şüpheli şeylerle kirletmeyen ve daima Allah'ın rızasını arayandır."

Takva, insanın olgunlaşmasıyla birlikte derinleşen bir hâldir. Kuşeyri'ye göre takva, kelime kökünden hareketle kulun Allah'ın sevgisini kaybetme hâline karşı edindiği bir manevi kalkandır. Bu kalkanın sağlamlığı, insanın manevi derecesine göre katman katman derinleşir. Söz gelimi asgari düzeydeki takva, kişinin inancını lekeleyecek her türlü inkâr ve şirkten uzak durmasıdır. İtaatkâr kulların takvası, Allah'ın yasakladığı günahlardan ve haramlardan kaçınmaktır. Veli kulların takvası yalnızca haramlardan değil helal mi haram mı olduğu tam bilinmeyen şüpheli şeylerden de uzak durmaktır. Peygamberlerin takvası, yaptıkları hiçbir güzel işi kendilerinden bilmeyip her şeyi Yaradan'a nispet edecek kadar yüksek bir tevazu içinde olmaktadır.

Bu doğrultuda tasavvuf büyüklerinin hayat hikâyelerine bakıldığında, onların takvayı insanlarla, hayvanlarla, hatta tüm tabiatla olan ilişkilerinde bir “gönül inceliği” olarak yaşadıkları görülür. Söz gelimi bir tasavvuf büyüğü takvayı “Kıyamet günü hiç kimsenin yakana yapışmamasıdır.” (Feridüddin Attar, *Evlîya Tezkireleri*, çev. Süleyman Uludağ, Kabalcı Yay., İstanbul, 2012, s. 482) sözleriyle tanımlamıştır. Bu gönül inceliğinin somut bir tezahürü olarak Bayezid-i Bistami, bir gün camiye girerken asasını duvara yaslamış, ancak asa kaymış, düşerken orada duran başka bir bastonu yere düşürmüştür. İhtiyar adam namaz çıkışı büyük bir güçlükle eğilerek bastonunu almış ve evine gitmiştir. Bayezid-i Bistami o yaşlı adamın sırf kendisi yüzünden fazladan bir zahmet katlandığını ve belinin бүкүldüğünü düşünerek pişman olmuş, hemen ihtiyarın peşinden gidip helallik dilemiştir.

İslam büyüklerinin hayatındaki bu hayranlık uyandıran hassasiyet, takvanın en yüksek mertebesidir. Onlar yalnızca haramlardan kaçmakla kalmamış, Yaradan’dan ötürü yaratılan hiçbir canlıyı incitmemeyi, hiçbir canlının hakkına girmemeyi de takvanın özü olarak görmüşlerdir.

Öte yandan takva tüm bu ahlaki sorumlulukların yanı sıra kalbi dünyanın geçici süslerine kaptırmamayı da beraberinde getirmektedir. Zira mutasavvıflar insanı tembelliğe ve rehavete sürükleyen aşırı tüketimden uzak durmayı da takvanın bir parçası olarak görmüşler-

dir. Gerçek takva, kalbi nefsin arzularından ve bitmek bilmeyen dünya hırsından özgürleştirmektir. Tam da bu sebeple bazı sufiler takvayı iki boyutta ele almışlardır: İlki dinin emir ve yasaklarına, helal ve haram sınırlarına titizlikle uymayı kapsayan zahirî takvadır. İkinci ise bâtinî takva olup kulun, kalbine Allah’tan başka hiçbir sevgiyi, menfaati veya ortak niyeti sokmaması, kalpten

Allah dışındaki her şeyi çıkarıp atmasıdır. Öyle ki gerçek takva sahibi darda kaldığında bile mahlukattan değil yalnızca Allah’tan yardım isteyendir.

Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.s.), takvada kalbin önemli bir yeri olduğunu belirtmiştir. Bir gün eliyle göğsünü işaret ederek üç kez şöyle buyurmuştur: “İşte takva buradadır.” Efendimiz bu sözün hemen ardından, takvanın toplumsal hayata nasıl yansması gerektiğini şu evrensel ahlak ilkeleriyle açıklamıştır: “Birbirinize haset etmeyin, birbirinize kin beslemeyin, sırt çevirmeyin. Ey Allah’ın kulları, kardeş olun! Müslüman, Müslüman’ın kardeşidir; ona zulmetmez, onu küçük görmez. Bir kişiye kötülük olarak Müslüman kardeşini küçük görmesi yeter...” (Müslim, Birr, 32)

Peygamber Efendimiz, takvaya giden yolu ashabına bazen görsel örneklerle anlatmıştır. Bir gün yere düz bir çizgi çizmiş ve “Bu, Allah’ın dosdoğru yoludur.” buyurmuştur. Ardından o çizginin sağına ve soluna başka çizgiler çekerek “Bunlar da şeytanın yoludur.” demiş ve elini ortadaki dosdoğru çizginin üzerine koyarak “İşte bu, benim dosdoğru yolum. Artık ona uyun. Başka yollara uymayın. Yoksa o yollar sizi parça parça edip O’nun yolundan ayırır. İşte size bunları Allah sakınasınız diye emretti.” (Enam, 6/153) ayetini okumuştur. (İbn Mace, Sünnet, 1) Bu anlatım takvaya ulaşmanın, Peygamber Efendimiz’in örnek hayatına tabi olmaktan geçtiğini göstermektedir. ■

Erzurum Hınıs Eski Camii İmam-Hatibi

Nusret KAÇIRAN:

“Çocuklarımıza ve gençlerimize sadece kürsüden hitap ederek değil spor, sanat veya teknoloji gibi onların ilgi alanına yönelik yollardan biriyle yaklaşmalı ve onların sevdiği dille konuşmalıyız.”

Söyleşi: Mahir KILINÇ

Din hizmeti görevinizin yanı sıra bulunduğunuz bölgede izci liderliği görevini de sürdürmektesiniz. Öncelikle izcilik faaliyetinizin başlamasında etkili olan nedir ve izcilikle dinî değerlerin eğitimi arasında nasıl bir ilişki kurdunuz?

Camimizde sadece yaşlı cemaatimizin olması, çocukların ve gençlerin camiden uzaklaşması ve yaz Kur'an kursları bittikten sonra öğrencilerimizin Kur'an-ı Kerim okumayı ve öğrendikleri bilgileri zamanla unutmaları beni üzüyordu. Bu gidişata dur demek, camiye gençleştirmek ve verilen eğitimi kalıcı hâle getirmek gerekiyordu. Bunun için de klasik yöntemlerin dışına çıkıp gençlerin dilinden konuşabilmek ve onlarla sürekli bir birliktelik sağlayabilmek için en ideal yolun izcilik olduğunu dü-

şündüm. Çünkü izciliğin temelini oluşturan izcilik türesi (ilkele-ri), İslam'ın ahlak esaslarıyla şu şekilde örtüşmekteydi:

- İzci, sözünün eridir, şerefli dir. Müminin güvenilir olması ve ahde vefasıyla birebir eş değerdir.
- İzci, başkalarına yardımcı ve yararlı olur. “İnsanların en hayırlısı, insanlara en yararlı olandır.” hadis-i şerifinin pratik hayata yansımasıdır.
- İzci, bitkileri ve hayvanları korur. İslam'ın, “doğaya şefkat, çevreye saygı ve tüm yaratılmışlara merhamet” anlayışını barındırır.
- İzci tutumludur, neşeli ve güler yüzlüdür. Dinimizin israfı haram kılması ve “Tebessüm sadakadır.” düsturuyla tam bir uyum içindedir.

Ayrıca izciliğin doğayla iç içe olması da çocuklara ve gençlere tefekkür bilinci kazandırmakta, böylece yaratılışın misallerini bizzat tabii ortamında görmelelerini sağlamakta. Kamp hayatı ise yardımlaşmayı, sabrı, şükrü ve lüks hayattan uzaklaşarak kanaat etmeyi öğretmektedir. Dolayısıyla izciliği sadece bir doğa gezisinden çıkarıp çocuklarda ve gençlerde değerleri davranış hâline getirmeye çalıştığımız ve haftada bir gün düzenli kurslarla da onların Kur'an-ı Kerim'i unutmamalarını sağladığımız, bu vesileyle de camimizi şenlendirdiğimiz bir faaliyete dönüştürdük.

Çocukların ve gençlerin hem fiziki hem de ruhi gelişimlerine büyük önem veren ve bu yönde de tavsiyelerde bulunan Hz. Peygamber'in baktığı perspektiften izcilik faaliyet-

İzicilerinizin çocuklara ve gençlere ne gibi katkıları sağladı?

Hizmet Peygamber (s.a.s.), gençlerin güçlü, donanımlı, spora yatkın ve ahlaklı yetişmesini istedi. İzicilik de izciliğin temelini oluşturan izcilik türesiyle çocuklara ve gençlere sözünün eri, başkalarına yardımcı ve yararlı, tutumlu ve güler yüzlü olma; bitkileri ve hayvanları koruma bilincine ulaştırır. İzicilik selamındaki her bir parmağın taşıdığı anlam doğrultusunda da işaret parmağıyla Allah'a karşı görevleri, orta parmak ile kendimize karşı görevleri, yüzük parmağı ile başkalarına karşı görevleri, küçük parmak ile küçüklere sevgiyi, başparmak ile de büyüklere saygıyı yerine getirme sorumluluğunu yükler. Bunların yanı sıra izcilik, çocuklara ve gençlere doğada hayatta kalma, kampçılık ve ilk yardım gibi pratik yaşamsal becerileri de kazandırırken onlarda sorumluluk, öz güven, disiplin ve liderlik gibi güçlü karakter özelliklerinin gelişmesini sağlar. Aynı zamanda takım çalışması, yardımlaşma ve etkili iletişim becerilerini pekiştirerek topluma faydalı, çevre bilinci yüksek ve kriz anlarında hızlı çözüm üretebilen güçlü bireyler olmaları yönünde onları yetiştirir. Çocuklarımız ve gençlerimiz de izciliğin gerek fiziksel gerek zihinsel gerek ruhsal bu katkılarını bir bir hayatlarına hem teorik hem pratik anlamda eklediler ve eklemeye de devam etmekte.

Faaliyetleriniz esnasında unutamadığınız bir anınızı okuyucularımızla paylaşabilir misiniz?

Kamplarımızda çocukların göstermiş olduğu irade mücadelesi ve kazanımı benim için çok değerlidir. Çocukları bir gün Erzin Dumanlı kampına götürmüştük. İzicilerimiz ailelerinden uzakta ve telefon ekranı olmadan durmakta çok zorlanıyorlardı. İlk üç gün sürekli, "Ben eve gideceğim, annemi istiyorum." diye ağlayan çocuklarımız olmuştu. İki taraf da etkilenmesin diye kamplarda çocukları aileleriyle kesinlikle konuşturmuyorduk. Çünkü görüştüğümüzde çocukların kampa odaklanması zorlaşıyordu. Bu kural sayesinde ilk üç günün ardından çocuklarımız aileden uzak, kendi ayaklarının üzerinde durmayı ve bir irade göstermeyi öğreniyordu. Üçüncü günün sonunda ağlayan çocukların yanıma gelip coşkuyla "Liderim, kampımız müthiş!" dediklerini görmek, onların ekran bağımlılığını kırmak ve öz güvenli birer bireye dönüştüklerine şahit olmak benim için unutulmaz bir gurur vesilesi olmuştu.

Görev yaptıkları yerlerde dinî ve ahlaki öğretileri çocuklar ve gençler başta olmak üzere cemaatine kazandırmak isteyenlere edindiğiniz tecrübelerden yola çıkarak neler söylemek istersiniz?

Görevim süresince gördüm ki çocuklarımıza ve gençlerimize sadece kürsüden hitap ederek değil spor, sanat veya teknoloji gibi onların ilgi alanına yönelik yollardan biriyle yaklaşmalı ve onların sevdiği dille konuş-

malıyız. Bunu yaparken de alışılmış kalıpların dışına çıkmaktan -her ne kadar ilk başta eleştirilse de- çekinmemeliyiz. Çünkü niyetimiz samimi, hedefimiz gelecek nesillerse sabır ve sebatla bu yolda ilerlemeliyiz. Onlara yaşanılan ya da yaşanmaya çalışılan bir dini anlattığımızda tesirini görmeye başlıyoruz. İşte o zaman anlattığımız öğretiler kalıcı oluyor. Bu çerçevede yaz Kur'an kurslarını çocuklara ve gençlere ulaştırmada bir fırsat bilerek cami merkezli etkinliklerle İslam'ın sadece cami duvarları arasında olmadığını; ormanda, sokakta ve yaşanılan her yerde olduğunu anlatıp dinin güzelliklerinin her yerde olması gerektiği bilincini aşılamalıyız. ■

Öz Geçmiş

Nusret Kaçıran, 1995 yılında Şanlıurfa'nın Siverek ilçesinde doğdu. İlk ve ortaöğrenimini memleketinde tamamladıktan sonra liseyi Hatay Erzin İmam Hatip Lisesinde bitirdi. 2014 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesine girdi. Lisans eğitimi döneminde, 2016 yılında Mevlana Değişim Programı kapsamında Ürdün Üniversitesi Şeriat Fakültesinde bir yıl süreyle akademik çalışmalar yürüttü; aynı dönemde üniversitenin dil merkezinde modern Arapça eğitimi aldı.

2019 yılında Trabzon'un Çaykara ilçesine bağlı Uzungöl'de imam hatip olarak göreve başladı. Buradaki hizmetinin ardından 2022 yılında naklen Erzurum Hınıs Eski Camii'ne atandı. Görevine hâlen bu ilçede devam eden Kaçıran, evli ve bir çocuk babasıdır.

ARKA AFRİKA, NİJER VE AGADEZ OSMANLI’NIN SİLİNMEYEN İZLERİ

|| Veyssel ALTUNTAŞ

*Hanzala Yıldırım’a, yol
boyunca dostluğu için
teşekkürle...*

Nijer. Adının “kara” anlamına gelen Latince “niger”den geldiği söylenen bu ülke, insana hayatın acımasızlığının yanında zıtlıkları da düşündürüyor. Dünyanın en yoksul ülkeleri arasında olan Nijer, uranyum, petrol ve altın gibi

önemli yer altı kaynaklarına sahip. Hayatın büyük ölçüde etrafında şekillendiği Nijer Nehri ise yalnızca ülkenin değil Batı Afrika’nın da en önemli yaşam damarlarından biri.

Nijerya ve Nijer’in isimlerini bu nehirden aldığı kabul edilir. Doğal unsurlar, insanın yaşam biçimini şekillendirdiği gibi ülke adlarının oluşumunda da önemli bir rol oynar. Nijer adının kökenine dair çeşitli gö-

rüşler bulunsun da Nil Nehri’ne kıyasla oldukça berrak sulara sahip olan bu nehrin “kara” anlamını çağrıştıran bir isimle anılması, isimlerin her zaman görünen gerçeklikten doğmadığını da bize hatırlatır.

Türkiye’den yaklaşık altı saatlik bir uçuşla Nijer’in başkenti Niamey’e varıyoruz. Havaalanında hiç beklemeden bir otobüse biniyor ve uzun bir yolculuğun ilk adımlarını başkentin

sokaklarında atıyoruz. Burada gözlerimin “gelişmişlik” aramasını yadırgıyorum önce. Sonra Nijer halkının yaşadıklarını düşünüyorum.

Fransızların, uzun yıllar sömürdükleri Nijer halkına tek bir hizmet bile bırakmadıklarını duyuyorum bindiğimiz aracın hemen ön koltuğundaki akademisyenden. Doğru adımlar için Nijer halkının ellerinde büyük bir fırsat olduğunu hissediyorum. Beraber atılacak adımların sadece kendileri için değil tüm Afrika’yla birlikte dünya adına önemli olduğunu düşünüyorum.

Otobüs yolculuğumuz şehir içinde, farklı mesleklerden arkadaşları alarak başlıyor. İçlerinde kameramanlıktan tutun çevirmenliğe kadar çeşitli işleri yapacak gençler var. Büyük bir çoğunluğu Türkiye’de eğitim görmüş, yuvamızda yaşamış harika gençler. Gözleri, yüzleri pırıl pırıl. Ağzımızdan çıkan her bir sözü dikkatle dinliyorlar. Kendilerini buna göre ayarlıyorlar. Sık sık onlara da kendimize de “Kardeşiz biz.” diyoruz. Ne güzel şey kardeş olmak. Tüm çıkarlardan beri bir kardeşlikle bakıyoruz birbirimize.

Yollar, zaten uzun olan otobüs yolculuğumuzu daha da meşakkatli hâle getiriyor. Özellikle şehir içinde ve şehirler arasındaki belirli güzergâhlarda otobüsün rahatça gidebileceği düz bir zemin yok. Yol, neredeyse her yarım metrede bir karşımıza çıkan çukurlarla bezeli. Hem şehir içindeki oyalanma hem de yolların kötü koşulları, normalde 14 saat civarında sürecektir yolculuğumuzu 19 saate çıkarıyor.

Akşam karanlığında bazı şehirlerden geçiyoruz. Otobüsteki gençlere bu şehirleri soruyoruz. Maradi şehrinde görevli ekibi indirmek için duruyoruz. Şehrin sokak lambaları yok. Her bir dükkân kendi aydınlatmasını küçük bir ampulle yapıyor gibi hissediyoruz.

“Elektrik hiç mi yok?” diye soruyoruz.

Nijer’in gururlu gençleri, “Her ülkede elektrikler gidebilir.” diyorlar.

Gülümsüyoruz, “Elbette.” diyoruz.

Kendilerini asla yoksun göstermiyor bu koca yürekli gençler. Bir şeyler yapmak istiyorlar ülkeleri için. Bunu yaparken de ezilmek, ezik görünmek istemiyorlar. Onların yüreklerinden gelen bu gururlu duruşu çok seviyoruz. Yakın zamanda sömürgecilere karşı verdikleri mücadele ve onları ülkelerinden çıkarışları geliyor gözümüzün önüne.

Zor yolculuk keyiflenmeye başlıyor. Gururun, mücadelenin canlı timsallerini görmek göğsümüzü genişletiyor. Tüm ümmeti içine alan bir ummana dönüşüyor yüreğimiz. Şiirler dolanıyor zihnimizde.

*“Ben ezelden beridir hür
yaşadım, hür yaşarım,
Hangi çılgın bana zincir
vuracakmış? Şaşarım.*

*Kükremiş sel gibiyim, bendimi
çiğner, aşarım,
Yırtarım dağları, enginlere
sığmam, taşarım.”*

Bizi biz yapan şiirlerin onların zihninde nasıl yer alabileceğini, kalplerinde olanı kelimelerle nasıl gösterebileceğimizi düşünerek geçiriyoruz yolculuğumuzu.

“Nijer dilinde yazılmış kitaplar var mı?” diye soruyorum yanımdaki Türkçe bilen gençlerden birine. Düşünüyor, “Fransızca var.” diyor. “Onun dışında hiç bilmiyorum.” O an internette biraz araştırma yapınca eğitim kitapları ve sözlü kültür derlemeleri dışında Nijer dilinde yazılmış bir eser olmadığını görüyoruz. Nijer’in içinde birçok yerel dil var lakin bu dillerde kaleme alınmış edebî eserler neredeyse hiç yok.

Sömürgeciliğin, bir coğrafyanın sadece yer altı kaynaklarını yağmalamakla kalmadığını görüyoruz. O coğrafyanın insanının dünyayı kendi kelimeleriyle kurma imkânını da elinden alıyor sömürgecilik. İnsan, kendi ana dilinde hayal kurup onu yazıya dökemediğinde zihinsel sömürü de tamamlanmış oluyor işte. Yerel dilleri sadece konuşma diline, geçmiş anlatılara mahkûm edip geleceği sömürgecinin diliyle inşa ettiğinde sömürenin istediği dışında bir düşünme biçimini gerçekleştiremiyor halk. Sömürgeleştirmenin en önemli ayağı bu belki de.

Şehrin ana caddesinin kalabalıklarına şaşıyoruz. Asıl şaşırdığımız şey ise 19 saatlik yolculuğumuz boyunca neredeyse her şehirde, her kasabada, her köyde gördüğümüz mescitler. Mescitler derken Müslüman bir ülkede mescit gördüğümüze şaşırmıyoruz elbette. Ama neredeyse geçtiğimiz her yerde mescitleri dolduran hatta sığmayıp dışarıda saf saf namaza duran Müslümanları görmek yüreğimize bir muştı gibi geliyor. Bu manzaraları gördükçe toz fırtınaları arasında yüreğimiz ferahlıyor. Tozdan yüzlerini kapatmış Müslümanların da bu şekilde ferahladıklarını anlıyoruz. Birbirlerinin omuzlarından yüklerini alıp paylaşıyorlar her vakit girdiğinde. Bir arada olduklarını hatırlıyorlar ve bu duruşlarıyla dünyadaki tüm Müslümanlara bir selam gönderiyorlar. Evlerine vermedikleri özeni mescitlere veriyor Nijer halkı. Dış duvarları özellikle boyuyorlar. Vakit girdiği anda mescitlere koştuklarını öğreniyoruz yanımdaki gençlerden. Yaşları kaç, bilmiyoruz. Onlar hep genç gibi duruyorlar yanı başımızda. Onur Ünlü şiiri geliyor dudaklarıma:

*“Afrikalılar hep aynı yaşta,
Ben bunu bir kere daha
anladım:*

*Gözlerinin içi gökyüzü gibi
Ama okyanusları
unutmadım...”*

Sabah 7 gibi başlayan yolculuğumuz gece 2 gibi Zinder’de son buluyor. Daha doğrusu beş altı saatlik bir ara veriyoruz. Burada bir otele geçiyoruz.

Herkes yorgun. Ama içlerinde büyük bir merak da var. Gülmsemelerinden ve iyi dileklerinden bunu anlayabiliyoruz.

Sabah ben ve bir arkadaşım, “Arka Afrika” denen Büyük Sahra’nın güneyinde yer alan Agadez’e doğru yol alıyoruz. Burada da yolların bir bölümü çok kötü. Yol boyunca Agadez’i konuşuyoruz.

Agadez: Osmanlı’nın Arka Afrika’daki sessiz izi

Agadez’e yola çıkmadan önce cuma namazı hutbelerinde hâlâ Osmanlı sultanlarının isimlerinin anıldığını öğreniyoruz. “Cuma gününe denk gelseydi gidişimiz keşke.” diye hayıflanıyoruz ama yapacak bir şey olmadığını da biliyoruz.

Agadez ve Osmanlı ile ilgili çeşitli rivayetler olduğunu konuşuyoruz kendi aramızda. Bunlardan birine göre kendi aralarında çözümsüz bir kavgaya tutuşan kabileler Osmanlı’dan yardım ister. Tarihsel olarak zayıf görünse de bu rivayette padişah, Afrikalı bir cariyeden olma “Yunus” adında bir oğlunu bölgeye gönderir ve bu şehzadenin buraya gelmesi günümüze kadar devam eden yönetici soyunun başlangıcı olur.

Yaptığımız araştırmalarda bu Osmanlı kökeni anlatısı, gerçek bir soy ağacından çok bir meşrutiyet alanı olarak gözükmemekte.

Başka bir rivayette ise kendilerine, “İstanbul’dan Gelenler” anlamına gelen “İstanbulleva” diyen kabilelerin bulunduğu

bilgisi yer alıyor. Bu bilgide de Şehzade Yunus ile beraber gelenlerin oluşturduğu kabilelerin varlığına işaret ediyor. Bu rivayetleri konuşurken 6 saatlik yolculuğumuzun hızla geçtiğini fark ediyoruz. Yol boyunca Büyük Sahra'ya giderek yaklaştığımızı, kumların renginin sarıya dönmesinden daha iyi anlıyoruz.

Agadez'e vardığımızda ilk işimiz, kalacak bir yer bulmak. Bir otelde kayıt işlemlerimizi tamamlamayı beklerken o anda yaşanan elektrik kesintisi bizi düşündürüyor. Tedirgin gözlerle birbirimize bakıp kırk dereceyi bulan sıcağa nasıl katlanabileceğimizi hesap ediyoruz. Gece boyunca elektrik sık sık kesilse de kesintilerin uzun sürmemesi büyük bir rahatlık sağlıyor. Odamızdaki klima, günün ve yolculuğun üzerimizde bıraktığı yorgunluğu bir nebze olsun hafifletiyor.

İşlerimizi hallederken Agadez halkının bize olan yakınlığını gözlerinden okuyoruz. Her biri samimi, içten... Sokaklarını arşınladığımız bu çöl şehri, bize çok yakından tanıdığımız bir arkadaşımızın eviymiş gibi geliyor. Mescitler yine evlerden daha renkli.

Bir mescide uğruyoruz. Sabah saatleri... İmam, biz henüz mescidin içindeyken evinden çıkıyor ve bizi ağırlamak istiyor, evine davet ediyor. Misafirperverliğine mutlu oluyoruz, yurdumuzu hatırlıyoruz. Bize bu değerleri kazandıran şeyi düşünüyoruz, hamdediyoruz.

Diğer gün Agadez Sultanı ile görüşmeye gidiyoruz. Sultan büyük bir mutlulukla ağırlıyor bizi. Teşekkürlerini ve selamlarını iletiyor. Kardeşliğimizi anlatıyor. "Buradayız, unutmayın bizi." diyor. Bizi kalpten kucaklıyor. Sultan hemen arkasında yer alan Osmanlı tuğrasını gösteriyor. "Hep burada." diyor. Burada derken kalbini gösteriyor gibi.

Sonra bizi şehrin kalbi, en az 600 yıllık, UNESCO Dünya Mirası listesinde yer alan Agadez Camii'ni ziyaret etmemiz için uğurluyor. Yanımıza mihmandar veriyor. Bir de bizim gençlerimiz var tabii. Onlar her adımda yanı başımızdalar.

Agadez Camii: Çöl mimarisinin muhteşem örneği

1515 yılında yapıldığı düşünülen Agadez Camii'nin minaresi yaklaşık 27 metre. Minareye tırmanıyoruz. Yukarı çıktıkça daralıyor alan. En tepede, şehrin çölün ortasındaki silüetini görüyorsunuz. Şehir, çöle meydan okumuyor. Çölle bütünleşiyor âdetâ.

Caminin ibadet alanını gezdiriyorlar bize. İçeride küçük küçük kapılar görüyoruz. Bu kapıların tasavvuf geleneğimizdeki baş eğerek, küçülerek girilme geleneğinin bir parçası olup olmadığını düşünüyoruz. Çevirmen arkadaşımızdan bilgi istiyoruz ama bu düşünceyle yapıldığına dair bir malumat alamıyoruz. Caminin içinde 99 kapı olduğunu ve bunların da Allah'ın isimlerine bir gönderme olduğunu söylüyorlar. Aslında bunun Allah'ın isim-

leri karşısında teslim olma, baş eğme anlamına geldiğini düşünüyoruz ve bizim ibadet alanlarımızın da inanç dünyamızın da temelde aynı yerden beslendiğini fark ediyoruz.

Caminin halılarının devletimiz tarafından yapıldığını gösteren levhaya işaret ediyor cami görevlisi. Bayrağımızı görüyoruz. Mutlanıyoruz. Hamdediyoruz. Halıların toz içinde kalışına üzülüyoruz elbette ama sonra çölün ortasında olduğumuzu anımsıyoruz. Oradaki çalışanlar, temizlemek için kullandıkları aletleri gösteriyor. Teşekkür ediyoruz. Sonra dışarı çıkıyoruz. Başka bir bina da bayrağımızın yer aldığı bir levha daha görüyoruz. Etrafımızdaki insanlara selam veriyoruz. Selamlarımızı alıyorlar içtenlikle. Sürekli bayrağımızı gösterip mutluluklarını dile getiriyorlar.

Tekrar yola çıkıyoruz, diğer arkadaşlarımızın yanına dönmek için. Yolda birçok şey düşünüyoruz ama arabanın tekerleri çukurlara vurdukça zihnimizde dönüp duran şu gerçek daha da belirginleşiyor: Çölün ortasında, ulaşım anlamında günümüzde bile kimsenin uğramadığı bu kadim şehre Osmanlı bir şekilde ulaşmış ve orayla bir bağ kurmuş. Günümüzde bu bağı bir şekilde devam ettirmeye çalışan bir ülkenin evlatları olarak burada bulunmak, ülkemizin uzandığı elin parmakları olmak, kardeşlerimizle yeniden bir bağ kurmak yaşadığımız zorlukların hepsine bedel olarak karşımızda duruyor. ■

DUHAN SURESİ

Doç. Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Duhan suresi, Kur'an-ı Kerim'deki sıralamada kırk dördüncü, iniş sırasına göre ise altmış dördüncü sure olup elli dokuz ayetten oluşmaktadır. "Hâ mîm" ile başlayan surelerin beşincisi olan sure, Mekke Dönemi'nin sonlarına doğru Zuhuruf suresinden sonra nazil olmuştur. Adını, onuncu ayette geçen ve "duman" anlamına gelen duhan kelimesinden almaktadır. (İbn Aşur, et-Tahrîr ve't-Tenvîr, Tunus: ed-Dârü't-Tûnisiyye li'n-Neşr, 1984, 25/275, 276)

Surede başlıca, Kur'an'ın indirildiği gecenin önemi, Allah'ın varlığı, birliği ve kudreti, peygamberlerini yalanlayan toplumların uğradıkları ilahi cezalar, özellikle Firavun ve kavminin helaki üzerinden ilahi sünnetin değişmezliği konuları ele alınmaktadır. Ayrıca Kureyş müşriklerinin Hz. Peygamber'e karşı sergiledikleri inkârcı tutum, kıyamet, yeniden diriliş, hesap günü, cennet ve cehennem tasvirleri ile insanların amellerine göre ulaşacakları akıbetler surenin temel konularını oluşturmaktadır.

Sure, diğer Havâmîm surelerinde olduğu gibi "Hâ Mîm" mukattaa harfleriyle başlar. Ardından Kur'an'ın hakikati açıklayan apaçık bir kitap olduğu ve mübarek bir gecede indirildiği bildirilir. Müfessirlerin çoğunluğuna göre burada kastedilen mübarek gece, Kur'an'ın dünya semasına topluca indirildiği

Kadir Gecesi'dir. (Taberi, Câmi'u'l-beyân, Kahire: Dâru Hicr, 2001, 21/5-9; İbn Aşur, et-Tahrîr ve't-Tenvîr, 25/277) Bu gecede her hikmetli işin hükme bağlandığı, peygamber gönderilmesinin ve vahyin de âlemlerin Rabbi olan Allah'ın rahmetinin bir tecellisi olduğu ifade edilir. Devamında Allah'ın rububiyeti ve mutlak kudreti dile getirilerek hayatı verenin de öldürenin de yalnızca O olduğu belirtilir ve böylece tevhid inancı pekiştirilir. Buna rağmen inkârcıların apaçık gerçek karşısında şüphe ve tereddüt içinde oyalanmaya devam ettikleri vurgulanır. (Duhan, 44/1-9)

Surenin devamında Mekke müşriklerinin vahye karşı takındıkları inkârcı tavır ele alınır. Onuncu ayette "Göğün açık bir duman getireceği günü bekle." (Duhan, 44/10) buyrularak sureye de adını veren "duhan" hadisesine dikkat çekilir. Bu dumanın mahiyeti hakkında farklı yorumlar yapılmıştır. Bir kısım müfessirler bunu kıyamet öncesinde ortaya çıkacak büyük alametlerden biri olarak değerlendirirken çoğunluk bunun Mekke'de yaşanan büyük kıtlık sırasında açlığın etkisiyle insanların gözlerine çöken sis ve duman görüntüsünü ifade ettiğini kabul etmiştir. (Kur'an Yolu Tefsiri, Ankara: DİB Yayınları, 2017, 4/793-794) Devam eden ayetlerde inkârcıların azabın kaldırılması için

Allah'a yalvaracakları ancak sıkıntı geçince yeniden eski inkârlarına dönecekleri bildirilir. Bu sebeple onların inkâr ve zulümdeki ısrarlarının karşılığını mutlaka görecekleri haber verilir. (Duhan, 44/11-16)

Bundan sonra Hz. Musa ile Firavun kıssasına yer verilerek Mekke müşriklerine tarihî bir ibret tablosu sunulur. Hz. Musa'nın Allah'ın elçisi olarak Firavun'a gönderildiği, onu ve kavmini Allah'a kulluğa davet ettiği anlatılır. Ancak Firavun ve çevresinin bu çağırışı reddedip Hz. Musa'yı yalancılık ve suçladıkları, bunun üzerine Hz. Musa'nın Allah'tan yardım talep ettiği haber verilir. Bunun üzerine onun Allah'ın emriyle İsrailoğullarını geceleyin Mısır'dan çıkardığı, ardından mucize olarak denizin yarılip Firavun ve ordusunun boğularak helak edilmesi ve İsrailoğullarının kurtuluşu anlatılır. Akabinde onların geride bıraktıkları bahçelerin, pınarların, ekinlerin ve ihtişamlı hayatlarının başka topluluklara miras kaldığı belirtilir. Firavun ve kavminin yok oluşunun ardından ne göğün ne de yerin onlar için ağladığı ve kendilerine hiçbir mühlet verilmediği bildirilerek inkâr ve zulüm üzere yaşayanların kaçınılmaz sonları gözler önüne serilir. (Duhan, 44/17-29) Bu şekilde dünya nimetlerine güvenmenin insanı kurtaramayacağı, asıl kurtuluşun iman ve itaate bağlı olduğu vurgulanır.

Hz. Musa kıssasının ardından İsrailoğullarına verilen nimet-

ler hatırlatılır. Allah'ın onları Firavun'un aşağılayıcı zulmünden kurtardığı, dönemlerinin diğer toplumlarına üstün kıldığını ve kendilerine açık mucizeler verdiği ifade edilir. (Duhan, 44/30-33) Böylece ilahi nimetlere karşı şükretmenin gerekliliğine dikkat çekilirken geçmiş toplumların yaşadıkları hadiseler üzerinden ilahi mesajı reddedenlerin akıbeti yeniden hatırlatılır.

Surenin devamında müşriklerin ahiret hayatına ilişkin inkârcı tutumları ele alınır. Onların ölümden sonra dirilişi reddettikleri, hayatın yalnızca dünya hayatından ibaret olduğunu ileri sürdükleri belirtilir. Ardından Mekke müşriklerine, kendilerinden çok daha güçlü olan Firavunlar, Tübba kavmi ve önceki milletlerin inkârları sebebiyle helak edildikleri hatırlatılır. Devamında göklerin, yerin ve bunlar arasındaki varlıkların boş yere yaratılmadığı, aksine bütün kâinatın ilahi bir hikmet ve amaç doğrultusunda yaratıldığı bildirilir. Ancak insanların çoğunun bu yaratılış gerçeğini ve varlık âlemindeki ilahi amacı kavrayamadığı vurgulanır. (Duhan, 44/34-39) Böylece inkârcıların dünya hayatını merkeze alan anlayışları eleştirilerek yaratılışın anlamlı, düzenli ve ilahi bir gayeye bağlı olduğu hatırlatılır.

Surenin son bölümünde yer alan ayetlerde inkârcılar ile takva sahiplerinin ahirette karşılaşacakları sonuçlar karşılaştırmalı olarak anlatılır. Öncelikle bütün insanların hesap günü

bir araya getirileceği, o gün hiçbir dostun dostuna fayda sağlamayacağı ve herkesin kendi amellerinin karşılığını göreceği bildirilir. Ancak Allah'ın rahmetine mazhar olan kimselerin bundan müstesna olduğu belirtilerek O'nun mutlak kudret ve rahmet sahibi olduğu vurgulanır. (Duhan, 44/40-42)

Bu ayetlerin ardından cehennem ve cennet tasvirlerine yer verilir. Cehennem ehlinin yiyeceğinin zakkum ağacı olacağı, bunun kaynar su gibi karınlarında kaynayacağı ve çeşitli azaplara uğrayacakları tasvir edilir. Böylece dünyadaki kibirli ve inkârcı tutumlarının karşılığıyla yüzleştirilecekleri belirtilir. Buna karşılık takva sahiplerinin cennette güvenli mekânlarda bulunacakları, bahçeler ve pınarlar içinde yaşayacakları, bunun yanında eşsiz nimetlerle rızıklandırılacakları bildirilir. Ayrıca orada ölüm korkusunun bulunmayacağı ve Allah'ın onları cehennem azabından koruyacağı ifade edilerek bunun en büyük kurtuluş olduğu ifade edilir. (Duhan, 44/43-57)

Sure, Kur'an'ın insanların düşünüp öğüt almaları için Hz. Peygamber'in diliyle kolaylaştırıldığını bildiren, ardından da inkârcılara yönelik ilahi tehdidi dile getiren şu ifadelerle sona erer: "Anlayıp düşünsünler diye Kur'an'ı senin dilinde kolaylaştırdık. Kuşkusuz onlar bekliyorlar, sen de bekle!" (Duhan, 44/58-59) ■

DİJİTAL ÇAĞDA ÇOCUĞUN MAHREMİYETİ

Bir çocuğun ilk gülümsemesi, ilk adımı, okulun ilk günü, doğum günü pastasına uzanan minik elleri... Her biri yıllar sonra tebessümle hatırlanacak kıymetli hatıralardır. Hangi anne ya da baba bu anları fotoğraflamak istemez? Bu hatıraları kayda almak kadar doğal ne olabilir ki? Peki ya bu anları sosyal medyada görünür hâle getirmek? İşte üzerinde düşünmemiz gereken soru tam da bu.

Akıllı telefonlar ve sosyal medya, hatıralarımızı paylaşma biçimimizi değiştirdi. Eskiden fotoğraf çekmekle onu başkalarıyla paylaşmak arasında doğal bir durak vardı. Her fotoğraf herkesle paylaşılmazdı. Bugün pek çoğumuz için bu iki eylem arasında neredeyse hiç mesafe kalmadı. Sanki görünmez bir kural oluştu: Çektiysen paylaşmalısın. Fotoğrafı çekiyor ve çoğu zaman düşünmeye fırsat bulamadan sosyal medyada paylaşıyoruz.

Çocuklara ilişkin dijital paylaşımlar, birçok ebeveyn için sevinçli çoğaltmanın, yakınlarıyla bağ kurmanın ve güzel anıları kayıt altına almanın doğal bir yolu olarak görülüyor. Bu paylaşımların çoğu, sevginin görünür hâle gelme biçimlerinden biridir. Çocuğuyla gurur duymak, onun gelişimini paylaşmak veya ileride bakılacak dijital bir hatıra bırakmayı istemek gibi insani duygular bu paylaşımın temelini oluşturur. Bu yüzden çocuklara ilişkin içerik paylaşımlarını değerlendirirken önce ebeveynlerin iyi niyetini görmek gerekir. Elbette bütün paylaşımların aynı saikle yapıldığını söylemek mümkün değildir. Dijital görünürlüğün kimi zaman beğenilme, onay görme ya da ekonomik beklentiler gibi farklı gayelerle de yapıldığının farkındayız.

Aile albümünde kalan bir fotoğraf ile bugün dijital platformlarda paylaşılan bir fotoğrafın aynı şey olmadığını artık hepimiz biliyoruz. Paylaşılan her kare, çocuğun hayatına ilişkin pek çok bilgi taşır. Çocuğun yüzü, adı, yaşı, okulu, yaşadığı şehir ya da bulunduğu mekânlar çoğu zaman farkında olmadan aynı paylaşımın içinde yer alır. Üstelik bu paylaşımlar birkaç fotoğrafla da sınırlı kalmıyor. Çocukların hayatı, doğum odasından mezuniyet törenine kadar adım adım sanal ortama taşınıyor. Tek başına, önemsiz ve dağınık gibi görünen bu bilgiler, dijital ekosistemin bir parçası hâline geldikten sonra platformlar tarafından depolanabilir, algoritmalar tarafından işlenebilir, birbiriyle ilişkilendirilebilir ve zamanla çocuğa dair geniş bir veri kümesine dönüşebilir.

Mahremiyete yönelik riskleri yalnızca algoritmalarla sınırlı düşünmek de eksik bir değerlendirmedir. Dijital ortamda paylaşılan veriler, kötü niyetli kişiler tarafından da geçmişe dönük taranabilir; farklı platformlardaki bilgiler bir araya getirilerek çocuk hakkında ayrıntılı bir profil oluşturulabilir. Bugün bu süreç yapay zekâ destekli araçların da katkısıyla her zamankinden daha hızlı ve daha kapsamlı bir şekilde gerçekleştirilebilir. Yapay zekâ teknolojilerindeki son gelişmeler ise çocuk mahremiyetine ilişkin bu tartışmayı bambaşka bir boyuta taşır.

Yüz tanıma teknolojileri, ilk

”

Eskiden yalnızca aile içinde ya da kapalı kapılar ardında yaşanan pek çok özel an, bugün dijital platformlarda kolaylıkla paylaşılabilen sıradan içeriklere dönüşebiliyor. Oysa bir davranışın yaygınlaşması, onun doğru ya da çocuk açısından güvenli olduğu anlamına gelmiyor.

bakışta birbirinden bağımsız görünen veri parçaları arasında ilişki kurabiliyor; farklı tarihlerde, farklı mekânlarda ve farklı bağlamlarda yapılan paylaşımları bir araya getirerek kişi hakkında çok daha kapsamlı bir profil ortaya çıkarabiliyor. Buna hızla gelişen deepfake teknolojileri de eklendiğinde, gerçek görüntülerin manipüle edilmesi ve hiç yaşanmamış olayların yaşanmış gibi sunulması teknik olarak mümkün hâle geliyor. Bu nedenle dijital çağda paylaşımın etkisini artık yalnızca kimlerin gördüğü değil bu içeriklerle nelerin yapılabildiği de belirliyor.

Bütün bu dönüşüm, fark edilmesi kolay olmayan ve ciddi riskler barındıran bir normalleşmeyi de beraberinde getiriyor. Sosyal medyada sıkça karşılaştığımız davranışlar zamanla bize daha olağan görünmeye başlıyor; buna bağlı olarak mahremiyet sınırlarımız da farkında olmadan yeniden şekilleniyor. Eskiden yalnızca aile içinde ya da kapalı kapılar ardında yaşanan pek çok özel an, bugün dijital platformlarda kolaylıkla paylaşılabilen sıradan içeriklere dönüşebiliyor. Oysa bir davranışın yaygınlaşması, onun doğru ya da çocuk açısından güvenli olduğu anlamına gelmiyor.

Mahremiyet tam da bu yüzden yeniden düşünülmesi gereken bir kavram hâline geliyor. Mahremiyet yalnızca insanın görünmesi ya da görünmemesi değildir. Aynı zamanda kişinin kendisine ait hangi

bilgi ve görüntünün, kimlerle ne zaman ve hangi amaçla paylaşılacağı üzerinde de söz sahibi olabilmesidir. İnsanın kendi hikâyesi üzerindeki tasarruf hakkıdır. Çocuklar ise hayatlarının ilk yıllarında bu sınırları belirleyebilecek ne hukuki farkındalığa ne de dijital okuryazarlığa sahiptir. Dolayısıyla onların mahremiyetini korumak yetişkinlerin omuzlarındaki hukuki ve ahlaki bir sorumluluktur.

Kimi zaman bir gururun ifadesi kimi zaman uzaktaki akrabalara haber verme isteği kimi zaman da sadece güzel bir anıyı paylaşma arzusu... Literatürde ebeveynlerin çocuklarına ilişkin fotoğraf, video ve kişisel bilgileri dijital ortamlarda paylaşmalarını ifade eden bu yeni ebeveynlik pratiği “sharenting” olarak adlandırılır. Sharenting, tek başına doğru ya da yanlış bir davranışı tanımlamaz; dijital çağın ortaya çıkardığı yeni bir ebeveynlik pratiğine işaret eder.

Ebeveynler, çocuklarının eğitiminden sağlığına, beslenmesinden sosyal çevresine kadar hemen hemen her konuda onlar adına karar verir. Ancak bu kararların ortak ölçüsü ebeveynin isteği değil çocuğun üstün yararıdır. Dijital paylaşımlar da bu çerçevenin dışında düşünülemez. Dolayısıyla mesele yalnızca “Paylaşabilir miyim?” sorusu değildir. Asıl üzerinde durulması gereken soru, “Bu paylaşım bugün ve gelecekte gerçekten çocuğumun yararına mı?” sorusudur. Buradan hareketle

üzerinde yeniden düşünmemiz gereken husus, dijital çağın değişen şartları içinde çocuklarımızın haklarını ve mahremiyetini gözetten bir paylaşım ölçüsünü nasıl inşa edeceğimizdir.

Dijital dünyada çocuk mahremiyetinin korunmasına yönelik farkındalık her geçen gün artıyor. Birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de bu konuda çeşitli hukuki düzenlemeler yapılıyor. Ancak çocuğun mahremiyetini korumak yalnızca yasal düzenlemelerle çözülebilecek bir mesele değildir. Çocuğun mahremiyetini korumak, onun etrafındaki tüm yetişkinlerin sevgi kadar emanet bilinciyle de hareket etmesini gerektirir. Başta ebeveynler olmak üzere öğretmenler, din görevlileri ve çocukla temas eden herkesin bu sorumluluğu paylaşması gerekir. Asıl ihtiyaç duyduğumuz şey ise yalnızca “daha dikkatli paylaşım yapmak” değil dijital dünyadaki varlığımızı ve paylaşım alışkanlıklarımızı yeniden düşündürmektir. Çünkü çocuklarımıza ait anılar, sosyal medyanın tüketilecek içerikleri değildir.

Bu nedenle atılacak ilk adım her anın sosyal medyada paylaşılacak zorunda olmadığı fark edebilmektir. Bunun için bazen yalnızca birkaç saniyelik bir duraksama yeterlidir. Paylaş butonuna basmadan önce kendimize şu soruları sorabiliriz: “Bunu neden paylaşıyorum? Kimin için paylaşıyorum? Bu içerik gerçekten çocuğun yararına mı?” ço-

ğu zaman bu kısa muhasebe, paylaşımı otomatik bir refleks olmaktan çıkarıp çocuğun üstün yararını gözetten bilinçli bir tercihe dönüştürecektir.

Belki de artık kendimize şu soruyu sormanın zamanı geldi: Çocuklarımıza güzel anılar mı bırakıyoruz yoksa onların adına silinmesi mümkün olmayan bir dijital geçmiş mi inşa ediyoruz? ■

”

Çocukların hayatı, doğum odasından mezuniyet törenine kadar adım adım sanal ortama taşınıyor. Tek başına, önemsiz ve dağınık gibi görünen bu bilgiler, dijital ekosistemin bir parçası hâline geldikten sonra platformlar tarafından depolanabilir, algoritmalar tarafından işlenebilir, birbiriyle ilişkilendirilebilir ve zamanla çocuğa dair geniş bir veri kümesine dönüşebilir.

“İSLAM’DA ASTRAL SEYAHAT VAR MI?”

NEYE NASIL İNANIYORUM?

Prof. Dr. Temel YEŞİLYURT
Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Modern dünyanın koşuşturması ve keşmekeşi içinde bunalan insan, inancını sağlam bir zemine oturtamadığında manevi açlığını giderebilme noktasında farklı arayışlara yönelebilmektedir. Bunlardan birisi de astral seyahattir. Bu kavramın ihtiva ettiği durum, insanın metafizik ilgisini canlı tutmaya katkı sağladığı düşünülse de konunun medyatikleştirilip magazinleştirilmesiyle tüketim kültürünün bir aracı hâline gelmiş ve modern bir merak unsuruna dönüşmüştür. Astral seyahat, insan ruhunun farklı mekân ve boyutlarda yolculuğu olarak görülmektedir. Ancak bu yolculuk için ruh, insan bedenini terk etmekte, şeffaf, latif ve esiri olduğu düşünülen farklı bir bedene bürünmektedir. Bu bedene astral beden denildiği için yapılan yolculuğa da “astral seyahat” denilmiştir. Bu beden, bir enerji olarak görülmekte ve insanın bu bedenle düşünce hızında yolculuk yapıp engelleri aşabildiği iddia edilmektedir.

İnsan, var olduğu günden beri görünmeyi/bilinmeyi merak etmiş, ruhun mahiyetini sorgulamış ve rüyaların gizemini çözmeye çalışmıştır. Günümüzde bazı kişisel gelişim kitapları ve sosyal medya platformları, böyle bir yolculuğun mümkün olduğunu, ruhun bedenden ayrılarak farklı mekânlara gidip geçmiş ve geleceğe ilişkin bilgiler edinebileceğini iddia etmektedir. Bu yolculukta beden sabit dururken ruh yeni bedeniyle sınırları aşmakta ve dünyayı dolaşmakta, rüya gördüğünün bilincinde olduğu kabul edilmektedir. Bireyin meditasyon ve nefes egzersizleri yoluyla dış dünyadan arındırılarak tam gevşeme hâliyle yolculuğa hazır hâle getirildiği iddia edilmektedir. Günümüz dünyasında modern bilim, bu türden beden dışı deneyimleri, beynin algı süreçleri olarak görmek ve bunu uyku felci, hipnoz, akışkan rüyalar ve nörolojik rahatsızlıklarla açıklamaktadır. Çünkü bilime göre bu türden deneyimler fiziksel bedenin dışına çıkmak anlamına gelmemektedir. Bilimsel açıklamaya göre bu, beynin bir bölümünde yaşanan bir algı sapmasıdır ve daha çok rüyalarla ilişkilidir.

İslam dini de ruhun varlığını ve onun insan bedeninden bağımsız hareket edebileceğini kabul eder. Ancak iddia edilen bu astral seyahat deneyimlerinin dinimizde yeri yoktur. Zira ne ruhun mahiyeti ne de onun insan bedeniyle olan ilişkisi tam olarak bilinmemektedir: “Ve sana ruh hakkında soru soruyorlar. De ki: Ruh, Rabbinin bileceği bir şeydir. Sizi pek az ilim verilmiştir.” (İsra, 17/85) Astral seyahatin temel kabulü olan ruhun hareketi, bedenden ayrılığı ve istediği yerlere yolculuk yapması gibi hususları dinî metinlere dayalı açıklayabilmek mümkün değildir. İslam inancına göre ruh, insan bedeniyle ilişkilidir. Bunun dışında herhangi bir bedeni de yoktur. Diğer taraftan iradi/bilinçli olarak ruhun bedenden ayrılışını organize etmek, istenilen yerlere yolculuk yaptırmak gibi konular da insanın kontrolünde değildir. Bu sebeple de astral seyahatin, İslam öğretilerinde yeri bulunmamaktadır.

Kur'an-ı Kerim, ruhun bedenden ayrılabilceğini ve sonra da geri döneceğini kabul eder: “Allah (ölen) insanların ruhlarını öldüklerinde, ölmeyenlerinkini de uykularında alır. Ölümüne hükmettiklerinin ruhlarını tutar, diğerlerini belli bir süreye (ömürlerinin sonuna) kadar bırakır. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.” (Zümer, 39/42) Görülen rüyalar, bunun en tipik örneğidir. Ancak, astral seyahat pek çok açıdan rüya ya da benzememektedir. Çünkü rüyada ruh, astral bir bedene yolculuk yapmamakta-

dır. Rüyalar ruhun bir faaliyeti olup rüya için bir ışınsal/astral bedene de ihtiyaç yoktur. Ayrıca rüya esnasında, ruhun bedene olan ilişkisi de tam olarak bilinmemektedir. Diğer taraftan rüyalar, astral seyahat iddialarında olduğu gibi bilinçli bir durum da değildir. Bu nedenle de astral seyahat, rüyanın biraz fanatik ve çarpıtılmış yorumu olarak görülebilir.

Astral seyahat fikrinin İslam düşüncesi içinde kendine yer bulan tayy-ı mekân (mekânın dürülmesi) ve bast-ı zaman (zamanın genişlemesi) kavramlarıyla da bir ilişkisi yoktur. Aslında bu kavramlar sözlük anlamları itibarıyla da zaman ve mekân sınırlarını aşmak anlamına gelir ve Allah'ın sevdiği kullarına bir lütfu ve ikramı olarak değerlendirilir. Başka bir anlatımla da Yüce Allah'ın sevgili kulları için bir lütuf kabilinden, zaman içinde zaman ve mekân içinde mekân yaratmasıdır. Bunun, Kur'an-ı Kerim'de Belkıs'ın tahtının göz açıp kapayacak kadar kısa zamanda getirilmesi (Neml, 27/40), Ashab-ı Kehf'in mağarada üç yüz küsur sene kalmalarına rağmen bunu yarım veya bir gün şeklinde ifade etmeleri (Kehf, 18/25) gibi örnekleri de mevcuttur. Bu olaylar insan ruhuyla ilişkiliyse de ruh bunu bizzat yaşamaktadır ve astral seyahat iddiasında olduğu gibi astral bir bedene ihtiyaç yoktur. Ayrıca bunlar, Allah'ın sevdiği kullarına bir lütfu/ikramıdır. İnsanın iradesiyle ve talebiyle gerçekleşen bir durum değildir. Oysaki astral seyahatin bilinçli bir şuur yansıması olduğu iddia edilmektedir.

Diğer taraftan, insanın fitratında yer alan bilinmeyene duyulan merak, vahyin çizdiği sınırları aşmadığı sürece bir değer taşır; zira gaybın mutlak bilgisi yalnızca Allah'a aittir. Astral yolculuklarla geçmişin sırlarını eşelemek, başkalarının mahremine faş etmek veya gelecekte haber vermeye çalışmak gibi gaybı zorlayan fiiller, yaratıcının eşsiz ilmine ve kudretine ortak olmaya yeltenmek anlamına geldiğinden açık bir şirk türü olarak da görülebilir. İnsanın ruh üzerinde sınırsız bir tasarruf yetkisi bulunmadığı gibi şahısların yaşayabileceği olağanüstü manevi tecrübeler de hakikatin genelgeçer bir ölçüsü veya başkaları için bağlayıcı bir delili olamaz. Bu yüzden hakikate giden en güvenilir yol, asılsız spekülasyonların gizeminde kaybolmak değil doğrudan Allah'ın kusursuz rehberliğine sığınmaktır. Bilinmezliğin perdesini aralamaya çalışmak yerine bir Müslümanın yegâne görevi; aklını vahyin ışığında kullanmak, Allah'ın bildirdiği kadarına gönülden iman etmek, namaz, dua, Kur'an, tefekkür ve salih amellerle kendi manevi tekâmülünü istikamet içinde sürdürmektir. İslam dini, ruhun bu tür kabiliyetlerini yok saymaz, aksine doğru bir zemine oturtur. Bir mümin için asıl seyahat, dünya âleminden Rabbinin doğru yaptığı yolculuktur. İnsan bunu fark edip kendi iç dünyasına daldığında tüm kâinatın kendi içinde dündüğünü ve gerçek yolculuğun önce kendini, sonra Rabbinin bilip tanımak olduğunu fark edecektir. ■

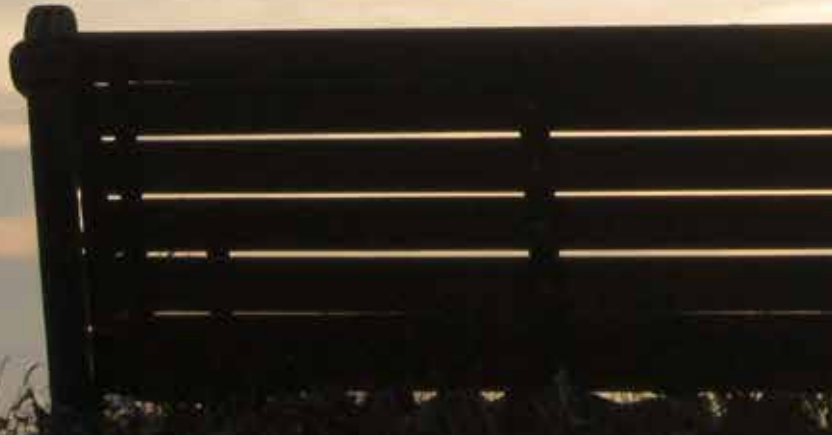
YALNIZLIK VE ÜNSİYET BİLİNCİ

Birkaç saniye içinde dünyanın öbür ucundaki insanlarla iletişim kurabiliyor, aynı anda onları takip edebiliyor, sayısız dijital ağın parçası olabiliyoruz. Fakat bütün bunlar aidiyet hissi ortaya çıkarmıyor; aksine bunalım, sıkılgnalık ve yalnızlık duyguları büyümeye devam ediyor. Bunca seçeneğe rağmen insan, tarihin hiçbir döneminde kalabalıkların içinde yaşayıp bu kadar yalnız hissetmemişti. Birçok sosyalleşme alanı mevcutken yalnızlık, çağın yaygın ruh

hâllerinden biri. Çeşitli sosyal araştırmalarda, yalnızlığın artık toplumsal mesele hâline geldiği görülüyor. Modern insanın en büyük paradokslarından biri de burada ortaya çıkıyor. Diğerleriyle istediği an iletişim kuruyor ancak sağlıklı ve istendik bir bağ yok. Çünkü sanal ortamda temas azalıyor. Kurgulanan kimlikler dostluk geliştiremiyor. Yüzeysel ilişkilerle kurulan bu mecralarda görünme kaygısıyla paylaşım yapıyor fakat hakiiki sohbetlerden uzaklaşıyoruz. Kocaman bir yalnızlık yüküne

dönüşen ilişkiler ağıyla baş başa kalıyoruz.

Peki, acaba yalnızlık geçmişte nasıl bir hüviyete sahipti? Günümüzde olduğu gibi sadece olumsuz yanlarının ön planda olmadığı aşikâr. İnsan bazen kendi sesini duyabilmek için kalabalıktan çekilmeye ihtiyaç duyar. İnsan, hayatın hızına karşılık kendi köşesine çekilip yavaşlamak isteyebilir. Bu olağan duruma karşılık yalnızlık neden artık toplumda sıkıcı ve olumsuz bir durum olarak algılanıyor? Günümüzde insanlar

yalnızlıktan köşe bucak kaçıyor. Bu olumsuz yalnızlık algısıyla kuşatılan insan, bir başına kalmamak için elinden geleni yapıyor. Can sıkıntısından uzaklaşmak adına etkinliklerin peşinden koşturuyor. Yalnızlığı takipçi sayısıyla dindirmeye çalışıyor.

Geleneksel dünyadan farklı olarak çağdaş dünyada oluşan yalnızlık, çoğu zaman tefekkür vesilesiyle uzlete çekilmekten değil toplumsal çürüme ve aidiyet hissinin zedelenmesinden doğuyor. Yalnızlık, kişinin kendisiyle baş başa kalabilme becerisiyle örülüyor. Kalaba-

lık insanlarla örülü sanal çerçeve, sahici muhabbetleri yok ederken yüzeysel ilişki ağlarının devamını oluşturuyor.

Modernlik, bireyi geleneksel bağlardan büyük ölçüde kopardı ve bu durum özgürlük olarak pazarlandı. İnsan artık ailesinden, mahallesinden, içinde yaşadığı kültürel çevreden bağımsız hareket edebiliyor. Bu özgürleşme ilk bakışta bireyselliğe ve kendine yetmeye yatkınlık gibi görünse de beraberinde ciddi bir yük getirdi.

Zygmunt Bauman'ın ifade ettiği gibi akışkan modernlikteki ürünler de akışkanlaştı. Dost-

luklar, komşuluklar hatta aile bağları bile eskisine göre daha kırılgan hâle geldi. İnsan sürekli seçim yapmak zorunda kalırken aynı zamanda performans nesnesine dönüştü. Her gün kendinin daha iyi bir versiyonunu inşa etmeye zorlandı. Kırılgan ilişkiler anlamlı bağların kurulmasına engel oldu. Bu durum yalnızlığı fiziksel durumdan öte varoluşsal bir meseleye dönüştürdü.

Bugün yalnız ve çaresiz hissedilen insan, kalabalıklar içinde görülerek yalnızlık duygusuyla baş etmeye çalışıyor. Çünkü insanın temel ihtiyaçlarından

bazıları da görülmek, tanınmak ve ait olmak. Bu ihtiyaçlar gerçek temasla kurulamayınca modern insan kendini büyük bir toplumsal makinenin küçük ve değiştirilebilir bir parçası gibi hissediyor. Yerinin hızlıca doldurulacağını bildiğinden ne olursa olsun akıştan kopmuyor, yalnızlıktan kaçınıyor. Bu da şifaya dönüşebilecek, kendini dönüştürebilecek uzlete imkân tanımıyor.

Anlamın kaybı ve manevi yalnızlık

Modern çağda yalnızlık sadece sosyal bağların zayıflamasıyla açıklanamaz. Mesele aynı zamanda metafizik bir boyuta da sahip. İnsanı salt toplumsal bir varlık olarak göremeyiz çünkü insan, aynı zamanda anlam arayan bir varlıktır. Sorularına cevaplar arayan ve kendine dair yaşama çabası olan, sahiciliği arzulayan bir ruha sahip. Bu arayış değersizleştiğinde, kutsiyetle kurulan bağ, kutsal merkez kaybolduğunda insan özgürleştiğini, kendine yeteceğini düşündü ama yönünü kaybetti ve kendi kaosunda kalabalık yalnızlığa gömüldü.

İnsan sadece biyolojik yönüyle düşünülduğünde, onun manevi arayışları göz ardı edildiğinde bir şeyler ters gidiyor demektir. Hayat sadece maddeye indirgenirse acının, ölümün, kaybın ve fedakârlığın anlamı zayıflar. Böyle bir dünyada insan, evrenin karşısında çok daha büyük bir yalnızlık hisseder. Modern dünyanın en büyük sorunlarından biri de bu anlam boşluğudur. İnsanın aşkın bir varlıkla bağ kuramadığında yalnızlığın

**Yalnızlığı
mutlaklaştırmalı
ancak onun
insan ruhunu
besleyen
yönlerini
de göz ardı
etmemeliyiz.
Uzletin kıymetini
bilmeli ama
toplumsal
kopuşa da
meydan
vermemeliyiz.
İslam geleneği
bu noktada iki
yönlü bir denge
önerir: Kulun
Rabbiyle ünsiyet
kurması ve
insanlarla bağ
içinde yaşaması.**

daha ağır hissedilebildiği de göz ardı edilemez. Peki, insan varlıkla nasıl bağ kuracak, şifayı nerede arayacak?

Yalnızlık, edebiyatın en güçlü temalarından biri çünkü insanın iç dünyasındaki kırılmaları metinler aracılığıyla görmek, yazarların insanla kurduğu bağla yakından alakalı. Dostoyevski'nin *Yeraltından Notlar*'ı modern bireyin yalnızlığının erken örneklerinden biri. Buradaki persona toplumla bağ kuramaz, insanlara güvenir gibi yapar ama onlara yaklaşılmaz, yaklaşılsa da sürekli kendi sanrıları merkezdedir. Yalnızlığı sadece fiziksel değil ruhsaldır da. Camus'nün *Yabancı* romanındaki Meursault ise başka bir yalnızlık biçimini temsil eder. O, sadece parçalanmamıştır, hayatın anlamından da uzaklaşmıştır. Hayatla arasında görülebilen bir mesafe vardır. Bu nedenle modern insanın yabancılaşmasının sembollelerinden biri hâline gelir. Edebiyat, bu katmanlı girift modern dünyanın anlamını kazıdığı için kurduğu personalarda haklı elbette.

Peki, bir modern dünyadaki kopuş ya da kayboluş dışında yalnızlık tanımı nasıldı? Bu modern poetik sancılara karşılık İslam öğretisinde yalnızlık her zaman olumsuz bir durum olarak algılanmıyor. Burada önemli olan yalnızlığın nedeni ve yönü. Mesela tasavvuf geleneğinde uzlet, insanın kendisiyle ve Rabbiyle baş başa kalma tecrübesi. Neden insan tabiatı buna ihtiyaç duymuştur? Buradaki yalnızlık tercih edilen

ve seçilen bir yalnızlık olduğu için ayrıca kıymetli ve dikkat çekici. Bir arayışa ihtiyaç duyan insan var burada. Kalabalıkların gürültüsünden uzaklaşarak iç dünyasını dinlemeye çalışan bir insan. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vahiy öncesinde Hira Mağarası'na çekilmesi gibi... Hira, yozlaşmış bir toplumdan uzaklaşmanın, kaçmaktan öte hakikati aramanın, kendine dönmenin, tefekkür etmenin mekânı. Hayatın olumsuz yanlarına karşılık sağlam bir iradeyi inşa etmenin yeri.

Mevlana, insanın zaman zaman kendi içine dönmesi için kendi ile baş başa kalmasını gerekli görür. Çünkü insan, dış dünyanın gürültüsü içinde kendine dönemez. Uyarıcı çoktur, çeldirici fazladır. Fakat tasavvuftaki halvette enteresan başka bir şey de var, halvet süreklilik göstermez. Halvette mutlak yalnızlık yoktur, kendi ile ve Rabbi ile baş başa kalma, tazelenme vardır. Kişi yalnızlıktan sonra tekrar topluma döner, insanların arasına karışır. Yer, içer, evlenir, dinlenir, ibadet eder... Yani amaç toplumdan kopmak değil topluma daha sahih bir şekilde dönebilmektir. Kendi kontrolünü yeniden ele almaktır. Bu nedenle tasavvuf geleneğinde bu tecrübe çok önemlidir çünkü insanı kalben Allah ile olmaya, bedenen insanlar arasında yaşamaya alıştıırır.

Ünsiyet: İnsan ruh mayası

Ünsiyet, yakınlık kazanmak, alışmak, bağ kurmak açısından insana dair çok şey söylüyor. İnsan kelimesinin geldiği kökenlerden birinin de "üns"

olduğu görüşü hatırd tutulmalı. Fıtrat, insanın yalnız başına yaşayamayacağını hatırlatıyor. Aile, komşuluk, dostluk ve cami cemaati gibi yapılar sosyal kurumlar gibi düşünülmemeli. Bunlar ruhun sığınağı, insana bahşedilmiş nimetlerdir. İslam'ın birçok ibadeti bireysel olduğu kadar toplumsal bir boyut da taşır. Cemaatle namaz, cuma namazı, bayram namazı, hac ibadeti, selamlaşma, musafaha ve ziyaret kültürü insanları birbirine yaklaştıran, ruhu selamete çıkaran hayatın güzel sesleridir. Günlük hayatta pek de üstünde durmadığımız selam vermek bile yalnızlığını azaltan güçlü eylem aslında. Çünkü selam, karşıdakini görmek, ona yönelerek "Senin iyiliğini diliyorum." demektir. Modern çağın giderek zayıflatığı bu küçük yaşam pratikleri, aslında insanın ruhunu koruyan büyük bağları oluşturuyor.

Bugün yalnızlık çoğu zaman bireysel bir sorun, tercihler ve değişen hayat şartları olarak ele alınıyor. Oysa yalnızlığın önemli bir kısmı toplumsal bağların zayıflamasıyla ilgili. İnsan sadece terapi ortamında kendi çabasıyla şifa bulmuyor, yardımla ve birlikte olmayla da iyileşiyor. İslam'ın cemaat vurgusu tam da burada anlam kazanıyor. Cemaat bedenen birlikteliğin yanında ruhen de kurbiyet kurmaktır. Aynı değerlere sahip olmaktır. Birlikte ibadet etmek, birlikte sevinmek, birlikte üzülmektir. Modern kültür insanı merkeze alırken İslam, birey ve topluma dengeli yaklaşır. İnsanın Allah ile ilişkisi, ailesiyle ilişkisi, komşularıyla ilişkisi ve

toplumla ilişkisi üzerinde durulur. Hayatın anlamı bu ilişkiler ağında saklıdır. İnsan, toplumla ve Yaradaniyla bağ kurmalıdır. Belki de çağımızın yalnızlık krizinin önemli sebeplerinden biri, bu bağların giderek zayıflamasıdır. Gerçeğin yerini sanal dünyaların, sahici sohbetlerin yerini yüzeysel paylaşımların almasıdır. İnsan bireyselleşme adı altında toplumdan uzaklaştıkça özgürleştiğini düşünse de insanın hakikati yalnız başına değil ilişki ağları içinde ortaya çıkar.

Modern çağın yalnızlığı, kalabalıkların içinde bir başına hissetme, sağlıklı bağlardan mahrum kalma ve diğerleri tarafından görülme hâli. Bağlılık kuramayan insan da yapay ilişkilerin bağımlısı hâline geliyor. Sosyal medya kullanımı yalnızlığı giderme de geçici çözümler ürettiği için bir tür bağımlılığa dönüşüyor. Hâlbuki bağımlı değil bağlı olduğumuz ilişkiler için emek vermeliyiz. Yalnızlığı mutlaklaştırmalı ancak onun insan ruhunu besleyen yönlerini de göz ardı etmemeliyiz. Uzletin kıymetini bilmeli ama toplumsal kopuşa da meydan vermemeliyiz. İslam geleneği bu noktada iki yönlü bir denge önerir: Kulun Rabbiyle ünsiyet kurması ve insanlarla bağ içinde yaşaması. İnsan ne bütünüyle kalabalıkta kaybolmalı ne de bütünüyle yalnızlığa gömülmeli. Çünkü insanın ruhu hem tekilliğe hem de beraberliğe ihtiyaç duyar. Hakiki sükûnet, insanın Rabbiyle kurduğu ünsiyette, hakiki güvence insanlarla kurduğu sahih bağlarda saklıdır. ■

ASIRLARA MEYDAN OKUYAN KÖKLÜ MİRAS: **ES-SÎRETÜ’N-NEBEVİYYE**

Dr. Elif ERDEM

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İnsanlık tarihinde Hz. Peygamber’in (s.a.s.) hayatı kadar, yaşamı tüm ayrıntılarıyla kaydedilen ve nesiller boyu aktarılan bir kişi olmasa gerektir. Onun yaşam öyküsünü anlatan “siyer”ler, İslam dünyasında asırlar boyu her dönemde önemini koruyan temel eserler arasında yer almıştır. Ebu Muhammed Cemalüddin Abdülmelik b. Hişam’ın (ö. 218/833), daha çok bilinen ismiyle İbn Hişam’ın kaleme aldığı *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, günden güne çeşitlenip zenginleşen muazzam siyer literatürünün günümüze ulaşan en köklü mirasıdır.

İnsanlığa bir rehber ve rol model olarak gönderilen Hz. Peygamber’in hayatına dair ilk bilgiler, onunla yol arkadaşlığı yapan sahabiler kanalıyla aktarılmıştır. Konuya dair müstakil eserlerin yazılması ise bir sonraki nesil olan tabiin döneminde başlamıştır. Zira bu dönemde artık Hz. Peygamber’i görme şerefine erişememiş ve onun yaşantısına şahitlik edememiş bir nesil söz konu-

sudur. Nebevi yaşam tarzını ifade eden “sünnet”i öğrenmenin gereği, “en sevgili”ye duyulan özlemlerle birleşince Resulullah’ın hayatını kronolojik olarak ele alan eserlerin vücuda gelmesi bir ihtiyaç hâline gelmiştir. Bu doğrultuda Hz. Peygamber’in (s.a.s.) siyasi ve askerî faaliyetlerini konu edinen “megazi”ler ile tüm hayatını ele alan biyografik eserler olan “siyer” türü telifler ortaya çıkmıştır. Günden güne gelişen siyer yazımında *es-Sîretü’n-Nebeviyye* bir dönüm noktası olmuş ve elimize müstakil olarak ulaşan en eski siyer olarak tarihteki yerini almıştır.

es-Sîretü’n-Nebeviyye, esasında İbn Hişam’ın kendisinden önceki siyer müelliflerinden İbn İshak’ın (ö. 151/768) yazdığı *es-Sîre* adıyla meşhur olan *Kitâbü’l-Mübtade’ ve’l-Meb’as ve’l-Megâzî*’sini yeniden düzenleyerek kaleme aldığı bir eserdir. Arap dili, tarih, şiir ve ensâb ilmi konusunda derinleşen bir âlim olarak eser üzerinde pek çok tasarrufta bulunan müellif, *es-Sîre*’deki

bazı kısımları gereksiz bularak kısaltma yoluna gitmiştir. Özellikle Allah Resulü ile ilgili olmayan, Kur’an-ı Kerim’de zikredilmeyen ve kitabın amacına uygun düşmeyen konuları kendi eserine almadığını belirten İbn Hişam, ilmî ve edebî açıdan uygun görmediği şiirleri de hazfettiğini beyan etmiştir. Eserdeki hatalara da işaret etmiş; İbn İshak’ın kitabında isim, nesep, şiir ve haberlerde, ayrıca bunlara verdiği referanslarda gördüğü hataları tashih etmiştir. Bu düzeltmelerin yanı sıra esere birtakım tarihî veriler, şiirler ve kaynak bilgileri eklemiştir; ayet, hadis ve şiirlerdeki bilinmeyen kelimeleri izah etmiş, neticede yeni bir eser ortaya koymuştur.

“Bu kitaba, İsmail b. İbrahim ve onun soyundan gelen Resulullah’ın atalarını sıra ile zikretmekle başlıyorum. İsmail’in diğer çocuklarını ise terk ediyorum. Terk etme gerekçem Resulullah’ın siretine kadar olanları özetlemek içindir.” sözleriyle kitabına başlayan İbn Hişam, burada vurguladığı

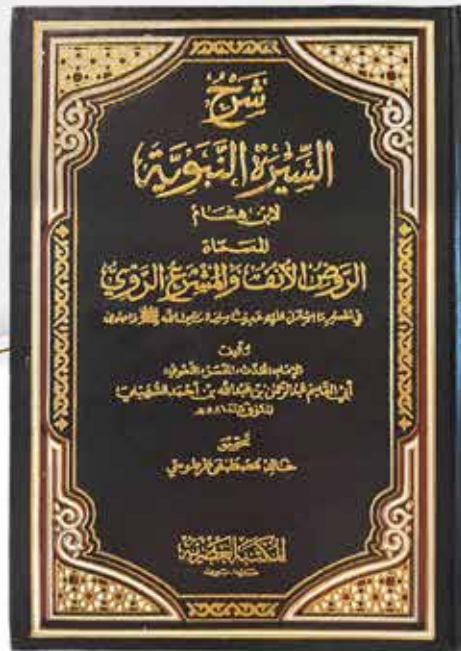
üzere Hz. Peygamber ile doğrudan ilgisi olmayan konulara temas etmemeye gayret ederken onun hayatına dair eksik bir anlatımda bulunmamaya da azami gayret göstermiştir. Bu doğrultuda kendisinden önceki siyere dair zengin birikimi yeni bir tasnifle bir araya getirmek suretiyle ilk defa siyer konularının tamamını içine alan bütüncül bir eser kaleme almıştır. Bu sayede metodolojik açıdan siyer yazımına öncülük eden *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, içerdiği bilgilerin sıhhati açısından da kıymet arz etmektedir. Nitekim Kıfti, Zehabi, İbn Kesir ve Sehave gibi İslam tarihinin önde gelen müellifleri, bu eseri en iyi ve en sağlam siyer kitabı olarak kabul etmişlerdir. Ulemanın bu teveccühü, İbn Hişam'ın ilmî yetkinliği kadar eserini kaleme alırken gösterdiği ilmî titizliğin de bir tezahürüdür. Zira eserini erken dönem İslam tarih yazıcılığına uygun bir şekilde rivayet usulüyle yazan İbn Hişam, kendinden önceki âlimlere atıflarda bulunarak aldığı bilgilerin kaynaklarına işaret etmiş, kendi sözleriyle İbn İshak'ın ifadelerini de karışmaya mahal vermeyecek şekilde ayrı ayrı belirterek kaydetmiştir. Pek çok nüshası olduğu hâlde elimize ulaşmayan İbn İshak'ın *es-Sîre*'sini güvenilir bir şekilde nakletmesi ve bize ulaşmayan ilk dönem siyer literatüründen istifade etmiş olması eserin kıymetini artıran hususlar arasındadır.

es-Sîretü'n-Nebeviyye, yalnızca biyografik bir eser olmaktan öte farklı İslami disiplinler için kaynak niteliği taşıyan temel bir

klasiktir. Siyer konuları anlatılırken yeri geldikçe Kur'an ayetlerinin iniş sebepleri ve tefsirine, hadislerin söylenme gerekçeleri ve şerhlerine yer verilmiştir. Siyerle iç içe geçen anlatımlarda Allah Resulü'nün fıkhi uygulamalarına temas edilmiş, fıkıh usulüne ve kaidelerine dair çıkarımlara değinilmiştir. Cahiliye tarihi, nesep bilgisi ve dil bilimsel açıklamalara dair orijinal veriler kaydedilmiş, tarihî anlatılar olaylara şahitlik eden vesikalar niteliğindeki şiirlerle desteklenmiştir. Şair sahabe Hasan b. Sabit'in Resulullah için yazdığı mersiyeyle son bulan eser, Arap dilinin nadide ürünlerini temsil eden pek çok edebî bilgi içermektedir. Dolayısıyla *es-Sî-*

retü'n-Nebeviyye, başta siyer olmak üzere tefsir, hadis, fıkıh, tarih, Arap dili ve belagati gibi pek çok ilim dalında vazgeçilmez bir başvuru kaynağıdır.

Geçmişten günümüze ulemanın ilgi odağı olan *es-Sîretü'n-Nebeviyye* defalarca basılarak farklı dillere çevrilmiş, ihtisarları ve şerhleri yapılmış, manzum olarak da sayfalara nakşedilmiştir. Türkçeye ilk defa III. Murad zamanında Aydınli Eyyub b. Halil tarafından çevrilen bu kıymetli eser, günümüzde de entelektüel çalışmalara yön vermekte ve akademik çalışmalara ilham kaynağı olmaya devam etmektedir. ■

TUTUM I -

BİRİKİM ANLAYIŞI: BEŞERÎ, SOSYAL VE KÜLTÜREL SERMAYE YATIRIMI

Bu yazı dizisinin başından bu yana vurguladığımız temel mesele, finansal okuryazarlığın değerlerden bağımsız, tarafsız bir beceri olmadığıdır. Onu şekillendiren kapitalist zihniyetin merkezinde sınırsız birikim arzusu yer alır. Bu sistemin tahayyül ettiği insan, her davranışında kendi faydasını azami ölçüde artırmaya çalışan bir bireydir. Bu fayda azamileştirme mantığının en somut karşılığı ise biriktirmedir; zira bir kaynağın, bugün harcanmışında değil elde tutulup yarına aktarıldığında daha büyük bir faydaya dönüşme imkânı taşıdığı kabul edilir. Bu sebeple biriktirme, bu sistem içinde merkezî bir rol üstlenir: Bir yandan sermayenin birikmesi üretim hacmini büyütürken diğer yandan bireyin tasarrufu, çalışmayacağı emeklilik dönemine gelir sağlayacak yatırımlara dönüşür. Böylece hem sistemin işleyişi hem de bireyin geleceğe dair güvencesi, sürekli biriktirme üzerine kurulur. Bu yazıda göstermek istediğimiz husus, söz konusu birikim mantığının artık yalnızca parayla sınırlı kalmadığı; insanın bizzat kendisini, çevresindeki insanları ve kültürel donanımıyla kurduğu ilişkiyi de kapsayacak şekilde genişlediğidir.

Birikim mantığının birinci tezahürü, kavramsal köklerini ekonomi disiplininin kurucusu kabul edilen Adam Smith'e kadar götürebileceğimiz beşerî sermayedir. Bu kavram, üretim sürecinin bir girdisi olarak görülen insanın kapitalist piyasa sistemi içerisinde metalaşması neticesinde ortaya çıkmıştır. Sanayi kapitalizminin ilk dönemlerinde işçiden beklenen, fabrika bandında basit komutları yerine getirmesiydi. Ancak kapitalizmin sonraki evrelerinde dil bilme, sunum yapabilme, inovatif olma gibi pek çok beceri talep edilir hâle geldi. Böylece en önemli sermayesi emeği olan birey, üretim sürecinde yer alabilmek ve kariyerinde ilerleyebilmek için bu sermayeyi sürekli artırmak, yani durmaksızın yeni bilgi, tecrübe ve beceri edinmek zorunda bırakıldı. Bu sebeple finansal okuryazarlık bağlamında eğitim, sağlık ve beceri, “kendine yapılan yatırımlar” olarak sunulurken

bu yatırımların, gerektiğinde borçlanılarak finanse edilmesi de teşvik edilmektedir. Bu çerçevede eğitim de büyük ölçüde getirisi üzerinden değerlendirilir; herkesin sınırlı olan vaktinin eğitime ayrılan kısmında, ileride gelir sağlama potansiyeli yüksek bilgi ve beceriler öncelenir.

Birikim mantığının ikinci tezahürü, kişinin çevresindeki insanlarla kurduğu ilişkilerde, yani ana akım literatürde, “sosyal sermaye” olarak adlandırılan alanda ortaya çıkar. Bu kavram, kişinin çevresiyle kurduğu ilişki ağını, gelecekte ekonomik kazançla dönüştürülebilecek uzun vadeli bir yatırım olarak görmesi anlamına gelir. Dahası sosyal sermaye, bir kez oluştuktan sonra kendiliğinden devam eden bir şey değildir; sürdürülebilmesi için sürekli çaba ve yatırım gerektirir. Bu çerçevede ilişkiler, “ihtiyaç anında başvurulacak kaynaklar” olarak tanımlanır ve birey, çevresindeki herkese sermaye birikimi gözüyle bakmaya başlar.

Birikim mantığının üçüncü tezahürü, eğitim ve bilginin “kültürel sermaye” olarak görülmesinde ortaya çıkar. Beşerî sermayede bilgi ve beceri, üretkenliği ve dolayısıyla kazancı artıran bir girdi olarak değerlendirilirken kültürel sermayede öne çıkan, bunların bir statü ve saygınlık göstergesine dönüşmesidir. Hangi okulda okuduğumuz, nasıl bir zevke, görgüye ve inceliğe sahip olduğumuz; belli bir çevreye aidiyeti işaretleyen, kapılar açan ve tanınma sağlayan bir sermayeye dönüşür. Bu bakışta ilim ve edep, kişiyi Allah'a yaklaştıran ve güzel ahlakın bir tezahürü olan değerler olmaktan çıkıp başkalarının gözünde bir konum elde etmenin aracına indirgenir. Hatta dinî bilgi bile samimi bir kulluk gayretinden çok çevrede itibar kazandıran bir donanım olarak biriktirebilir.

Buradaki kritik nokta, başkalarının bizi nasıl gördüğünden ziyade kişinin kendisiyle kurduğu ilişkidir. Bu dizinin farkındalık bahsinde, “beşerî sermaye mi, kul mu?” diye sormuştuk; insanın kendisini öncelikle üretim sürecinin bir girdisi olarak görmesinin, mükellef ve kul kimliğini nasıl ikincil kıldı-

ğını ele almıştık. Aynı “sermayeleştirme” mantığının, bugün kişinin yalnızca kendisiyle değil ilişkileri ve bilgisiyle kurduğu bağa da uzandığını görüyoruz. İçinde yaşadığımız modern toplumsal yapıda büyük çoğunluğumuz geçimini sağlamak için emeğini satmak zorundadır. Şirketler tarafından bir beşerî sermaye olarak görülmemiz de bu yapının bir gerçeğidir. Ancak hiçbir işveren kişinin kendisini nasıl gördüğünü belirleyemez; yalnızca etkilemeye çalışabilir. Zira İslam’ın varlık anlayışına göre insan, her şeyden önce Allah’a kulluk etmek için yaratılmıştır ve asli vazifesi budur; bu sebeple insanı bir sermayeye indirgemek doğru değildir. İster mavi ister beyaz yakalı olsun, kişi geçimini sağlamak ve mensubu olduğu topluma faydalı olmak için elbette çaba gösterir; fakat bütün bu çabalar kendisiyle kurduğu ilişkide ancak ikincil bir anlam taşır ve hepsi kulluk üzerinden tanımlanır. İlim öğrenmek ve beceri kazanmak da piyasadaki değeri ya da ileride sağlayacağı gelir üzerinden değerlendirilen bir yatırım değil kişiyi Allah’a yaklaştıran, kulluk vazifesini ve modern hayatın çatışmaları içinde Müslümanca yol almayı kolaylaştıran bir sorumluluğun parçasıdır.

İslam ekonomisi açısından bakıldığında, insanın öncelikle sermaye olarak görülmesi ontolojik düzeyde bir problem yaratır. Kendisini Müslüman olarak tanımlayan bir kişinin diğer insanlarla ilişkisini de İslam üzerinden tanımlaması beklenir. Kapitalist bir zeminde kurulan ilişkide ise belirleyici olan, muhabtabın sermaye artırmak için faydalı olup olmadığıdır; dini, kim-

liği yahut hâli ikincil önemdedir. Aynı zeminde bilgi ve kültür de kişiyi hakikate yaklaştırdığı için değil sağladığı statü ve saygınlık nispetinde değer görür. Bu zihniyetin gündelik hayattaki yansımalarını test etmek zor değildir. Kendinize şunu sorun: İşten arta kalan vakti, kariyerinizde ilerlemenize yardımcı olacak biriyle mi yoksa değer verdiğiniz ve iyi bir Müslüman olmak için gayret eden bir dostunuzla mı geçirmek istersiniz? Bir hoca ya da rehber seçerken ilmî ve ahlaki açıdan size en faydalı olanı mı yoksa bağlantıları sayesinde ileride iş imkânı sağlayacak olanı mı öncelersiniz? Yeni bir şey öğrenirken ölçünüz, o bilginin sizi Rabbinize ve güzel ahlaka yaklaştırması mı yoksa çevrenizde size kazandıracığı itibar ve “kültürlü” görünme imkânı mı? Bu seçim anlarında verilen karar, aslında kişinin kendisini, ilişkilerini ve bilgisini hangi zemin üzerine kurduğunu açığa çıkarır. İslami perspektif, toplumsal ilişkileri bir yatırım portföyü olarak değil kulluk görevinin bir parçası ve kardeşlik sorumluluğu olarak değerlendirir. Aynı ölçü, sahip olunan bilgi ve kültür için de geçerlidir: Bunlar bir üstünlük ya da itibar vesilesi değil kişiyi takvaya ve güzel ahlaka yaklaştırdığı ölçüde kıymet taşır.

Burada haklı bir soru akla gelebilir: İnsanlar biriktirmezse nasıl zenginleşecek? Bu soru bizi tam da yazının başındaki ana meseleye geri götürür. Kapitalizmde biriktirmenin neden bu kadar merkezî olduğunu yukarıda görmüştük: Birikim, hem üretimin büyümesinin hem de bireyin geleceğe dair güvencesinin ön koşulu sayıldığı için âdeta kendiliğinden bir zorunluluğa dönüşür

ve parayla da sınırlı kalmaz; insanın kendisi, ilişkileri ve bilgisi de biriktirilmesi gereken sermayelere dönüşür. İslami perspektifte ise sıralama tersine döner. Bu dizinin ilk yazısında ele aldığımız kesb literatürünün ortaya koyduğu üzere, Müslümanın asli gayesi mükellef olarak sorumluluklarını yerine getirmektir. Mal, helal yollardan ve dinî vecibeleri yerine getirmeye ve sorumlu olduğu kişilerin geçimini sağlamaya yetecek miktarda kazanılır. İhtiyat amacıyla sorumlu olunan kişilerin yaklaşık bir yıllık geçimine yetecek kadar bir birikim meşru görülmüştür; ancak bu, sınırsız sermaye biriktirme arzusun- dan tamamen farklı, sınırı belli bir tedbirdir.

Peki, zenginlik nereden gelir? İslam, zenginliği bizatihi yasaklamaz; onu amaç olmaktan çıkarır. Kişi ayakkabı üretmek ya da tamir etmek gibi meşru bir kazanç yoluyla topluma katkı sağlarken bu sürecin tabii bir neticesi olarak zenginleşebilir. Ancak burada zenginlik, peşinden koşulan bir hedef değil Allah’ın rızası aranırken ortaya çıkan bir sonuçtur. Aradaki fark yalnızca niyette kalmaz; insanın kendisine, çevresindeki insanlara ve sahip olduğu imkânlara bakışını kökten değiştirir. Sınırsız birikimi merkeze alan bir zihniyet, insanı bir metaya, ilişkileri bir araca, bilgiyi bir statü göstergesine dönüştürürken kulluğu merkeze alan bir zihniyet, insanın kendisini de ilişkilerini de bilgisini de asli değerleriyle korur. Bir sonraki yazıda, bu birikim tutkusunun en güncel ve en uç biçimlerinden biri olan hızlı zenginleşme arzusunun ve onun spekülâtif yatırım araçlarındaki tezahürlerini ele alacağız. ■

TOPLUMSAL VİCDAN VE SANATKÂRANE TAVIR

|| Emrah ATİŞ

Her toplumsal olay, bireysel bir kaosu ortaya çıkarır. Bu karmaşada çarpınan insan, geçiş süreci içindeyken bir çıkış yolu aramaktan kendini alıkoyamaz. İlkın, durumu tanımlamak ya da en azından anlamaya çalışmak ister. Herkesin kendince bu durum karşısında aldığı bir refleks vardır. Toplumsal felaketler, acı olaylar karşısında kimimiz görmezden gelerek yokmuş gibi davranırız kimimiz dünyanın başımıza yıkıldığını düşünüp yeise kapılırız. Fakat sanatçı kimliğini üzerinde taşıyan kişiler, bu durum karşısında diğer insanlar gibi davranamaz. Meseleyi tanımlamaktan, bilmekten ya da anlamaktan ziyade toplum üzerinde bıraktığı etkiyi, bu etkinin ortaya çıkardığı duygusal karmaşayı idrak etmeye çalışırlar. Sanatçının asıl görevi somut bir arşivcilik değildir. Ya da bir tarihçi gibi yaşanan olayları yorumlamak asli sorumluluk alanında olmamalıdır. Onun işi, toplumun ve bireyin duygularını hissetmektir. Duyguların cesurca, asilce ve samimi bir şekilde yaşanmadığı hiçbir durumda kabulleniş ve şifa aşaması başlamaz.

Bu yazıda “sanatçının toplumsal meseleler karşısındaki duruşu” olgusundan ziyade bu duruşun nasıllığı üzerine bir bahis açmak istiyorum. Çünkü yaşadığı toplumun sevinçlerini, kederlerini, kültürünü, varoluş sancılarını, duruşunu, davalarını, hayatı anlamlandırma yollarını, acılarla baş ediş şekillerini iskalayan sanatçı başarısız olur. İster roman yazsın ister şiir, ister toplumcu gerçekçi resimler çizsin, sanatçının besleneceği ana kaynak, içinde yaşadığı toplumdur. Bu yüzden toplumu ilgilendiren her meselede, meselelerin doğurduğu duygularla hemhâl olmak onun gayriresmî işidir zaten. Tam da burada şöyle bir soru ortaya çıkıyor: Bunu nasıl anlatmalı, nasıl işlemeli?

“Ötekinin karanlığını anlatmak-kendi karanlığıyla yüzleşmek.”

Sanatçının en temel çıkmazlarından biri “başkasının karanlığı”nı anlatırken kullandığı koyuluktur. Çünkü biz insan olarak başkasının yanlışını, günahını, nefretini daha koyu algılarız. Fakat mesele bizimle alakalıysa o koyuluk yerini kısmen daha açık bir hâle bırakır. Bu başlığı açmamdaki temel sebep

yakın zamanda sinemalarda gösterime giren bir film. Birkaç hafta boyunca sanat camiasının gündemini meşgul eden bu film, bazı eleştirmenler tarafından sinematografik açıdan olumlu olarak eleştirilirken birçok sanatçı tarafından yoğun şekilde olumsuz bir eleştiriye maruz kaldı. Ben ikinci tarafta yer alıyorum. Film, birkaç sene önce yaşanan bir katliamı perdeye taşıyor. Fakat bunu yaparken “ötekinin karanlığını anlatarak” gösterime koyuyor. Film boyunca iki köyde bulunan insanlar içinde hiç

kimsenin yüzünün gülmemesi, neredeyse kundaktaki bebeklerden tutun da köyün tüm ihtiyarlarına kadar herkesin bir paranoya hâlinde olması bu tezimizi haklı çıkarıyor. Çünkü yönetmen, tanımadığı bir toplumu kendi zihin sürecince inşa ettiği bir bakış açısıyla anlatıyor. Zaten bölgede yaşayan sanatçı ve eleştirmenlerin neredeyse tümünün karşı durduğu temel mesele bu. Hiçbiri, “bu olayın neden anlatıldığıyla” ilgilenmiyor. Evet, anlatılmalıydı diye ekliyorlar. Fakat bunu bölgeyi bilmeyen, bölgedeki insanların dinle ilişkisini anlamayan, olayın toplumda oluşturduğu duygulardan ziyade yaşananların kendisini kopkoyu bir şekilde anlatmayı seçen bir yönetmen eliyle yapılmasına karşı duruyorlar.

Dostoyevski, *Suç ve Ceza*’da tarihin en acımasız karakterlerinden birini üretir. Raskolnikov bir katildir. Biri hamile iki kişiyi hunharca katleder. Fakat bu karakteri üretirken ötekinin karanlığını anlatmak yerine kendi karanlığıyla yüzleşmek formunu kullanır. Raskolnikov, kitap boyunca kendi vicdanıyla yüzleşir. Bir katildir fakat aynı zamanda bir insandır. Bu yöntem tabii ki “bir katili aklama çabası” değildir. Yazarın/sanatçının burada yaptığı şey insan doğasını anlama çabasıdır. Bunu yaparken de içinde yaşadığı toplumun sancılarını, neliğini ve ne deilliğini, karakterini, bu suçu işlemeye iten sebepleri gün yüzüne çıkarır. Hepimiz, işlenen bir suç karşısında elimizden geldiği ölçüde tepkimizi ortaya koyarız. Fakat

birçoğumuz suçu işleyen kişinin bu toplum içinde büyüdüğünü, içinde taşıdığı karanlığı bizim aramızda çoğalttığını görmek istemeyiz.

“Toplumsal meseleler estetikten yoksun anlatılabilir mi?”

Estetik, sanatın en temel nüvesidir. Sadece sanatın değil yaratılan tüm varlıkların bir estetik bakışla var edildiği görülür. Allah (c.c.), en güzeldir, her şeyi en güzel yaratandır. Bu ilahi tutum, biz insanlara da bir örnek teşkil eder. Bu yüzden hem ilahi kitaplarda hem de peygamberlerin sünnetlerinde bir işi yaparken en güzel şekilde yapmak özendirilir. Buradan yola çıkarsak toplumsal meseleleri anlatırken estetikten yoksun bir metodu kullanmak bir sanatçı için tam anlamıyla faciadır. Estetikten yoksun oluşturulan her eser sadece bir derleme ya da arşiv niteliğinde olur. Böyle bir durumda yazılacak bir romanın, roman tekniği olarak iyi hazırlanması; çekilecek bir filmin de teknik açıdan mükemmele yakın olması arzulanmalıdır.

“Hakikati haykırmak ancak cesurların işidir.”

Sanatçı, yaşanan bir olayla ilgili fikirlerini cesurca söyleyebilmelidir. Bu durum yalnızca sanatçıyla alakalı değildir; içinde yaşadığı toplumun ve toplumsal yönetim mekanizmasının da sorumluluğu altındadır. Bazen baskın görüşe, genel kabule rağmen sanatçının dilinin, kaleminin, boyasının, deklanşörünün keskinliğini

”

Sanatçının asıl görevi somut bir arşivcilik değildir. Ya da bir tarihçi gibi yaşanan olayları yorumlamak asli sorumluluk alanında olmamalıdır. Onun işi, toplumun ve bireyin duygularını hissetmektir.

artırması gerekir. Fakat günümüz dünyası maalesef buna pek müsaade etmiyor. “Vela tecessesû!” emri, Kur’an-ı Kerim’de bakiyken sırf toplumsal bir meseleyi dillendiriyor diye birçok sanatçı şahsi hayatındaki hatalarının faş edilmesiyle tehdit ediliyor. Ya da sosyal medyada paylaştığı, beğendiği bir gönderi yüzünden sivil ölümüne mahkûm edilebiliyor. Alenen aşağılama, suça teşvik etme, toplumsal norm ve değerleri yok sayma, ırkçılık, görünür şiddet ve küfür... Bu bağlama girmeyecek şekilde her insanın fikrini açıkça beyan etme hakkı olduğu gibi bir sanatçının da -belki biraz daha pozitif bir ayrımcılık yapılarak- fikirlerini en üst perdeden açıklama hakkı vardır, olmalıdır.

“Direniş, bir sanatçının en onurlu duruşudur!”

Uzun yıllardır çeşitli coğrafyalarda bir zulüm hâkim. Bu zalimler, olabildiğince haysiyetsiz ve görünür bir şekilde zulümlerine devam ediyor. Dünyanın genelinde neredeyse bu durum var. Küresel çeteler, emperyalist hezeyanlara kapılan kişiler, siyonist katiller, tüm dünyanın gözü önünde ufacık bebekleri öldürebiliyor, milyonlarca masum sivil yerinden edebiliyor. Modern dünyada sanatçı, tam olarak bu sınavın bir parçası konumunda. Özellikle Batı’daki sanatçılar bu yüzleşmeyle derin bir şekilde karşı karşıyalar. Yıllarca savundukları değerler birer birer paramparça olmuşken birçoğu susmayı tercih ediyor. Susmayıp konuşanlar ise bu çete-

”

**Küresel çeteler,
emperyalist
hezeyanlara
kapılan kişiler,
siyonist katiller,
tüm dünyanın
gözü önünde
ufacık bebekleri
öldürebiliyor,
milyonlarca
masum sivil
yerinden
edebiliyor.
Modern dünyada
sanatçı, tam
olarak bu sınavın
bir parçası
konumunda.**

ler tarafından dışlanıyor, aşağılanıyor, işinden ediliyor ya da çeşitli baskılarla yok edilme-ye çalışılıyor. Gazze meselesi uzun bir süre Müslüman Yahudi meselesi olarak algılandı. Fakat geldiğimiz noktada bu işin aslında bir insanlık meselesi olduğu reddedilemeyecek bir gerçek olarak önümüzde duruyor.

Yaklaşık 8 ay önce Özgürlük Filosuyla Gazze yoluna revan oluşumun amaçlarından biri de buydu. Kalemim gücüyle zalimlerin zulümlerini dünyaya duyurabilmek... Filoda birçok aktivistle tanıştım. Bunların bir kısmı kendi ülkelerinde tanınan yazarlardı. Ben kendimi, “Benim kardeşlerim öldürülüyor, tabii ki gideceğim.” diye cesaretlendirirken onlar “Bu zulüm karşısında asla sessiz kalamayız!” diye onurlu bir duruş içindeydi. Birçoğu hâlâ eserlerini yayımlamadı. Çünkü az önce bahsettiğim bazı kaygıları onlar da yaşıyordu. Bu meseleyi bir anlık duygu patlamasıyla dillendirip saman alevi şeklinde duyurmaktan ziyade kalıcı birer esere dönüştürüp hem zalimi hem mazlumu hem de bu yolculuğu gelecek nesillere aktarmayı amaçlıyorlar. Bunu amaçlamanın önemli bir tarafı da şu: Mesele sadece Gazze meselesi değil. Sanatçı, bakış açısı ve ortaya koyduğu eserle topluma bir örneklik sunar. Bu yolculukta ortaya çıkacak tüm eserler, şimdi ve gelecekte yaşanacak olası zulümler için bir ayna, bu zulümler karşısında susmayan insanlar için ise birer direniş reçetesi olacaktır. ■

KOYUNHISAR MUHAREBESİ

Alparslan AKÇA

**Tarihin akışını değiştiren olaylar da tıpkı doğa olaylarına benzer:
Bazen yatağında durağan ırmakların birden sel olup coşkun akması
bazen nehirlerin yatak değiştirmesi gibi...**

Bazen de küçük çaylar, koca koca kayaları çatlatır da arkasından gelecek olan büyük akıntılara yol açar. 27 Temmuz 1302'de Koyunhisar'ın tozlu düzlüklerinde yankılanan kılıç sesleri, o çatlağı açacak hamle ve ileride gelecek devletleşme iradesinin de habercisiydi.

**Kayı Boyu beylerinden
Ertuğrul Gazi'nin oğlu
Osman Bey, konargöçer
aşiretini bir arada tutuyor;
yerel tekfurarla (Bizans'ın
uç beyleriyle) mücadelesini
sürdürüyor, Anadolu'daki
yerini sağlamlaştırıyor; dağınık
hâlde bulunan diğer Türkmen
beyleri ise artık her yerde onun
adını duyuyor, yiğitliğini ezber
ediyordu.**

Osman Bey, çevresindeki Türkmen nüfusunu gaza ve cihat idealinde buluşturmaya çalışıyor, gayrimüslimlere hoşgörüyle davranarak onların sadakatini kazanıyor;

**Ermenibeli (1284), Kulacahisar (1285),
Karacahisar (1299) ve İznik (1301) gibi muhtelif
kuşatma, gaza ve fetihlerle de tarihteki rolünü
kuvvetlendiriyordu. Böylece Koyunhisar zaferine giden
süreç giderek hızlanıyordu.**

Takvimler 27 Temmuz 1302'yi gösterdiğinde Osman Bey ve cengâverleri, Koyunhisar'da Bizans İmparatorluğu'nun büyük ve düzenli ordusuyla karşı karşıya geldi ve tarihteki ilk düzenli meydan savaşını kazanarak "aşiret" nehirlerinden "devlet" denizlerine yelken açtığını ilan etti. Bu zafer, onun için yalnızca askerî bir başarı değil âdeta bir meşruiyet beratıydı.

Böylece diğer Anadolu beylikleri arasında Osman Gazi'nin itibarı daha da artmış; Anadolu'daki Türkmen nüfus, gazalara katılmak için kitleler hâlinde onun sancağı altına girmeye başlamıştı. Bu zaferden sonra Anadolu'nun dört bir yanından gaziler, dervişler ve aşiretler, siyasi rüşünü kanıtlayan Osman Gazi'nin liderliği etrafında bir araya geldiler.

Koyunhisar Muharebesi'nde edinilen zafer, uç beyliğinden cihan devletliğine giden yolda mühim bir

kırılma noktasıdır.

Osmanlı askerî teşkilatının esnekliğini ve etkinliğini göstermesi bakımından önemli olan bu savaş; Osmanlıların bölgede geçici bir akıncı grubu olmadığını,

aksine kalıcı bir siyasi güç olduğunu tescilleyen ve Bizans'ın Anadolu'daki son savunma hatlarını da kıran tarihî dönüm noktalarındandır.

Bu büyük zafer aynı zamanda Osmanlı'nın "devletleşme" iradesinin de toprağa kazınmış bir senedir.

CERİR B. ABDULLAH EL-BECELİ: DEYRİZOR’UN BAĞRINDA MİSAFİR ETTİĞİ SAHABİ

|| Enbiya YILDIRIM

Allah Resulü’nün öyle arkadaşları vardı ki hayatlarını okuduğunuz zaman acaba oturmayaya hiç vakitleri olmuş mudur, dersiniz. Bu sorunun ardından da İslam davetinin insanların gönüllerine ulaşması için ne yapmak gerektiğini anlarsınız. Bunun adı fedakârlıktır ve Cerir b. Abdullah bunun en iyi örneklerindendir.

Allah Resulü’nün yanında

Tam anlamıyla görgülü, cemiyyet adamı bir insan olan Cerir, Yemenli Becile kabilesinin reisiydi. Hicretin onuncu yılında, ramazan ayında yüz elli kişilik bir heyetle Resulullah’a (s.a.s.) geldi. Şehre girmeden önce üstünü başını değiştirerek güzel elbiselerini giydi. (Ebu Nuaym,

Ma’rifetu’s-Sahâbe, II, 592.) Kirlenmiş elbiselerle huzura çıkmak istemiyordu. Resulullah da onun hakkında bilgiye sahipti. Gelişini öğrenince “Birazdan size Yemen’in en hayırlılarından biri gelecek, sanki onun yüzünde bir meleğin nuru vardır.” (İbn Abdilber, *İstiab*, I, 237) buyurdu. Huzura girince de yanındaki cüppeyi oturması için yere serdirdi ve şöyle buyurdu: “Size bir toplumun büyüğü gelince onu ikramla ağırlayın.” Cerir ise cüppeyi alarak göğsüne götürdü ve “Siz bana ikram ettiğiniz gibi Allah da size ikramda bulunsun.” dedi. (Zehebi, *Nübelâ*, II, 532-3) Şehadet getirip Hz. Peygamber’e (s.a.s.) bağlılığını sundu.

Efendimiz (s.a.s.) sohbet sırasında memleketindeki durumları sordu. O da İslam’ın büyük oranda bölgeye hâkim olduğunu, putların kırıldığını ve ezanların okunduğunu söyledi. (İbnü’l-Cevzi, *Muntazam*, V, 244; İbnü’l-Esir, *Kâmil*, II, 168; Diyarbekri, *Târîhu’l-Hamîs*, II, 198) Hasam kabilesi topraklarındaki tapınakta bulunan Zülhalesa putunun ise hâlâ yıkılmadığını ekledi. Burası Cahiliye Dönemi’nde Kâbe’ye “Şam Kâbesi”, Zülhalesa’ya da “Yemen Kâbesi” denilerek alternatif olarak benimsetilmeye çalışılan bir yerdi. (İbn Kesir, *Bidaye*, II, 243) Resulullah (s.a.s.) bunu öğrenince ona bir sancak verdi ve bu sorunu çözmesini istedi. O da geri döndükten sonra

bir birlik eşliğinde bu görevi yerine getirdi: Putu kırdı, tapınağı da ateşe verdi. Görevi tamamlamasının ardından bir haberciyle müjdeyi Peygamberimize ulaştırdı. Daha sonra da Hz. Peygamber (s.a.s.) memnuniyetini dile getirerek bu eyleme katılan herkese hayır duada bulundu. (Buhari, 3823; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 261; İbn Kesir, *Bi-daye*, IV, 432) Ardından Cerir, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) görevlendirmesiyle yaşadığı bölgedeki gayrimüslimleri İslam'a davet çalışmalarını yürüttü. (İbnu'l-Cevzi, *Muntazam*, IV, 7.) Bu çabaları sayesinde Yemen'de İslam'ın gönüllere yerleşmesinde büyük katkısı oldu. Veda Haccı'nda da Peygamberimize eşlik etti. (Buhari, İlim, 121)

Allah Resulü'nün (s.a.s.) ömrünün sonlarındaki bu arkadaşlığa baktığımızda Efendimizin ona büyük itibar gösterdiğini, onun da bunu hak ettiğini görürüz.

Resulullah'ın ardından

Hz. Peygamber (s.a.s.) vefat edince Arap Yarımadası'nda dinden dönmeler yaşandı. Cerir'in kabilesi de bunlardan biriydi. Hz. Ebubekir hemen Cerir'i kendi kabilesi ile Hasam'a gönderdi. Büyük kısmı Cerir'in etkili konuşması sonrasında tekrar İslam'a döndü. Çok az bir kısmı ise silahlı direniş yolunu tercih etti ama nihayetinde onlar da hatalarından vazgeçtiler. (İbnu'l-Esir, *Kâmil*, II, 227) Böylece Cerir'in bölgesinde isyanlar bastırılmış oldu.

Hz. Ebubekir Yemen'deki isyanları bastırmak üzere Muha-

cir b. Ümeyye'yi görevlendirdi. Cerir, kendi bölgesinde görevi tamamladıktan sonra ona katıldı ve Necran'dan Sana'ya kadar olan bölgede sükûnet sağlandı. (Taberi, *Tarih*, III, 329; İbnu'l-Esir, *Kâmil*, II, 229) Bu arada Hz. Ebubekir, bugünkü Suudi Arabistan sınırları içinde bulunan Yemame'de peygamberliğini ilan eden sahte peygamber Müseylimetülkezzâb üzerine Halid b. Velid komutasında bir ordu göndermişti. Savaşta sahte peygamber öldürülmüş ancak Halid'in ordusundan da ölenler ve yaralananlar olmuştu. Bunun üzerine Halid, Hz. Ebubekir'e takviye birlik gönderilmesi için bir mektup yazdı ve Cerir'in buna uygun olduğunu belirtti. Hz. Ebubekir de Cerir'e mektup yazarak Halid'e yardıma gitmesini istedi. Cerir de dört yüz kişiyle ona katıldı ve sonrasında Irak'ın bazı bölgelerinin fethinde Halid'e destek oldu. (Belazuri, *Fütûhü'l-Buldân*, s. 243)

Hz. Ömer dönemi

Hz. Ömer halife olunca kaybettikleri yerleri almak isteyen Sasanilerin harekete geçtiğini öğrendi. Hemen Ebu Ubeyde es-Sekafi komutasında bir orduyu bölgeye gönderdi. Cerir de kendi birliğiyle ona katıldı. Köprü Savaşı olarak anılan muharebe Müslümanların yenilgisiyle sonuçlandı. Cerir, Hz. Ömer'in huzuruna çıktı ve çok asker kaybettiğini arz etti. Hz. Ömer de ona, kendi kabilesi ile diğer kabilelerden yeni bir birlik kurmasını emretti. Böylece Cerir, dört bin kişilik yeni

”

**Cerir, güngörmüş,
asil ve ufuk
sahibi bir insandı.
Hiçbir zorlama
olmaksızın
Medine'ye gelip
Müslüman
olmuştu.
Resulullah'a
(s.a.s.) karşı
da son derece
saygılıydı.**

ordusuyla Irak tarafına doğru yola çıktı. Bu defa düşmanla Kûfe yakınlarındaki Nuhayle’de karşılaştılar. Şiddetli çatışmaların sonunda düşman yenildi ve komutanları Mihran’ı bizzat Cerir öldürdü. Böylece Nuhayle’yi fethettiler. (Belazuri, *Fütûhü’l-Buldân*, s. 249-50; İbn Kesir, *Bidaye*, VII, 35-6)

İranlıları yine Kûfe’ye yakın bir yer olan Kussu’n-Nâtıf’ta da yendi. Medain’e çekilen düşman burada çok büyük bir ordu hazırlığına başlayınca Hz. Ömer hem ona hem de bölgede bulunan Müsenna b. Harise’ye mektup yazarak güçlerini birleştirmelerini emretti. Sonra da Irak cephesi başkomutanı Sad b. Ebu Vakkas kumandasında büyük bir orduyu destek için gönderdi ve her ikisine onun komutasına girmelerini yazdı. Bu sefer İranlılarla Kadisiye’de karşılaştılar. İran ordusunda filler de vardı. Sad, bu savaşta Cerir’i sağ cenahın komutanlığına atadı. Çok çetin geçen savaşta başkomutanları Rüstem’in öldüğü düşman ordusu büyük hezimet yaşadı. Böylece başşehir Medain, Müslümanların eline geçmiş oldu. Son Sasani Kisrası Yazdicer ise (bugünkü İran sınırında bulunan) Hulvan’a sığındı ve askerlerinin Celula’da (bugünkü Irak’ın İran sınırındaki Diyala’da) toplanmasını emretti. Bunun üzerine Cerir, atlı birlikleriyle Müslümanlar ile İranlılar arasında tampon bölge oluşturarak muhtemel saldırıya karşı tedbir aldı. Rüstem’in kardeşi Hurrezaz’ın komutasındaki düşman, Celu-

la’da yapılan bu savaşta da büyük hezimete uğradı. (Belazuri, *Fütûhü’l-Buldân*, s. 260)

Savaş sonrasında Cerir, Hz. Ömer’in kendisine vadettiği üzere, ganimetlerin dörtte birinin beraberinde savaşa katılmış kabile mensuplarına ait olduğunu ifade etti. Amacı onların moralini yüksek tutmaktı. Durumu Hz. Ömer’e soran Sad’a, halifeden gelen cevap ise şöyleydi: “Eğer kendisini ve kabilesini müellefe-i kulûb gibi İslam’a kazandırılacak kişiler olarak görüyorlarsa onlara o hisseyi verin. Yok, eğer sırf Allah rızası için Allah yolunda savaşıtlarsa o takdirde diğer Müslümanlar gibidirler. Onların lehine olan şey onların da lehinedir; aleyhlerine olan şey onların da aleyhinedir.” Halifenin çarpıcı ifadeleri karşısında Cerir, diğer Müslümanlara göre ilave bir taleplerinin olmadığını söyleyerek -iyi niyetle dile getirdiği- talebinden vazgeçti. (Belazuri, *Fütûhü’l-Buldân*, s. 263-4)

Savaşın ardından Sad, Cerir’i Hulvan’a gönderdi. Ordu, Hulvan’a yaklaşınca orada bulunan Yazdicer, İsfahan’a doğru kaçtı. Cerir de sulh yoluyla Hulvan’ı teslim aldı. Daha sonra gerçekleşen çeşitli savaşlarda da başarılar göstererek Hulvan’a döndü ve Ammar b. Yasir, Kûfe’ye vali olarak atanana kadar şehri yönetti. (Belazuri, *Fütûhü’l-Buldân*, s. 295) Hz. Ömer’in emri üzerine Ebu Musa el-Eşari’ye yardıma giderek Şüşter’in fethine de katıldı. (Belazuri, *Fütûhü’l-Buldân*, s. 369)

Müslümanları Sasani topraklarından ebediyen çıkarmak is-

teyen Yazdicer bu sefer Niha vend’de büyük bir ordu topladı. Hz. Ömer bu savaşta Numan b. Mukarrin’in, şehadeti hâlinde Huzeyfe b. Yeman’ın, o da şehit olursa Cerir’in komutanlık yapmasını istedi. (Belazuri, *Fütûhü’l-Buldân*, s. 296) Halifenin bu kararı Cerir’in onun nezdindeki konumunu gösterir. Savaş sonunda Sasani ordusu tamamen dağıldı ve bir daha toparlanamadı. Bu savaşla birlikte Irak’ın fethi tamamlanmış oldu.

Hz. Ömer, Ammar’dan sonra Kûfe valiliğine Muğire b. Şu’be’yi getirdi. Şu’be de onu Hemedan üzerine gönderdi. Cerir ilk seferinde şehri fethedemedi, hatta savaşta bir gözünü kaybetti. (İbnü’l-Esir, *el-Kâmil fi’t-Tarih*, II, 406) Bir süre sonra şehri yeniden kuşatarak İslam topraklarına kattı.

Hz. Osman dönemi

Cerir, Hz. Osman Dönemi’nde Kûfe Valisi Muğire’ye bağlı olarak bir süre Hemedan valiliği yaptı. (Belazuri, *Fütûhü’l-Buldân*, s. 313) Daha sonra Said b. Âs kumandasında Azerbaycan fetihlerine katıldı ve bazı şehirleri fethetti. Hz. Osman, başarılarından dolayı onu ödüllendirdi. (Belazuri, *Fütûhü’l-Buldân*, s. 302, 269) Kûfe Valisi Muğire’nin de vefat edeceği sırada yerine onu vekil bıraktığı nakledilir. (Zehebi, *Tarihü’l-İslam*, II, 390) Anlaşılan o ki herkes nezdinde muteber bir insandır.

Hz. Ali dönemi

Hz. Ali de halife olunca çeşitli vesilelerle Cerir’in devlet tecrübesinden yararlanmıştı.

Cemel Savaşı'nı kazanmasının ardından Cerir'i, ikamet ettiği bugünkü Deyrızor'un bir ilçesi olan Busayra'dan Kûfe'ye çağırarak kendisine biat etmesi için onu Muaviye'ye gönderdi. Cerir, Muaviye ile yaptığı görüşmelerden sonuç alamadı. Durumu bildirmek için geldiği Hz. Ali'ye, "La ilahe illallah" diyenlerle savaşımayacağını söyleyerek tarafsız kaldı. Geldiği yere geri dönerek bir anlamda uzlet hayatı sürmeye başladı. 51/671 yılında burada vefat etti. (Zehebi, *Nübelâ*, II, 536; Sibtu'bni'i-Cevzi, *Mir'atü'z-Zemân*, VII, 215)

Allah Resulü ile ilişkileri

Cerir, kabile reisi olması hasebiyle güngörmüş, asil ve ufuk sahibi bir insandı. Hiçbir zorlama olmaksızın Medine'ye gelip Müslüman olmuştu. Resulullah'a (s.a.s.) karşı da son derece saygılıydı. Kabilesinden insanlarla birlikte Peygamber

Efendimizi ziyaret ettiklerinde son derece saygılı davranırlar ve selam verdikten sonra onun işaretiyle oturlardı. (İbn Sad, *Tabakât*, Mütemmimü's-Sahabe, s. 805) Hz. Peygamber de bu yönlerini takdir ederdi. Bu yüzden ona, "Şüphesiz ki Allah sana güzel bir yaratılış vermiştir, sen de ahlakını güzelleştir." buyurmuştu. (Kenzu'l-Ummâl, 5157) Keza "Cerir, bizim ehl-i beyttendir; dıştan olduğu gibi içten de." (Taberani, *Kebir*, 2211) buyurarak onu da ailesinin bir ferdi olarak saymıştır. Zaten kendisi de bunu teyit etmekte ve şöyle demektedir: "Resulullah, Müslüman olduğumdan beri beni hiç huzuruna girmekten alıkoymadı ve ne zaman görse gülümsedi." (Buhari, *Menâkıbu'l-Ensâr*, 3822)

Şahsiyetinin yansımaları

Hz. Ömer'in; yakışıklılığı nedeniyle "bu ümmetin Yusuf'u"

diye tarif ettiği Cerir, giyimine çok dikkat ederdi. (İbn Sad, *Tabakât*, Mütemmimü's-Sahabe, s. 815) Bunun yanında o son derece mütevazıydı. Nitekim Enes b. Malik, yaşı büyük olmasına rağmen Cerir'in birlikte bulunduklarında kendisine hizmet ettiğini söylemiş, Cerir de ensardan bir şey yaparken gördüğü herkese yardıma koştuğunu belirtmiştir. (Buhari, 2888; İbn Hacer, *İsabe*, I, 583) Bunun yanında o, bildiği hakikati söylemekten çekinmeyen biriydi. Bu yüzden de yöneticileri zaman zaman usulünce uyarırdı. Nitekim Ermeniyeye bölgede ordusuyla erzak sıkıntısı çekince o vakitler halife olan Muaviye'ye yazdığı mektupta, "İnsanlara merhamet etmeye ne Allah da merhamet etmez." hadisini hatırlatmıştı. (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 19194) ■

RUTİNLERİMİZ BİZİ GÜVENDE Mİ TUTAR YOKSA MONOTONLUĞA MI HAPSEDER?

“Güven, denge ve yenilik arasında bir yolculuk...”

Hayatımızın omurgasını oluşturan ve güvende hissetmemizi sağlayan, belirli bir düzen içinde tekrar ettiğimiz davranışlarımızdır rutinlerimiz. Hep şikâyet etsek de kurtulmak istesek de bazen monotonluk hissi verse de yine de vazgeçemediklerimizdir. Onlar sayesinde kendimizi daha kontrollü, daha güvenli ve hayatımızı daha yönetilebilir hissederiz. Rutinler aynı zamanda hayatımızdaki kaosu düzenleyerek beynimizin gerekli olan enerjiyi kaybetmesini minimize eden bir sistemdir. Beynimiz belirsizlikten hoşlanmaz; hep aynı alışkanlıkların tekrarı beyne güvenli bir ortam hissi verirken daha az enerji harcar. Tekrar eden eylemler, beyinde “otomatik pilot” moduna taşınır. Dikkatimiz sınırlı bir kaynaktır ve etkin kullanılmalıdır. Bu, beynin enerjisini koruma stratejisidir.

Davranış hâline gelen rutinler aynı zamanda dopamin salgılanmasını sağlar, bizi mutlu hissettirir ve bu bir ödüldür. Tekrar bu hissi yaşamak, o rutini sürdürmemize neden olur; yani motivasyon ve kalıcılık sağlar.

Yaşam döngümüzün başlangıcında ve bitişinde rutinlerin hayatımızda ne kadar çok yer kapladığını görebiliriz. İlk çocukluk döneminde gelişimimiz için uyku ve beslenme rutinleri hayati önem ta-

sır. Bu düzen zihinsel ve fiziksel gelişimimizi desteklediği gibi düzensizlik ise gelişim sorunlarına yol açar. Sürekli aynı saatlerde uyumak, aynı saatlerde beslenmek, aynı masalları ve ninnileri dinlemek, aynı mekânlarda bulunmak, güven duygusu oluşturmamızda etkin rol oynar. Çocukların aynı masalı dinlerken yapılan küçük değişikliklere bile itiraz etmesi, kendi uyku ve beslenme düzenini araması, yeni ortamlarda uyumsuzluk göstermesi, rutinin bozulmasının, güvenli alandan çıkma endişesi olarak yorumlanabilir.

Sonrasında geliştirdiğimiz alışkanlıklarımız, büyüdükçe şekil değiştirerek bize eşlik etmeye devam eder. Ders çalışma, sağlıklı yaşam ve iş hayatı rutinlerimiz ile inancımız gereği yaptığımız ibadetlerimiz, günlerimizi bir düzen içinde yaşamamıza yardımcı olur. Güvenli sulardan çıkmamak adına hep aynı mekânlara gitmek, aynı filmi defalarca seyretmek, aynı yerlerde tatil yapmak, hep aynı kahveyi aynı dostlarla içmek bizi güven duygusuyla kuşattığı için iyi hissettirir.

Yaşlılıkta da en az çocuklukta olduğu kadar, hatta belki daha fazla ihtiyaç duyarız rutinelere. Belleğimiz zayıflamış, fiziksel yavaşlama başlamış olacağından rutinlerle kurulan düzen günlük yaşamımızı kolaylaştırır. İlaç kullanımı, sağlık kontrolleri, beslenme ve uyku rutinleri sağlığımız için kritik rol oynar. Yaşlılıkta rutinler, belirsizlikten doğan kaygıyı da azaltır.

Rutinleri oluşturmak kadar onları sürdürebilmek de sadelik ve küçük adımlarla mümkündür. Araştırmalarda aynı saatte uyanan, aynı saatte kahve içen ya da kahvaltı yapan, manevi bir eylemde bulunan kişilerin güne hem zihinsel hem de duygusal anlamda güçlü başladıkları; dolayısıyla kontrol hissinin artıp kaygılarının azaldığı tespit edilmiştir. Örneğin her sabah on beş, yirmi sayfa kitap okumanın yıl sonunda okuma listesine katkısı yanında zihin dünyasında fark yaratacağı muhakkaktır. Aynı mantıkla her gün bir sayfa yazı yazmak, bir kitabın yazımına büyük destek sağlar.

Rutinler, karmaşık, belirsiz ve gündemin sürekli değiştiği dünyamızda kararlı, sistemli ve güvenli bir limandır. Ancak belli bir süre sonunda bu düzenin getirdiği güvenlik hissi yerini monotonluğa, sıkışmışlık hissine bırakabilir. Hep aynı saatte kalkmak, aynı kahvaltıyı yapmak, aynı yolları kullanmak, aynı dostlarla buluşmak bazen yenilik isteğine teslim olur. Yenilikte heyecan ve enerji vardır. Yeni bir etkinlik merakla gelir ve bizi canlandırır. Yeni bir yol, yeni bir mekân, yeni bir ortam enerji verir ve rutin davranışlarımızda olduğu gibi beynin ödül sistemi tekrar devreye girerek dopamin salgılar. Yenilik, motivasyon ve kişisel gelişime katkı sunar. Ancak sürekli yenilik arzusu da bir noktadan sonra sistemi yorar; güvenli alan olmadığından tetikte ve stresli olmayı beraberinde getirir.

Yani aslında ne tamamen rutinlerle örülü, düzenli ama monoton bir dünya ne de yenilik ve heyecanla dolu, stresli ve kaygılı bir dünya bizi mutlu eder. Her şeyde olduğu gibi denge burada da devreye girer. Kendimize ve kişiliğimize uygun bir denge bulabilirsek hayatımızı her iki koldan da beslemek mümkündür. Monotonluğu tetikleyen ve artık güven vermeyen rutinleri eleyerek, bizi çok zorlamayacak yenilikleri hayatımıza alarak beynimize ihtiyacı olan enerjiyi vermiş oluruz. İşe farklı yollardan gitmek, farklı bir yemeği denemek, yeni bir kursa başlamak, yeni bir spor dalı denemek gibi ufak değişiklikler rutinlerimizi bozmadan bizi monotonluktan çıkarabilir.

Bazı zor zamanlarda, mesela karantina günlerinde, doğal afetlerde, savaş gibi olağanüstü dönemlerde o çok şikâyet ettiğimiz rutinlerin aslında bir nimet olduğunu anlarız. Belirsizlik ortamlarında hayatın kontrolünün bizden çıktığını hissettiğimiz anlarda, her zaman yapabildiğimiz alışkanlıkların yapılamayışı ve güvende hissedemeyişimiz, rutinlerin hayatımızdaki önemini gösterir. Şikâyet etmek yerine şükretmemiz gerektiğini fark ederiz ve “Rutin nimettir.” sözü kulağımıza küpe olur.

Büyük fikirler ve projeler, küçük rutinlerin ürünüdür. Haruki Mu-

rakami uzun yıllardır her gün aynı saatte yazı yazdığını, bunu alışkanlık hâline getirdiğini söyler; bu da onun üretkenliğini açıklar. Olimpiyat sporcularını da yarıştaki performansından çok, o güne kadar tekrarladıkları günlük antrenmanlar başarıya taşır. İnsanlık tarihindeki önemli buluşlar da tekrar eden, sabırla yinelenen ve rutin hâline gelen sayısız deneyimler sonucudur.

Sonuç olarak başarılı bir hayat, her gün atılan ufak adımların rolüyle daha da anlam kazanır. Bu huzurlu hayatın inşasında rutinlerimiz temel taşlardır. Başarı ve ruh dinginliğimiz çoğunlukla rutinlerin sadeliğinde gizlidir. Küçük başlangıçlar, küçük adımlar, tutarlı ve düzenli tekrarlar, küçük ödüller ve sabırla güvenli ve başarılı bir hayat her zaman daha mümkündür. ■

BİR MESCİTTE BAŞLAYAN KUR'AN YOLCULUĞU

Feyzullah YANIK

Sarıkaya Müftülüğü Din Hizmetleri Uzmanı

2018 yılı ağustos ayında Sinop Atatürk Devlet Hastanesi Mescidi'ne imam hatip olarak naklen atandım. Bu görev, imam hatip olarak meslek hayatımda ilk defa bir sağlık kuruluşu bünyesinde din hizmeti sunacak olmam bakımından benim için ayrı bir anlam taşıyordu. Göreve başlamadan önce hem sorumluluğumun farkında olmak hem de doğru bir başlangıç yapmak adına bazı ziyaretler gerçekleştirdim.

İlk olarak Sinop il müftümüzü ziyaret ettim. Ardından il müftü yardımcımızla görüşerek resmî bir kurum içerisinde yürütülecek din hizmetlerinin hassasiyetleri hakkında kendilerinin tecrübelerinden istifade ettim. Onların samimi tavsiyeleri, bu yeni görev alanına dair bakış açımı genişletti ve zihnimdeki birçok soru işaretini gidermiş oldu.

Göreve başladığım ilk gün Sinop Atatürk Devlet Hastanesi Başhekimisi ile tanışarak kendimi takdim ettim ve görevime

başladığımı belirttim. Bu vesileyle hastane ve mescit ile ilgili gerekli bilgileri de kendilerinden aldım. Daha ilk andan itibaren görev yerimin sadece bir mescit, görevimin de sadece namaz kıldırmak olmadığını; aynı zamanda umut, sabır, dua ve teselliye ihtiyaç duyulan bir mekân olduğunu hissettim.

Göreve başladığım gün öğle namazını kıldırdım. Namazın ardından cemaatimizle birlikte duamızı ettik. Daha sonra kendimi kısaca tanıtarak hastane mescidinde imam hatip olarak göreve başladığımı söyledim. Bu kısa tanışma, samimi ve sıcak bir ortamın da kapısını araladı. Hastanede berber olarak görev yapan Hasan, bir gün beni odasına davet etti. Çay eşliğinde tanıştık, hoş bir muhabbetimiz oldu. O esnada odada bulunan diğer sağlık çalışanlarıyla da tanışma fırsatı buldum. Kısa sürede içten bir sohbet ortamı oluştu. Hastane gibi yoğun ve yorucu bir mekânda bu tür samimi anlar, insanın yüreğine dokunan kıymetli hatıralara dönüşüyordu.

Hastane ortamında sunulan din hizmeti, klasik cami görevlerinden farklı olarak daha fazla duygudaşlık gerektirmektedir. Bir selam, kısa bir dua, yerinde söylenmiş bir teselli cümlesi kimi zaman hastalar ve hasta yakınları için en az tedavi kadar kıymetli olabilmektedir. Bu bilinçle çıktığım hizmet yolculuğunda, görevimi en güzel şekilde yerine getirme gayretiyle çalışmaya devam ediyordum.

Aradan birkaç gün geçmişti ki Hasan Abi bir konu hakkında istişare etmek istediğini söyledi. Öğle namazından sonra beni hastanede çalışan başka bir personelle tanıştırdı: Necmi Abi. Kendisi 57 yaşında, elektrik teknisyeni olarak görev yapan biriydi. Hasan Abi söze girerek, “Hocam, Necmi Kur'an öğrenmek istiyor. Farklı yerlere gitmiş ama bazı olumsuzluklarla karşılaşmış, bir türlü Kur'an okumayı öğrenememiş. Acaba kendisine Kur'an öğretebilir misin?” diye bana sordu. Bu teklif karşısında büyük bir memnuniyet duydum. “Hay hay, seve seve.” diyerek bu güzel teklifi kabul ettim.

Ertesi gün öğle namazına gelirken müftülükten bir adet cüz temin ederek hastane mescidine gittim. Öğle namazını kıldırdıktan sonra Necmi Abi'yi mescitte beni bekler vaziyette buldum. Getirdiğim cüzü kendisine takdim ettim. Derse başlamadan önce kendisiyle Kur'an öğrenmenin faziletine dair birkaç ayet ve hadis paylaştım. Ardından "Rabbim kolaylaştırsın, zorlaştırsın..." duasını okuyup "Bismillah" diyerek dersimize başladık. Derse başladığımızda Necmi Abi'nin harflerin hiçbirini tanımadığını fark ettim. Cüzün ilk sayfasından beş harf öğretiyordum; ancak ertesi gün bu harfleri dahi hatırlayamadığını görüyordum. İlk bakışta insanın ümidini kırabilecek bu durum, Necmi Abi'nin azmi ve samimiyeti sayesinde bambaşka bir manaya bürünüyordu. Çünkü o hiçbir zaman "olmuyor, yapamıyorum" demedi ve vazgeçmeyi aklından bile geçirmedi.

Necmi Abi her gün öğle namazından sonra mutlaka ders almak için mescide gelirdi. Bununla da yetinmez, akşam nöbetlerinde odasında çayını demleyip küçük ikramlar hazırlayarak beni odasına davet

ederdi. Kısa ve samimi bir sohbetin ardından tekrar cüzümü zü açar, harfleri çalışmaya devam ederdik. Hatta çoğu zaman beni almak için mescidin kapısına kadar gelirdi. Bir gün kendisine, "Abi gelmene gerek yoktu, ben kendim gelirdim; zahmet ettin." dediğimde büyük bir teslimiyetle şu cevabı verdi: "Olur mu hocam? Sen bana Kur'an öğretmeye çalışıyorsun. Sen benim hocamsın." Bu sözler, onun Kur'an'a, hocalara ve ilme karşı duyduğu iştia- kın en açık göstergesiydi.

Necmi Abi'nin bu gayreti kısa sürede diğer memurların da dikkatini çekti. "Biz de Kur'an öğrenebiliriz." diyerek onlar da ders almak istediklerini ifade ettiler. Öğle namazlarından sonra onlarla da ders yapmaya başladık. Ancak itiraf etmeliyim ki Necmi Abi'nin gayreti bambaşkaydı. Sürekli yeni beş harf öğreniyorduk; fakat daha önce öğrendiği harfleri yine unutabiliyordu. Buna rağmen en ufak bir yılgınlık göstermiyor, her derse ilk günkü heyecanla geliyordu. Üç ay boyunca sabırla, ısrarla ve samimiyetle devam etti. Zaman zaman çevresinden "Bu yaştan sonra zor, ya-

pamazsın." diyenler de oluyordu. Necmi Abi bu sözlerle asla kulak asmadı. Ne umutsuzluğa kapıldı ne de geri adım attı. Ve sonunda azminin ve fedakârlığının mükâfatını aldı.

Üç ayın sonunda Necmi Abi Kur'an'a geçmişti. Artık harfleri tanıyor, kelimeleri birleştiriyor ve Kur'an okumanın huzurunu yaşıyordu. O gün bir kez daha anladım ki samimiyetle atılan küçük adımlar, Allah'ın izniyle büyük kapılar açabiliyor. Necmi Abi artık Kur'an okuyan, azmiyle çevresine örnek olan samimi bir Müslümandı.

Onun bu gayreti bana bir hakikati yeniden hatırlattı: Kur'an öğrenmenin yaşı yoktur. Önemli olan kalbin yönelişi, niyetin samimiyeti ve gayretin sürekliliğidir. İnsan gerçekten istediğinde, sabırla kapıyı çaldığında Rabbimiz o kapıyı mutlaka aralamaktadır.

Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.), "Sizin en hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğreteninizdir." (Tirmizi, Fedailü'l Kur'an, 15) buyurarak bu yolda atılan her adımın ne kadar kıymetli olduğunu bizlere haber vermiştir.

Bugün geriye dönüp baktığımda hastane mescidinde başlayan bu küçük ders halkasının aslında gönüllere dokunan büyük bir iyiliğe dönüştüğünü görüyorum. Belki biz sadece harfleri öğretiyorduk, fakat Kur'an kalpleri inşa ediyor, hayatlara yön veriyordu.

Rabbim bizleri Kur'an'ı öğrenen, öğreten ve onunla amel eden kullarından eylesin. Gönüllerimizi Kur'an'ın nuru ile aydınlatsın, hayatlarımızı onun bereketiyle güzelleştirsin. ■

BUGÜNÜN DÜNYASINDA EBEVEYN OLMAK

Mustafa Mirza DEMİR |

Aile, insanoğlunun, hem dünyadaki varoluş hem de bireysel manevi se-rüveninde sığınabile-ceği en güvenli ve en huzurlu li-manıdır. Her ferдин karakter ya-pısı, manevi ve ahlaki değerleri, dinî ve millî kimliği ilk olarak bu sıcak yuvada inşa edilir. Dünyaya gözlerimizi açtığımız ilk mektep, ilk sosyal çevre, temel insani ve ahlaki değerleri öğrenip edindi-ğimiz ilk terbiye ocağıdır. Do-layısıyla sağlıklı ve güçlü bir top-lumsal yapının temelleri, sağlıklı ve huzurlu aile ortamlarında atılır. Medeniyet inşasının harcıdır aile.

İnsanlığın atası Hz. Âdem ve eşi Hz. Havva annemizle başlayan ve tarih boyu devam edegelen ebeveynlik, günümüze gelindi-ğinde belki de tarihinde hiç ol-madığı kadar karmaşık ve zorlu bir denkleme dönüşmüştür. Bil-

giye ulaşımın kolaylaşmasının yanı sıra bilgi kirliliğinin de arttı-ğı, sosyal medya meşguliyetleri ve dijital uyarıların her yanımızı sardığı ve yaşam koşullarının da hızla değiştiği günümüzde çocuk büyütmek, ciddi bir uyum sağ-lama becerisi gerektiriyor. Gele-neksel yöntemlerden beslenen fakat modern hayatın dinamikle-rine de uyum sağlayabilen den-geli bir yaklaşım ve ebeveynlik-ten söz ediyoruz aslında. Çağın getirdiği teknolojik, sosyal yenilikleri ve değişimleri doğru ana-liz edebilmek, böylece kadim ge-leneğe de sırtını dönmeden anne babalık rolünü bu yeni gerçekli-ğe göre güncelleyebilmek gayet mümkün. Zamanın ruhunu doğ-ru okuyabilmek ve ona göre adım atabilmek gerekiyor sadece.

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları-nın kolektif bir çalışması olan *Bu-günün Dünyasında Ebeveyn Ol-mak* adlı eser, bu meseleye pek çok yönden katkı sağlıyor. Ar-ka kapak tanıtımının ifadeleriyle “dünyaya atılan ilk bakış ve ilk adım süreçlerinden ergenliğe uzanan dönemde çocuklara eş-lik eden anne babalara rehberlik etmek üzere, uzman psikologlar ve akademisyenlerin katkılarıyla hazırlanan” bu çalışma; Türki-ye Diyanet Vakfının düzenlediği, aile hakkındaki seminerlere kat-kı sunan katılımcıların kaleme al-dığı makalelerden oluşuyor. Yüce dinimiz İslam’ın aile ve ebevey-

nlik anlayışı, Sevgi-li Peygamberimizin (s.a.s.) ör-nekliğinde geleneksel aile yapı-sının ve nesillerin inşasını ve ma-nevi değerler aktarımını, güncel olana uyarlayabilmeyi hedefliyor.

“Günümüz Ebeveynlerine Hz. Muhammed’den Davranış Modelleri”, “Modern Dünyada Ebeveynlik”, “Çocukla Sağlıklı İletişim Nasıl Kurulur?”, “Ebe-veyn ve Çocuk Arasındaki Sınırlar”, “Ebeveynlerde Öfke Kont-rolü” ve “Çocuk Merkezli Aile Ol-mak” gibi başlıklarda, alanında uzman psikolog ve akademis-yenlerin kaleme aldığı yazıla-rın yer aldığı kitap, günümüz an-ne babalarına bir başvuru kay-nağı olabilecek nitelikte. Sağlıklı, huzurlu ve mutlu bir aile için ni-telikli iletişim yolları, çocukların ve genç nesillerin ruh ve beden ahengi, sağlıklı toplumsal yapı-nın inşası için ailede gerekli olan huzur ortamının yolları gibi pek çok meseleye açıklık getirmek istiyor. Bunun için de insan psi-kolojisi, çocuk psikolojisi, insan ilişkileri gibi güncel disiplinlere olduğu kadar geleneksel dinî öğ-retilere de yer veriyor.

Günümüz anne babaları için gü-venilir bir yol arkadaşı olmak is-teyen *Bugünün Dünyasında Ebe-veyn Olmak* adlı bu kolektif çalış-mayı okurlarımıza takdim eder-ken herkese iyi okumalar dile-rim. ■

DIYANET TV

Furkan Aktepe'nin
sunumuyla

Cuma

21.00

yeni

FREKANSLAR

4A(HD) FREKANS: 12.380 MHZ
POLARİZASYON: DİKEY (V)
SEMBOL ORANI: 27.500
FEC: 3/4

4A(SD) FREKANS: 12.422 MHZ
POLARİZASYON: YATAY (H)
SEMBOL ORANI: 30.000
FEC: 3/4

Digiturk - 68. kanal

DIYANET - 104. kanal

Kabla - 555. kanal

N+ - 208. kanal

tv8 - 49. kanal

Vodafone TV - 200. kanal

X f i y | diyanettv

“Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin.”

(Kalem, 68/4)

